

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Eyüp Erdoğan

inanç uykusu

Eyüp Erdoğan

inanç uykusu

• felsefe •

• felsefe •

ithaki

Doç. Dr. Eyüp Erdoğan, Lisans, Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nde tamamlamıştır. Halen Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Bilim Tarihi, Bilim Felsefesi, İnanç Felsefesi, Din Felsefesi ve Aşk Felsefesi üzerine akademik çalışmalarını sürdürmekte ve bu alanlarda Lisans ve Lisans Üstü düzeyinde dersler yürütmektedir. Söz konusu alanlarda birçok makale yayımlamış olmasının yanı sıra, 2009 yılında Arkeoloji ve Sanat Yayınları'ndan *Aristoteles'ten Newton'a Paradigmatik Bilim Tarihi*, 2011'de *Bilim ve Metafizik Üzerine Tarihsel Bir Soruşturma*, 2016 yılında Müptela Yayınları'ndan *Aşk ve Kaotik Özgürlük* adlı kitapları yayımlanmıştır.

İnanç Uykusu
Eyüp Erdoğan

İthaki Yayınları - 1131

Yayın Koordinatörü: Tuğçe Nida Sevin
Yayına Hazırlayan: Selçuk Aylar
Kapak Tasarımı: Şükrü Karakoç
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Elif Balkın
1. Baskı, Eylül 2016, İstanbul

ISBN: 978-605-375-584-5

Sertifika No: 11407

© Eyüp Erdoğan, 2016
© İthaki, 2016

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://rantey.org>

Sertifika No: 29652

Eyüp Erdoğan

İNANÇ UYKUSU

I. Bölüm

Doğal değilseniz, yapaysınız!

- I -

Sizi siz yapan, özünüzü oluşturan kişiliğiniz,
başkalarından ayıran üstün ana özelliğiniz olan *karakteriniz*,

düşüncelerinize, kararlarınıza, davranışlarınıza yön veren *şahsiyetiniz*,

ne olduğunuz, ne olmak istediğiniz, çevrenizde nasıl tanıdığınız konusundaki kendinize ilişkin bilinçli algılarınız olan *benliğiniz*,

kendinizle ilgili *bilinciniz*,

kendi kendinizin bilinci olan *özbilinciniz*,

bir tür ikinci doğanız olan *alışkanlıklarınız*,

sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelten *eğilimleriniz*,

çevrenize karşı göstermiş olduğunuz *davranışlarınız*,
tepkileriniz,

duygu durumlarındaki *değişimleriniz*... nasıl oluştu?

Dış etkilerin zorlaması olmadan, içten gelen etkiyle kendiliğinden gelişti, değişti, oluştuysa *doğalsınız!*

Dış etkilerin zorlamasıyla, içten gelenin hiçbir etkisi olmadan gelişti, değişti, oluştuysa *yapaysınız!*

"Bu kadar acımasız olma!"

"Bir ihtimal daha olmalı!"

"Üçüncü halin olanaksızlığı ilkesine katılmıyorum!" diyebilirsiniz.

O halde şöyle söyleyeyim:

Kişiliğinizin, karakterinizin, şahsiyetinizin gelişiminde, değişiminde, *oluşumunda başkalarının etkisi olmadığı*

oranda *doğalsınız* veya başkalarının etkisi olduğu oranda *yapaysınız*.

Kısacası, *doğal olmadığınız oranda yapay, yapay olmadığınız oranda doğalsınız*.

Beyaz ile siyah arasında sayılamayacak kadar renk olduğunu ben de biliyorum. Fakat unutmayınız ki bu ara renkler ana renklerden elde edilirler, ana renkler sayesinde var olurlar, ana renklere yaklaşp uzaklaşmalarıyla belirirler.

Beyazdan uzaklaştıkları oranda siyaha, siyahtan uzaklaştıkları oranda beyaza yaklaşırlar.

Beyaza yaklaştıkları oranda siyahtan, siyaha yaklaştıkları oranda beyazdan uzaklaşırlar.

Aklınıza, “Üçüncü, dördüncü ve belki daha fazla renkler de karışıma dahil olmuşsa ne olacak?” gibi bir soru gelebilir. Bu soru ilk bakışta işin karmaşıklaştığı izlenimini doğursa da, özünde aynı hesap yine geçerli.

Üstelik *doğal* ya da *yapay* olmak söz konusu olunca üçüncü bir hal yok!

Sadece *doğal* veya *yapay* olmak var.

Bu yüzden *doğallıktan* uzaklaştığınız kadar *yapay*, *yapaylıktan* uzaklaştığınız kadar *doğalsınız*.

İşte bu yüzdendir ki *doğal değilseniz yapaysınız!*

Yapaysınız! Çünkü kendi istediğiniz gibi yaşamıyor, gönlünüzde yatan, içinizden gelen bir yaşam yerine, size dayatılmış olan, sizin tercihiniz olmayan, size ait olmayan yabancı bir yaşam sürüyorsunuz. Başkaları tarafından yazılmış, başkaları tarafından yönetilen bir hayat hikâyesinin figüran oyuncusunuz.

Doğuşunuzda var olan özünüzü, kendinize has *otantik* yapınızı koruyamamışsınız, yapmacıksınız.

Size ait olmayan, yabancı olduğunuz şeyleri sevmeye, istemeye, yapmaya zorlanmışsınız. Belki de size ait olan, tanıdık olan şeyleri sevmemeye, yapmamaya, istememeye zorlanmışsınız, yapay eğilimlere sahipsiniz, sunisiniz.

Yaptıklarınız ile içinizden geçenler kesinlikle aynı değil.

Kendi kendinizi inşa edememiş, başkaları tarafından şekillendirilmiş, biçimlendirilmiş, belirlenmişsiniz, özgün değilsiniz.

Kendi kurallarınız çerçevesinde gelişmemiş, başkalarının eliyle büyük değişikliğe uğramışsınız; kendinize has nitelikleri kaybetmişsiniz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Çünkü diğer örneklerle benzetilerek, başka insanların eliyle yapılmış, üretilmişsiniz. Başka birine benzemeye, başka birisiymiş gibi davranmaya çalışmanın yorgunluğu içindesiniz. Tavrınız, davranışlarınız, duygularınız, mimikleriniz içten değil, yapmacık. Yaşam oyunundaki rolünüzü doğal ve inandırıcı bir rahatlıkla oynayamıyor, gereksiz ve aşırı jestler katıyorsunuz; saf değilsiniz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Yaratıcılığınız bastırılmış. İçinizden gelen engellenmiş. Uygun görülmeyen istekleriniz bilinçaltınıza itilmiş ve bunları. bilince çıkması engellenmiş.

Yaratıcılığınız çarpıtılmış. İstemelerinizde özerk değilsiniz. İsteme, düşünme ve eylemleriniz engellenmiş ya da bir şeye zorlanmış. Konuşmanız değil, dinlemeniz istenmiş. Aktif değil pasif olmanız öğretilmiş.

Yaratıcılığınız işlevsiz hale getirilmiş; otantik benliğinizin gerçekleştirebileceği, sizi başkalarından ayırt etme imkânı verecek olan eylemleriniz engellenmiş.

Kendi istenciniz doğrultusunda hareket etmiyorsunuz, hak ve özgürlükleriniz kısıtlanmış. Zor altında bulundurulmuşsunuz. Tahakküm altına alınmışsınız. Kişiliğiniz serbestçe gelişmemiş.

Özgür değilsiniz.

Çünkü özgürlük, insanın kendisine bir doğa kazandırmasıdır ya da sonradan doğa olanaklarından birini seçmesidir.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Çünkü sevecen, içten, samimi değilsiniz. Cana yakın, sıcakkanlı, sempatik değilsiniz. Soğuksunuz. Rahatsız edicisiniz. Zaman zaman kendinizi olduğundan farklı göstermekle, farklı bir konuma sokmaya çalışmakla suçlanmışsınız. Çünkü kendinizin ne olduğunu bilmiyorsunuz. Çünkü görünenin ardında “ben” diyebileceğiniz bir öz yok, zahirîsiniz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Kaçınılmaz bir şekilde yalnızsınız, yalnızlaşmışsınız. Ne gerçek dostunuz kalmış acıyı ya da sevinci paylaşacak ne ortak acı ya da sevinç. Unutmuşsunuz nicedir paylaşmanın mutluluğunu. Başkalarından uzaklaştıkça, kendi içinize döndükçe yalnızlaşmış, yalnızlaştıkça kendi içinize dönmüş, başkalarından uzaklaşmışsınız. Gün geçtikçe içinizde derin uçurumlar yaratarak büyüyen bir duygu olmuş yalnızlık.

8

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Çünkü yapay bir çevrede yaşıyorsunuz. Yapay olduğu için belirlenimci (determinist) olan, belirlenmiş olduğu için belirlenmemiş olanı, farklı olanı dışlayan bir çevrede yaşıyorsunuz. Kendisi gibi olmayandan hoşlanmayan, rahatsız olan, fırsatını bulunca onu yok etmeye çalışan bir çevrede yaşıyorsunuz.

Sizi kendisine benzetmek isteyen, kendisi gibi olmaya yönelten, zorlayan, doğal olmanızdan korkan yapay insanların içinde yaşıyorsunuz.

Teslimiyet, itaat ve korku üzerine kurulmuş, emretme, yaptırma gücüne sahip, yasaklama, itaat ettirme hakkı veya gücü olan otoriter bir çevrede yaşıyorsunuz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Çünkü doğal bir çevrede yaşamıyorsunuz. Doğallığın değerini bilmezsiniz, doğal olmanız isteyecek, sizi do-

ğal olmaya yöneltecek, doğal olmaklığa özendirecek doğal insanlardan mahrumsunuz.

İnsanı asıl değer kabul eden, özgürlük, kendini gerçekleştirme ve sevgi üzerine kurulmuş *hümaniter* bir çevrede yaşamıyorsunuz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Hümaniter olmayan bir çevrede yaşadığınız için *yabancılaşmışsınız*.

Otoriter bir çevrede yaşadığınız için *kendinizi gerçekleştirememişsiniz*.

Kendinizi gerçekleştiremediğiniz, kendinize ait olmayan *yabancı* bir yaşam sürmektesiniz.

Kendiniz olmadığınız için, öncelikle kendinize *yabancı* cısınız.

Sadece kendinize değil, yakın çevrenize, topluma, vatandaş olduğunuz ülkeye yabancısınız.

Bir parçası olduğunuz doğaya, üzerinde yaşadığınız dünyaya yabancısınız.

Bu yüzden hayata ilgisiz, lakayıtsınız.

Bu yüzden varoluşunuza kayıtsız, bigânesiniz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Anlaşılamayan, karşısında güçsüz kalınan doğa ve toplum olaylarının doğaüstü, gizemli güçlere dayanılarak yapılan açıklamalarına inanıyorsunuz. Doğal olmayan, yabancılaşmış doğaüstü güçlere, kutsal varlıklara bağlanmışsınız. Olağanüstü niteliklere, güçlere sahip bu kutsal varlıklara şirin görünmek için icat edilmiş olan yabancılaşmış kurallara, kurumlara, törenlere, simgelere teslim olmuşsunuz. Gerek kendinizle, gerek çevrenizle ilişkilerinizi bu yabancılaşmış kutsal uygulama ve davranışlarla düzenliyorsunuz. Din inancı güçlü, din kurallarına bağlısınız. Dindarsınız!

Evreni yaratan ve yöneten, vahiy yoluyla insanlara buyruklar veren bir *tanrı*nin varlığına inanıyorsunuz. Teistsiniz!

Ya da,

Tanrı'nın varlığına inanıyor, evreni onun yarattığını kabul ediyor fakat yaratıcının evrene hiçbir müdahalesi olmadığını ve olmayacağını savunuyorsunuz. Tanrı'yı yalnızca ilk neden olarak kabul ediyor, vahyi reddediyorsunuz. Deistsiniz!

Ya da,

Tanrı ile evreni bir kılıyor, her şeyi Tanrı olarak görüyorsunuz. Evren bütününe tanrılık olduğunu, evrenin tanrılığın bir görünüşü ve gelişmesi olduğunu kabul ediyorsunuz. Tek gerçeğin evren olduğunu, Tanrı'nın var olan her şeyin toplamı olduğunu öne sürüyorsunuz. Panteistsiniz!

Ya da,

Tanrı'nın varlığının ya da yokluğunun ve evrenin nereden türediğinin bilinmediğini ve bilinemeyeceğini ileri süren öğretiyi benimsemişsiniz. Agnostiksiniz!

Ya da,

Tanrıları veya tanrıların varlığını hayal ürünü olarak kabul ediyor, tanrılara, ruhsal varlıklara inanmayı reddediyorsunuz. Var olan gerçekliği inanç yoluyla açıklamayı, inanç koşullanmalarını, metafizik inançları, hayali, ruhani varlıkları ve olayları kabul etmiyorsunuz. Ateistsiniz!

Her ne şekilde olursa olsun, inanıyor veya inanmıyor olmanızın kendi tercihiniz olduğunu sanıyor, otoriter bir çevrenin yapay öğretilerine inandırılmış olduğunuzu fark edemiyorsunuz. Sentetiksiniz.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Çünkü doğal olan, doğaya uygun olandır. Doğada olan, doğada bulunandır. Doğa güçlerine, kurallarına uyandır.

Doğal olan, kendiliğinden olandır. Doğanın kendi düzeni içinde spontane oluşandır. Kendi doğal alanında bulunandır; kırlarda, bayırlarda kendiliğinden yetişmiş olan hodayinabit çiçekler, ağaçlar, böcekler, kuşlar gibi.

Kuşlar doğalsa, kuşların yaptığı yuvalar da doğaldır.

Yuvanın biçimi, materyali ve yer çeşitliliği düşünüldüğünde hiçbir canlı grubu, yuva ustası kuşlarla karşılaştırılmaz. Hatta kuşlar tarafından yapılmasına rağmen yuva işlevlerinin hiçbirini karşılamayan yapılar da var. Zaten bunlar yuva değil. Bunlara çardak kuşlarının çardakları deniyor.

“Aşk çardakları” denilen bu yapılar, erkeklerin hünerlerini sergileyip dişilerin dikkatini çekmek için yaptıkları, dişi kuşların da çardağın şekline ve içerdiği süslü objelere bakarak erkekleri değerlendirdiği aşk yuvalarıdır.

En karmaşık çardaklar, ince dallardan yapılmış iki kulesi olan ve kulelerin arasında erkeğin topladığı parlak, çekici nesneleri sergileyebileceği ve kur gösterisi yapabileceği bir boşluk bulunan yapılardır. En etkileyici çardaklar ise Yeni Gine’nin bazı bölgelerinde yaşayan bahçıvan çardak kuşları tarafından yapılan, erkeklerin dişilerin ilgisini çekebilmek için içerisine çeşitli renklerde çiçekler ve meyveler koydukları, 2,2 metre yüksekliğe ve 2 metre genişliğe sahip, önü açık ve bir çatısı olan kulübe şeklindeki çardaklardır.¹

Çardak kuşlarının bir mimar gibi tasarladıkları, gagalarını kullanarak nakış gibi ördükleri, büyük emek ve hüner isteyen bu yapıların her biri doğal tasarım harikalarıdır.

Kunduzların kendilerine yeni yuva yapmak için ellerini, dişlerini kullanarak ağaçları kesmeleri, kestikleri ağaçları akarsu üzerinde biriktirerek kurdukları barajlar ve barajların oluşturduğu göller de doğaldır.

Baraj için ilk iş olarak kalın dalları dere yatağının içine doğru itmeleri, üstüne daha ince dalları yığmaları, suyun dalları götürmemesi için büyük dalları taşlarla ağırlaştırmaları, hatta yığıldıkları dalları, kil ve yapraklardan yaptıkları özel bir harçla birbirlerine yapıştırmaları da doğaldır.

Göleti hazırlarken bir taraftan kıyıda evlerini kurmaları, bu odun yığınının altından bir tünelle kıyıda yaptıkları evlerine geçmeleri, yuvalarına hem sudan hem de üstündeki havalandırma kanalından girmeleri de doğaldır.

Karınca kadar küçük canlılar olan termitlerin, içinde yaşamak için yüksekliği yedi metreye varan gökdelenlere benzer planlı kuleler inşa etmeleri; bu yapılar içindeki hava sıcaklığını ve nem oranını sabit tutabilmek için havalandırma sistemleri kurmaları; özel çocuk odaları, mantar üretme bölümleri, kraliçe odası gibi özel bölümler oluşturmaları da doğaldır.

Hatta aralarında işbölümü yapmaları, askerler, işçiler, kraliçe gibi sınıflar oluşturmaları ve bu yapıları çok planlı bir şekilde korumaları da doğaldır.

Kuşların yaptıkları yuvalar, çardaklar; kunduzların yaptıkları barajlar, göller; termitlerin yaptıkları kuleler, havalandırma sistemleri doğaldır. Çünkü kuşlar, kunduzlar, termitler doğaldır, doğanın bir parçasıdır.

Peki, insan eliyle yapılmış evler, barajlar, kuleler neden doğal olmasın?

İnsan da doğanın bir parçası değil mi?

Doğaya tabi değil mi?

Doğa onunda evi değil mi?

Doğanın bir parçası değil mi?

O da doğanın çocuğu değil mi?

Yaşamak, varlığını, neslini sürdürmek için kuşların yaptığı tasarım harikası yuvalar, kunduzların yaptığı mühendislik harikası barajlar, termitlerin yaptığı sistem harikası gökdelenlere benzer kuleler ne kadar doğalsa insanın aynı gerekçelerle yaptığı yuvalar, barajlar, gökdelenler de o kadar doğaldır. Doğada olan her şey doğanın eseridir. Çiçek, böcek, ağaç, kuş, kunduz, termit gibi insan da doğanın eseridir ve yaptığı ettiği her şey doğaldır.

Karl Marx şöyle söyler: “Kabul edildiği üzere hayvanlar da üretirler. Arılar, kunduzlar, karıncalar vb. kendilerine yuvalar, korunaklar inşa ederler. Fakat bir hayvan, sadece kendisi ve yavrusu için doğrudan gereklilikleri üretir. İnsan evrensel ürettiği halde, hayvan tek taraflı üretir. İnsan, fiziksel gereksinme içinde değilken bile ürettiği ve sadece bu durumda gerçekten özgürce ürettiği halde, hayvan dolaysız fiziksel gereksiniminin hâkimiyeti altında üretir. İnsan bütün doğayı ürettiği halde, hayvan sadece kendini üretir. İnsan özgürce kendi ürünüyle karşı karşıya geldiği halde, hayvanın ürünü doğrudan doğruya kendi fiziksel bedenine aittir. Hayvan, türsel aidiyetinin gereksinmesine ve standardına uygun şeyleri biçimlendirdiği halde, insan her türün standardına uygun üretmeyi bilir, asli standardı her yerde nesneye uygulamayı bilir. Bu nedenle insan, güzellik yasalarına uygun şeyleri de biçimlendirir.”¹

Marx haklı, insan başka türlü üretir. Fakat bir canlı türü olan insanın, evrim sürecinde, nesilden nesile kalıtsal değişime uğrayarak ilk halinden farklı özellikler kazandığı için hayvandan başka türlü üretiyor olması da doğaldır, doğanın isteğidir, doğanın eseridir.

Eric Fromm’a göre, “İnsan varlığının temelinde yatan gerçek, onun hayvanlar evreninden, içgüdüsel uyumlar-

1 Karl Marx, *Felsefe Üzerine*, PDF Kütüphane, 2004, s. 31-32.

dan kurtulması, –kopmasa da– doğayı aşmasıdır; doğanın bir parçasıdır insan, ama kopmuştur, dönemez artık ona: Cennetten kovulmuştur bir kez, doğayla insanın bir olduğu ilk durumdan çıkmıştır. İnsanoglu geri dönmeye çalışırsa alev saçan kılıçlarıyla melekler keser yolunu. İnsan ancak aklını geliştirerek, bir daha ele geçirilemeyecek o yitik, insanlık öncesi uyumun yerine, insanca bir uyum yaratarak ilerleyebilir.”¹

Fromm’un söylediği gibi, insan doğayı aşmış, bir daha dönemeyecek şekilde doğadan kopmuş bile olsa –ki bu tartışılır– bu da doğaldır.

Doğada olan, fakat doğal olmayan şey, ancak doğa dışından gelmiş olan şeydir.

Doğa dünya ise, doğal olmayan dünya dışından gelmiş olandır.

Dünya dışından gelen ne var ki?

Bilinen sadece uzaydan dünya yüzeyine düşen göktaşları. Fakat göktaşlarının yapısına bakıldığında dünyada olmayan bir maddeye rastlanmıyor. Kabaca söylemek gerekirse, göktaşları da taştan topraktan oluşmakta. Artık biliyoruz ki, gökyüzünde ne varsa dünya ile aynı yapıda. Farklı bir ifadeyle tüm evren özde aynı.

Çiçekler, böcekler, ağaçlar, kuşlar, kunduzlar, termitler, insanlar, dağlar, denizler, gezegenler, yıldızlar, galaksiler, kısacası evrende bulunan her şey atomlardan ve onların bileşimlerinden oluşmakta.

O halde dünya dışından gelen şeyler de gelmeyen şeyler de doğaldır.

Tüm evren doğaldır veya doğa tüm evrendir.

Doğa evren ise evren dışından gelmiş olanlar doğal olmayanlar olmalı.

1 Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Yurdanur Salman, Payel Yayınları, 1995, 306.

Büyük Patlama'nın (*Big Bang*) nasıl olduğu, evren meydana gelmeden önce evrenin yerinde ne olduğu ya da evrenin neyin içinde genişlediği sorularının yanıtını tam olarak bilmiyoruz. Elimizde evren öncesi durum, evren dışı varoluş hakkında sadece hipotezler var. Yani evrenin bir dışı var mı bilmiyoruz. Modern fizik açısından evren, sonsuz boşluk ve bu boşlukta yer alıp da var olduğunu bildiğimiz bütün atomik yapılardır.

Sonuç olarak vardığım nokta şu:

Her şeyin doğal olduğu, doğanın bir parçası olduğu bir yerde *yabancı* olan hiçbir şey yoktur.

Yabancı olan hiçbir şeyin olmadığı bir yerde *yabancılaşma* diye bir şey olamaz.

Bu durumda “yabancı” anlamsız bir sıfat mıdır?

“Yabancılaşma” anlamsız bir olgu mudur?

Elbette hayır!

Yabancı; farklı olan, benzer olmayan, aynı türden, aynı çeşitten olmayan, farklı bir çevreden olan, tanınmayan, bilinmeyen için kullanılan bir sıfattır.

Fakat kime göre?

Yanıt açık; “herkese göre!”

Çünkü herkese göre kendisinden farklı olan yabancıdır.

Farklı iki kişi düşünün, her ikisine göre de diğeri yabancıdır. Çünkü “yabancı” *görelî bir sıfattır*. Durum böyle olunca, “yabancılaşma” da *görelî bir olgu* olur.

Yabancı, çevreden olmayandır. Tanınmayan, güvenilir olup olmadığı bilinmeyendir.

10-18 aylık bebekler yabancı korkusu yaşarlar, tanımadıkları kişileri gördüklerinde anne-babalarına sarılırlar. 3-6 yaş arası çocuklar öcü, canavar, yaratık, hayalet, cin, peri gibi gerçek olmayan hayali nesne ve durumlardan korkarlar. 6-12 yaş arasındaki çocukların korkuları daha çok gerçek olaylarla ilgilidir; hırsız, deprem, yangın, kaçırılma, kaza, kaybolma gibi.

Korkulan şeyler, çocuğun çevresinden olmayan, tanımadığı, güvenilir olup olmadığını bilmediği şeylerdir. Bu yüzden bu şeyler çocuğa yabancıdır. Bu yüzden çocuk bu şeylerden korkmaktadır.

Yabancılar da, farklı olan insanlardan korkmak, zaman-

la nefrete de dönüşebilir. Nitekim yabancı korkusu-nefreti anlamına gelen *zenofobi*, değişik olanın tehlikeli olduğu düşüncesiyle oluşan bir korkudur.

Bu durumda birbirini farklı olarak gören iki kişinin birbirlerini yok etmeye çalışmaları, varoluş mücadelesine tutuşmaları, ölüm-kalım kavgasına girişmeleri de doğaldır.¹

Yaşa bağlı bedensel ve zihinsel değişimler dahi insana yabancıdır; korkutabilir. Nitekim ergenlikte ortaya çıkan bedensel değişiklikler çocuğa yabancıdır. Olgunluk gençliğe, yaşlılık olgunluğa yabancıdır.

Tırtıl büyüdüğünde kelebek olacağını gösteren hiçbir ipucu vermez. Bu yüzden tırtıl kelebeğe yabancıdır. Kelebek de tırtıla yabancıdır. Tırtıllar kelebek olma zamanlarında pupa adı verilen bir kozaya girerler. Bu kozada birkaç gün kaldıktan sonra ıslak kanatları olan bir kelebeğe dönüşürler, bir iki saat sonra tamamen kuru kanatları olan bir kelebek olurlar.

Tırtıl da kelebek de tırtılın kelebeğe dönüşümü de doğaldır. Fakat tırtıl kelebek değildir, kelebek de tırtıl değildir.

Tırtıla göre kelebek, kelebeğe göre tırtıl *yabancıdır*.

Tırtıla göre kelebek, kelebeğe göre tırtıl *yabancılaşmıştır*.

Gerçekte ne *yabancı* vardır ne de *yabancılaşma* olmuştur.

İkisi özde birdir.

1 “İki özbilincin ilişkisi öyleyse kendi kendilerini ve birbirlerini bir ölüm-kalım kavgası yoluyla tanıtlamaları olarak belirlenir. –Bu kavga-ya girmelidirler, çünkü ...kendileri için olmayı, başkasında ve kendilerinde gerçekliğe yükseltmelidirler. Ve ancak yaşamın tehlikeye atılması yoluyla ki özgürlük kazanılır. Yaşamını hiç tehlikeye sokmamış birey hiç kuşkusuz kişi olarak tanınabilir; ama bağımsız bir özbilinç olarak tanınmışlığın gerçekliğine erişmiş değildir. Benzer olarak her biri kendi yaşamını tehlikeye attığı gibi başkasının ölümünü de amaçlamalıdır; çünkü başkası onun için onun kendinden daha değerli değildir...” (G.W.F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 2. baskı, 2004, s. 155.) Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Kelebeğin tırtıl olması ne kadar doğalsa, insanın doğadan koparak kültürel-toplumsal alanda kendine ikinci bir doğa kurması; kendi doğasına, kendi emeğine, ilişkilerine, dünyaya ve yaşama yabancılaşması; kapitalist pazarın ve kapitalist toplumsal sistemin yarattığı yabancılaşmaya maruz kalması; kapitalist pazarın bir unsuru olarak işleyen çarklardan biri haline gelmesi de o kadar doğaldır.

Çiftlikte toprak sahibine hizmet eden, toprağı işleyerek ürüne ortak olan *maraba* da doğaldır, fabrikada patronun yararına bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücret alan işçi de.

Karl Marx'a göre, "İşçi, ürettiği servet ne kadar çok olursa, üretimi güç ve kapsam bakımından ne kadar artarsa o kadar yoksullaşır. İşçi, ne kadar çok meta üretirse o kadar ucuz bir meta haline gelir."¹ "Emeğin zenginler için harika şeyler ürettiği doğrudur, fakat işçi için yokluk üretir. Sayılar ürettiği doğrudur, fakat işçiler için barakalar üretir. Güzellik üretir, fakat işçi için çirkinlik üretir. Zekâ üretir, fakat işçi için geri zekâlılık, aptallık üretir."²

Üzücü olmakla birlikte bunlar da doğaldır.

Çiftlikte yaşayan marabanın bir yolunu bulup zamanla çiftliğin sahibi olması, geniş toprakları, ayrıcalıklı bir konumu ve otoritesi olan varlıklı bir toprak ağasına dönüşmesi de doğaldır, fabrikada çalışan işçinin bir yolunu bulup zamanla fabrika sahibi, işleticisi olması, işverene dönüşmesi de.

Bir işçinin hakları için mücadele etmesi de doğaldır, aynı işçinin işveren olunca işçilerin haklarını vermemesi de.

İşçi sendikaları da doğaldır, işveren sendikaları da.

1 Karl Marx, *age*, s. 25.

2 Karl Marx, *age*, s. 27. <https://rantey.org>

Üretim araçlarının anamalcı sınıf üyelerinin sahipliği altında olduğu toplumsal düzen olan *kapitalizm* de doğaldır, ana üretim maddelerinin elde edilmesi, dağıtımı ve kullanılmasında ortaklaşa mülk sahipliğini ya da devletçiliği öngören; kooperatifçiliğe, toplumsal hizmetlerin etkili biçimde görülmesine ve gelirin doğrulukla dağıtımına önem veren *sosyalizm* de.

İşveren de işçi de, bir işçinin işverene dönüşmesi de doğaldır.

Fakat işveren işçi değildir, işçi de işveren.

İşçiye göre işveren, işverene göre işçi *yabancıdır*.

Gerçekte ne *yabancı* vardır ne de *yabancılaşma* olmuştur.

İkisi özde birdir.

Çünkü doğada *göreceli bir yabancılaşma* vardır, *özde değil*.

Çünkü dünya *görünüşte karşıt* olup *özde bir* olanların oluşturduğu bir bütündür.

Çünkü evrendeki karşıtlıklar *birbirlerine göre yabancıdır*.

Doğal değilseniz, yapaysınız!

Bu gerçek.

Fakat unutmayalım, doğada olan fakat doğal olmayan hiçbir şey yoksa “yapay olmak da doğaldır.”

Taklit olmak, Özgün olmak kadar doğaldır.

Tutsak olmak, Özgür olmak kadar doğaldır.

Otoriter olmak, Hümaniter olmak kadar doğaldır.

Yabancılaşmış olmak, Yabancılaşmamış olmak kadar doğaldır.

İyi olan; özgün, özgür, hümaniter, yabancılaşmamış olmaktır.

Kötü olan; taklit, tutsak, otoriter, yabancılaşmış olmaktır.

Fakat unutmayalım, *iyilik de doğaldır kötülük de*.

Eğer beni anlamışsanız, “doğal-yapay”, “yabancılaşmış-yabancılaşmamış”, “iyi-kötü” ayrımı üzerinden basamak basamak yukarıya doğru tırmanır, sonunda bu ayrımların anlamsız olduklarını fark edersiniz (Söz gelimi, merdiveni tırmandıktan sonra itersiniz.). Bu ayrımları aşarsınız. O zaman dünyayı doğru görürsünüz.¹

1 Bu saptamanın aslı, önermelerini belli bir anlam seviyesine çıkmaya yarayan bir merdiven gibi gören Wittgenstein'a aittir; “Beni anlayan biri, bu önermeleri, üzerlerinden yukarıya tırmanmak için basamak olarak kullanmışsa, sonunda onların anlamsız olduklarını fark eder. (Söz gelimi, merdiveni tırmandıktan sonra itmelidir.) Bu önermeleri aşması gerekir. O zaman dünyayı doğru görür” (Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Yapı Kredi Yayınları, 2000, 63-64).

II. Bölüm

Neden İnanıyorsunuz?

- I -

Birinden duyduğunuz ya da bir yerde okuduğunuz bir şey düşünün!

Bu anlatıya dair sözlerin ya da yazıların dışında elinizde hiçbir şey yok.

Bu anlatının doğruluğuyla ilgili sağlam verilere, kesin kanıtlara sahip değilsiniz.

Siz yine de duyduklarınızın ya da okuduklarınızın doğru olduğunu düşünüyor, doğru olduğunu kabul ediyorsanız, siz anlatıların doğru olduğuna *inanıyor*, fakat doğru olup olmadığını *bilmiyorsunuz*.

İşte “*inanç*” böyle bir şeydir.

Çünkü inanç başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş bir anlatıyı, hiçbir kuşku duymaksızın onaylamaktır.

Çünkü inanç yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir anlatıyı doğru saymaktır.

Çünkü inanç nesnel olarak yeterli kanıtlara sahip olmayan bir anlatıyı, öznel olarak yeterli bulmaktır.

İşte “*Tanrı*” böyle bir anlatının öznesidir.

Çünkü Tanrı, inanılandır.

Çünkü Tanrı, varlığı ya da yokluğu hiçbir şekilde bilememeyendir.

Çünkü Tanrı’nın varlığı ve öte dünya hakkında dinlerin mirası olan anlatılar¹ ne doğrulanabilmiş ne de yanlışlanabilmiştir.

1 “Fowler’e göre din çevreden miras olarak alınan yığılmalı geleneklerdir. İnsan miras olarak aldığı değerlere inanır, inanılan bu değerler bireyin özellikleriyle yoğrulup öznelleştigi zaman iman haline gelir. İnancın imana göre daha genel, toplumsal, ilkel, kesin, kanıtlı, statik, bilişsel yapının ağır bastığı bir yapıdır. Karşıt olarak daha öznel, kişisel, bireysel, güncel bir yapıdır.”

Epistemolojinin imkân ve sınırlarını aşmakta olan Tanrı özneli bu anlatılara dair gerek doğrulama, gerekse yanlışlama adına ortaya konulan kanıtlar, belli ön kabullerden yola çıkılarak ortaya konulmuş olan varsayımlardan öte gidememiştir.

Kesin olmayan, yeterince gerekçesi bulunmayan, başkalarının tanıklığı üzerine kurulmuş olan, öznel olarak yeterli görülse de nesnel olarak yeterli olmayan bu kanıtlar varsayımdır. Çünkü yeter derecede ne doğrulanabilmiş ne de yanlışlanabilmiş, ancak doğrulanacağı veya yanlışlanacağı umulan teorik düşüncelerdir.

Bu durumda, söz konusu anlatıların doğru olduğunu veya yanlış olduğunu kabul etmenin tutarlı bir tavır olmadığı, anlamsız olduğunu düşünebilirsiniz. Fakat bu anlamsızlık anlatılanların doğru veya yanlış olduğunun “bilinmiyor” olması için geçerlidir. Aksi halde söz konusu anlatıların doğru veya yanlış olduğuna “inanmak” için anlam aramak zorunlu değildir.

Bu noktada, anlatıları gerek doğrulamaya çalışan *inan*anlara gerek yanlışlamaya çalışan *inanmayan*lara yönelteceğim soru şu olacak:

Elinizde anlatılanları doğrulayacak ya da yanlışlayacak kesin kanıtlar olmadığı halde anlatılanların *doğru* olduğuna ya da *yanlış* olduğuna “neden inanıyorsunuz?”

Yöntem aynı olsa da, daha anlaşılır olması adına, soruşturmayı anlatılanların doğruluğu ya da yanlışlığı yönündeki inançlardan sadece biri üzerinden yürütmenin daha uygun olacağını düşünüyorum.

duygusal, gelişmiş olduğunu, nesnesine karşı pozitif duygular içerdiğini söyleyebiliriz... Psikolojik olarak bazı insanlar inanmaya, bazı insanlar ise iman etmeye daha uygun özelliklere sahip olabilirler.” (Hasan Kayıklık, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 16/sayı 2005, s. 137)

Bu doğrultuda soruyu şu şekilde sormak istiyorum:

Elinizde anlatılanları doğrulayacak kesin kanıtlar olmadığı halde anlatılanların *doğru* olduğuna “neden inanıyorsunuz?”

“Sizi bu anlatılanların *doğru* olduğunu kabul etmeye iten şey nedir?”

Akla gelen ilk ve en temel neden “*inanç uykusu*”dur:

Uyutum yoluyla uyuşturulmuş olarak uyunan “*inanç uykusu*”

Bedia Akarsu’nun, “*istenç (irade) özgürlüğü*” için yapmış olduğu tanımı,¹ “*inanç özgürlüğü*” olarak uyarladığımda ortaya şu tanım çıktı:

Inanç özgürlüğü: İnsanın inancını kendisinden başka bir şeyin engellememiş olması ya da başka bir şeyce kendisinin dışında bir inanca zorlanmamış olmasıdır. İnsan inancında özgürdür, demek; insanın inanmasının nedeni insanın kendisidir, demektir. İnsan inanmakta özerk ise özgürdür. İnanmanın kendisi engellenmiş ya da insan bir başkasınca, bilerek ya da bilmeyerek, herhangi bir inanmaya zorlanmışsa, insanda inanç özgürlüğü eksik demektir. (Örneğin, uyutum yoluyla uyuşturulmuş insanda, inanmanın kendisi engellenmiş ya da kötürümleştirilmiştir. Ayrıca inancı insana ailesince, çevresince, toplumca aşılabilir.)

Sarsıcı bir örnek:

“Uyutum yoluyla uyuşturulmuş insanda, inanma kötürümleştirilmiştir!”

Uyutum halindeyseniz; iradeniz, sizi uyutan kişinin iradesine bağlı ve aynı zamanda bütün başka etkilere kapalı, yapay olarak oluşturulmuş bir durumdadır. Uyutucu, dikkatinizin tümünü sınırlı bir uyaran üzerinde toplayarak bilincinizi uyuşturmuş ve sizi kendi iradesi altına almıştır.

Uyuşturulmuşsanız, bilinçsiz hale getirilmişsiniz. Gereği gibi düşünmekten, hareketten alıkonulmuşsunuz. Kısmen veya tamamen duygusuzsunuz.

Kötürümseniz; yürüyemeyecek, ayağa kalkamayacak derecede engellisiniz, özür lüsünüz, sakatsınız. İşleyemeyen, iş yapamayan birisiniz.

1 Bedia Akarsu, *Felsefî ve Pratik Sorunlar*, Ankara, 1974.

Uyutum yoluyla uyuşturulmuşsanız, akvaryum içindeki balık gibisiniz!

Balık akvaryum içinde olmayı ne kadar özgür iradesiyle seçtiyse, siz de uyumayı o kadar özgür iradenizle seçtiniz.

Balık akvaryum içinde olduğunun ne kadar farkındaysa, siz de uyuduğunuzun o kadar farkındasınız.

Fakat uyutum yoluyla uyuşturulmuş olarak uyunan *inanç uykusunu*, canlıların bir dinlenme biçimi olan, günlük işlevlerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları *doğal uyku* ile karıştırmayın.

Doğal uyku tam anlamıyla bilinçsizlik olarak nitelendirilemez.

Doğal uyku, kişinin kolaylıkla uyanabildiği, uyandırılabilirdiği, değiştirilmiş bilinçlilik halidir.

Ne var ki, doğal uyku bile, dış uyaranlara karşı bilincin uyuduğu, bütünyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı durumdur.

Doğal uykuda bile, uyuyan biri çevresinde olup bitenin farkında olamaz.

Gerçeği göremez.

Doğal uykuda uyuyan bile, uyurken zihinde beliren olayları, düşünceleri yani rüyaları gerçek sanır.

Oysa bu olaylar, gerçek olmayan, gerçekleşmesi istenen, umut edilen, fakat gerçekleşmesi genellikle imkânsız olan şeylerdir.

Uyanıklığı uykudan ayırt etmenin zorluğunu Descartes şöyle anlatmış:

“Kim bilir kaç kez rüyamda da burada olduğumu, giyinik olduğumu, ateşin karşısında olduğumu görmüşümdür, gerçekte çıplak yatağımda yatar-ken! Ama şu kâğıda yazdıkları gözlemle bakmıyorum,

salladığım şu baş uykuda değil, şu eli de bir amaçla ve bilerek isteyerek uzatıyor ve sıkıyorum; uykuda olanlar hiç de bütün bunlar kadar açık ve seçik gibi görünmüyor. Fakat inceden inceye düşününce, uyurken sık sık bu tür yanılsamalarla aldatıldığımı hatırlıyor ve bu düşünce üzerinde biraz durunca uyanıklığı uykudan ayırt etmeyi sağlayacak kesin belirti bulunmadığını o derece açıklıkla görüyorum ki şaşır kalıyorum ve şaşkınlığım nerdeyse beni uyumakta olduğuma inandıracak raddeye varıyor.”¹

Doğal uykudan kolaylıkla uyanabilmek ve uyandırılabilmek mümkün.

Fakat uyutum yoluyla uyuşturulmuş olarak uyunan inanç uykusu için aynı şey söz konusu değil.

Yukarıda da belirttiğim gibi, doğal uyku kendiliğinden gerçekleşen bir dinlenme biçimi. Oysa inanç uykusu, uyutum yoluyla uyuşturularak gerçekleşen yapay bir durum. Kişinin ailesince, çevresince çok küçük yaşlardan itibaren yatırıldığı, uyanmasının istenmediği, bu yüzden sürekli uyuşturulmaya devam edildiği bir uyku.

Platon’un ünlü alegorisini bir kez daha anmanın tam zamanı:

“İnsan denen yaratığı eğitimle aydınlanmış ve aydınlanmamış olarak düşünün. Bunu şöyle bir benzetmeyle anlatayım: Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar.

Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında.

1 Rene Descartes, *Meditasyonlar*, çev. İsmail Birkan, BilgeSu Yayıncılık, 2007, 66-67. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Garip bir sahne! Garip mahpuslar! Ama tıpkı bizler gibi! Ömürleri boyunca başlarını dahi oynatamayan bu insanlar ne kendilerini ne yanlarındakileri görebilirler. Ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılarına vuran gölgeleri görebilirler.

Bu adamların gözünde gerçek, yapay nesnelerin gölgelerinden başka bir şey olabilir mi?”¹

Benzetmesinde, içine doğdukları dünyanın insanları nasıl belirlediğini, belirlemekle kalmayıp nasıl hapsettığını anlatan Platon, mahpusların bunun farkına bile varmadıklarını, varsalar dahi bu ortamın dışına çıkmalarının, tutsaklıktan, esaretten kurtulmalarının ne kadar zor olduğunu anlatıyor. Özgür olduğunu, kendisi olduğunu, otantik olduğunu zanneden kişinin, aslında esaret altında bir mahpus olduğunu, kendisi değil başkası olduğunu, şartlanmış bir benliğe sahip olduğunu anlatıyor.²

Bu iç karartıcı durum elbette bir benzetme ama anlatmak istediği şey çok açık:

“Çocukluğundan beri uyutum yoluyla uyuşturulmuş olmak ve uyurken gördüklerini gerçek sanmak!”

Ailenizce, çevrenizce çocukluğunuzdan beri uyutum yoluyla uyuşturulmuşsanız, Tanrı’nın varlığı ve öte dünya hakkında anlatılanlara inanmaktan başka çareniz yoktur. Çünkü iradeniz, bilinciniz inanç uykusundadır.

“İnsan denen yaratığı eğitimle uykusundan uyanmış ve uyanmamış olarak düşünün.”

Uyanmış bir bilinç inanmaya karar verdiğinde, ortaya akılsal inanç çıkar. İşte bu doğal bir inançtır.

1 Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, 514a-515c.

2 Eyüp Erdoğan, *Aşk Ve Kaotik Özgürlük*, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, 2. baskı, 2014, s.18

Çünkü *akılsal inanç*, uyanık bir bilinç tarafından tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi beklenen, özlenen bir “umut” tur.

Uyutulmuş, uyuşturulmuş bir bilinç inandığında, ortaya *dogmatik inanç* çıkar. Ne yazık ki bu *yapay bir inançtır*.

Çünkü *dogmatik inanç*, uyutulmuş, uyuşturulmuş olan bilincin inanç uykusunda gördüğü “sanrı”lara inanmasıdır.

Üstelik doğal uykusunda bile değilken, uyanırken, kendi dışında var sandığı ancak gerçekte olmayan olguları algıladığı, yaşadığı “sanrı”lar.

Yeterli bir uyaran bulunmamasına karşın, gerçekte var olmayan şeyleri gördüğü, işittiği, dayanaksız bir algılama hali olan “sanrı”lar.

Doğal olmayan, anormal bir hal içinde olduğunu bilmeden, gördükleri, işittikleri ve hissettiklerine bütünüyle inandığı “sanrı”lar.

İnanıyor olmanızın akla gelen olası nedenlerinden ikincisi de Bedia Akarsu'nun "istenç (irade) özgürlüğü" için verdiği örnekte gizli:

"İnancı insana ailesince, çevresince, toplumca 'aşılan-mış' olabilir."

Aşılama; tartışma, zorlama gibi çabalar söz konusu olmadan bir kişiye belirli görüş ve inançları yalnızca sözle benimsetmedir. Toplumsal koşullandırma içinde düşünme, uslamlama¹ gibi denetim yollarının işlemesine olanak bırakmadan, bireylerde önceden belirlenmiş tepkileri elde edecek ölçüde güçlü bir uyarıcı yardımıyla sağlanan inandırma biçimidir.

Böylesi bir inandırma biçiminin, dış etkilerin zorlamasıyla, içten gelenin hiçbir etkisi olmadan gelişmiş, oluşmuş *yapay ve yabancılaşmış inançlar* ortaya çıkaracağı çok açık!

Süleyman Ateş, "Çocuklara din eğitimini nasıl vermeliyiz, nereden başlamalıyız?" sorularını şöyle yanıtlamış:

"Ağaç yaş iken eğilir. Çocuk 3-4 yaşına gelince yavaş yavaş, ürküterek değil, sevdirek dini duyguları aşılama gerekir. Bazı dualar, Kelime-i şahadet öğretilir. 'Çocuklarınız yedi yaşına gelince ona namaz kılmayı emrediniz, 10 yaşına gelince namaz kılmazlarsa hafifçe dövünüz' şeklinde bir hadis rivayet edilir ama bu hadis pek sağlam değildir. Peygamber, çocuğun dövülmesini emretmez. Ayrıca namaz için dövülürse çocuk dinden nefret eder. Ancak bu söz genel İslam eğitim düşüncesini yansıtır. Çocuğu mutlaka seve seve dine yöneltmeli, namaz kılmayı, dini vecibeleri uygulamayı öğretmelidir. Bazı ailelerin özel anaokullarında sevdirek

1 Uslamlama; usa vurma; varılan yargının doğruluk ya da yanlışlığına bakmadan, yargılamada mantık biçimleri ve ilişkilerine öncelik verilerek düşünme. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

din eğitimi verdirmeleri uygundur, ancak bu anaokullarının kalitesine dikkat etmek gerekir. Çocuğun kafasına hurafeler değil, doğru dini bilgilerin verilmesi gerekir. Yoksa minik yavruların kafasına hurafeler sokulursa artık din onların ruhuna öyle yerleşir, sonra o hurafeleri temizlemek çok güç olur.”¹

Ateş’in “pek sağlam değil” dediği hadis, aynı zamanda inanmaya zorlanmış olabileceğinizi, hatta zor kullanılarak inandırılmış olabileceğinizi akla getiren önemli bir örnektir. Söz konusu hadisin aslı şöyle:

“Çocuklarınıza yedi yaşından itibaren namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına vardıklarında kılmazlarsa, hafifçe dövünüz. Ve (ayrıca) yataklarını ayırınız.”²

Anneniz-babanız tarafından aşılınmış veya zorlanmış olabileceğinizi akla getiren bir diğer hadis şöyle:

“Her doğan, İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”³

Bütün bu hadislerin sağlamlığı tartışma konusu olabilir, fakat benzer ifadeler Kur’an’da da geçmekte:

“Ailene namazı emret ve kendin de ona devam et.”⁴

1 <http://www.suleyman-ates.com>.

2 Ebu Davud, Salat, 26.

3 Buhari, cenaiz 92; Ebu Davut, sünne 17; Tirmizi, kader 5.

4 Kur’an, Taha, 132. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İnanıyor olmanızın akla gelen diğer bir olası nedeni “alışkanlık”tır.

Dış etkilerin zorlamasıyla, eylem ve davranışların yinelenmesi ile ortaya çıkan, koşullanmış davranış şekli olarak da tanımlanabilecek olan alışkanlıktan kaynaklanan yapay ve yabancılaştırılmış inanma.

Belirli alışkanlıklar edinmesi konusunda bireyleri zorlayan otoriter bir aile, toplum ve devlet gibi dış etkenler söz konusu olduğunda bireylerin kendi gerçek özüyle uyum içinde esenlikli gelişimini gerçekleştirme olanağına sahip olabilmeleri ihtimali çok düşüktür. Çünkü böylesi bir ortam doğmuş olanların, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya, şarta bağlı olmayan, etki altında bulunmayan özgür bireyler olarak yetişmeleri, otantik benlerini inşa etmeleri beklenebilir. Kendi kendine hareket etme, davranma, karar verme gücüne sahip olan özgür kişiliklere ulaşabilmeleri beklenebilir. Bağlı olmayan, başkasının kölesi olmayan, siyasi bir güç tarafından denetlenmeyen, engellenmeyen özgür, otantik yurttaşlar olması beklenemez.¹

Nitekim Platon, mağara benzetmesinde, içine doğdukları ailenin, toplumun, devletin insanları nasıl şekillendirdiğini, aşılınmış, alıştırılmış insanların, birer yetişkin olduklarında bile bunun farkına varmalarının ve bu ortamın dışına çıkmalarının, esaretten kurtulmalarının ne kadar zor olduğunu anlatmıştı.

Benzetmesinde, içine doğdukları dünyanın insanların alışkanlıklarını nasıl belirlediğini, hatta belirli alışkanlıkları edinmesi konusunda nasıl zorladığını, insanların bunun farkına bile varmadıklarını, varsalar dahi bu ortamın dışına çıkmalarının, alışkanlıklarının esaretinden kurtulmalarının

ne kadar zor olduğunu anlatan Platon, tarihin en ünlü ve belki de en etkili farkındalık yaratan anlatılarından birini ortaya koymuştur. Gerçekten de benzetme yardımıyla anlatılanlar öyle bir farkındalığı tetikliyor ki, bu farkındalık durgun suya düşen taş misali, kendisi küçük ama etkisi büyük bir bilinç haline giden yolun kapısını aralıyor insana. Yaşanmaya başlanan bu bilinçlilik, görmeyen gözleri bir anda görmeye başlayan bir görme engellinin yaşadıklarına benziyor. Özgür olduğunu, kendisi olduğunu, otantik olduğunu zanneden kişi, aslında alışkanlıklarının esareti altında bir mahpus olduğunu, kendisi değil başkası olduğunu, şartlanmış benliğini fark etmeye başlıyor.¹

Herkes bilir ki, alışkanlıklardan kurtulmak zordur, hatta bazen neredeyse imkânsız. Bu noktada Montaigne'in anlattığı şu hikâyeye kulak vermelisiniz:

“Şimdi size anlatacağım hikâyeyi kim uydurmuşsa, alışkanlığın ne büyük bir güç olduğunu çok iyi anlatmış olacak; bir adam, çobanının yeni doğduğunda sevmesi için yanına getirdiği danayı, sonraki günlerde de kucağına alarak sevmeye devam etmiş. Buna öylesine alışmış ki, dana büyüüp öküz olduğunda bile her gün onu kucağına almış ve sevip taşıyabilmiş. Gerçekten alışkanlık çok yaman bir öğretmendir ve hiç şakası yoktur. Ağır ağır, sinsi sinsi içimize sızar; başlangıçta sevimli, alçakgönüllüdür; ama zaman geçip de, oraya yerleşip kökleşti mi, öyle azılı, öyle amansız bir hal alır ki kendisini eleştirmemize bile izin vermez.”²

1 Eyüp Erdoğan, *age*, s. 18.

2 Montaigne, *Denemeler*, çev. Kerim Çetinoğlu, Kum Saati Yayınları, 2004, s. 36.

İnanıyor olmanızın bir diğer olası nedeni “*korku*”dur.

Kötülük gelme ihtimali karşısında duyulan, beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan *korku*, bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan *kaygı* olarak da tanımlanır.

Korku, tehlikenin varlığını ve tanınmasını gerektirir. Kaygı ise bizzat ve özellikle bilinmeyen tehlikenin olasılığından ve beklentisinden doğar. Kaygı her bireyde bir tür gizli eğilimdir, bir içerik bekleyen bir boşluk biçimidir. Bu içerik bulunduğu, yani belli bir nesne kararsız kaygıyı ele geçirdiğinde, kaygı korkuya dönüşür. Korku, bir nedenin bulunmasıyla kaygıdan kurtulmuş kaygı demektir.¹

Kaçınılmaz olan ve sonrası bilinmiyor olan ölümün beklentisi kaygı yaratabilir, bu *doğal*. Bu beklentinin korkuya dönüşmesi de *doğal*.

Fakat kaygı öte dünya anlatılarıyla korkuya dönüşüyorsa, işte bu *doğal değil*.

Çünkü doğal olmayan bir yerdir “öte dünya”

Doğal olmayan bir yerdir dünyada günah işleyenlerin, kötülük yapanların öldükten sonra ceza çekmek için gidecekleri yer olan “cehennem”

Ve doğal olmayan bir korkudur “cehennem korkusu”

Pierre Mannoni’ye göre, korkunun ajanları yeryüzünde dolaşsa bile, taşıdıkları tehlike genellikle kutsal bir iradeye veya şeytansı bir güce bağlanır. Geleneksel olarak, bir dünyadan öbür dünyaya, yeryüzünden yeryüzünün ötesine, doğaldan doğaüstüne, içkinden aşkına geçişi kolaylaştıran korkudur. Öbür dünyaların elebaşısı ve kraliçesi olarak korku, oralarda insanlar için baş döndürücü sayfiye yerleri hazırlar.²

1 Pierre Mannoni, *Korku*, çev Işın Gürbüz, İletişim Yayınları, 1992, s.37.

2 Pierre Mannoni, *ağaçlar*, PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Evet, belki de öte dünyadaki baş döndürücü sayfiye olan cehenneme, orada yapılan kötülöklere, orada çekilen acılara dair anlatılanlardan etkilenmiş, korku içinde bir yaşam sürmek istememiş olabilirsiniz. Hem bu dünyada hem de öte dünyada huzurlu, mutlu, güven içerisinde olmak istemiş, bu yüzden korkudan uzaklaşmak için bir umuda sığınmış olabilirsiniz.

Yapay ve yabancılaşmış da olsa, “cehennem korkusu” sizin Tanrı’ya inanmanızı ve onun buyruklarına uymanızı sağlamış, “cennet umudu”na daha sıkı sarılmanıza yol açmış olabilir. Çünkü korku, kaynağı ne olursa olsun, beraberinde itaati getiren ve kişiyi birçok konuda özgürlüğünden vazgeçmeye yöneltecek kadar etkileyen bir niteliğe sahiptir.

Dinler, özellikle de otoriter dinler anlatılarında, Tanrı’nın “çok seven”, “koruyan”, “şefkatli”, “affedici” gibi olumlu özelliklerine göndermeler yaptıkları gibi, “cezalandıran”, “korkutan”, “gaddar” gibi olumsuz özelliklerine de göndermeler yaparlar. Olumsuz göndermelerin etkisi çoğu zaman olumlu gönderilerden daha etkili olabilmekte ve bu durumda Tanrı algısı korku yönelimli olabilmektedir.

Olumlu değil de olumsuz göndermelerin etkisi altında kalmış olmanızın, korkuya teslim olmuş olmanızın nedeni mükemmel olmayışınızdandır.

Eğer bu yüzden inanıyorsanız, pek de haksız sayılmazsınız, çünkü insan mükemmel değildir ve mutlaka hata yapar. Hata yapmış olmanız bile, hata yapma kaygısıyla Tanrı’nın cezalandırıcı özelliklerine odaklanmış, dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek cezalardan, yani Tanrı’nın azabından korkmuş olabilirsiniz. Dinlerin yüksek sesle dillendirdiğı, insanların Tanrı tarafından yargılanacağı ve suçlu bulunanların cehennemde cezalandırılacağı anlatısından etkilenmiş olabilirsiniz. Tanrı’nın ne kadar büyük, güçlü, kuvvetli, sonsuz, önemli ve saygın olduğu, sizin ise

ne kadar sınırlı, güçsüz, küçük, önemsiz, aciz ve zavallı olduğunuz anlatısı kendinize olan güveninizi yok edip korkunuzu beslemiş ve kalıcı hale getirmiş de olabilir.

Sadece öte dünyada değil, bu dünyada başınıza gelebilecek kötü şeylerin yarattığı korku da inanmanıza neden olmuş olabilir.

Nitekim korkuyu dini duygunun temeli olarak gören Sigmund Freud'a göre din, insanın kendi dışındaki doğa güçlerine ve kendi içindeki güçlere (içgüdülere) karşı çaresizliğinden kaynaklanmıştır. Ve insanlığın gelişme sürecinin ilk dönemlerinin bir ürünüdür. Bu dönemlerde akıllarını, iç ve dış güçlere karşı kullanmayı beceremeyen insanlar, bunları bazı karşı güçlerle dengelemeye çalışmışlardır. Bunlar çocukluk dönemi izlenimleridir. Freud, "yanılsama teorisi"nde, dinin büyük oranda insanın doğa ve toplum karşısındaki güçsüzlük ve korkusundan kaynaklandığını belirtir.¹

Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı olarak tanımlanan korkunun, Tanrı'ya inanmanızı sağlamış olan olası nedenler arasında önemli bir yeri olduğu açık. Gücünüzü aşan, sizi aciz ve çaresizlik içerisinde bırakan tehlikeler ve felaketler karşısında duyduğunuz korku, sizde Tanrı'ya başvurma eğiliminin kendiliğinden doğmasına neden olmuş da olabilir, bu *doğal*. Dualar ve adaklar vasıtasıyla bütün sıkıntınızı Tanrı'ya veya Tanrı nezdinde tasarrufta bulunmaya yetkili kılınmış olduğuna inanılan kimselere açmış, belki de havale etmiş, yani onların sorumluluğuna bırakmış, devretmiş de olabilirsiniz, bu da *doğal*.

Alfred Adler'e göre, kötülük gelme ihtimali üzerine korkuya kapılanlar hayatta kendilerini destekleyecek birini ararlar hep; her zaman birinin emirlerine hazır bulunması-

nı isterler. Gerçekte bir egemenlik durumunun kurulmasına yönelik çabadan başka bir şey değildir korkuları; sanki başkaları kendilerine salt destek olmak için dünyaya gelmiş gibi bir davranış sergilerler. Biraz daha kurcalarsak, söz konusu kişilerin başkaları kendileriyle pek yakından ilgilenmesi gerekiyormuş gibi bir beklenti içinde yaşadıklarını görürüz. Yaşamla doğru dürüst bir bağlantı kuramamaları sonucu bağımsızlıklarını öylesine yitirmişlerdir ki, alabil-
diğine büyük bir özlem ve ısrarla söz konusu ayrıcalığın peşinde koşarlar.¹

Bu tür insanların bazen yaşamdan tamamen elini eteğini çektiğini, Tanrı'ya sığındığını söyleyen Adler'e göre, bu insanlar aslında burada da daha önce yaptıkları işi yaparlar. Sızlanır, yakınıp durur, acı ve ıstıraplarıyla sürekli Tanrı'nın başını ağrıtır, onu hep kendi şahıslarıyla meşgul etmeye bakarlar. Son derece el üstünde tutup tapındıkları varlığın gerçekte kendi hizmetlerine bakmakla yükümlü olduğunu, tüm sorumluluklarını üzerinde taşıdığını, yapay çarelerle, örneğin, gayet ateşli bir yakarış ya da daha başka dinsel bir özveriyle bu varlığın sevgisini kazanabileceklerini düşünürler. Kısaca, sanki Tanrı ne yapacağını bilmiyordur da, yapması gereken şey üzerine onun dikkatini çekmek isterler.²

Dinin kaynağının korku olduğunu düşünen ve "Çağlar boyunca, insanlarda bir din gereksinimi yaratan, her şeyden önce korkudur," diyen Bertrand Russell'a göre, çoğunlukla kendini güçsüz hisseden insanı korkutan üç şey vardır.

Biri *doğanın yapabileceği şey*; doğa onu yıldırımla çarparabilir ya da bir depremle yok edebilir.

Öteki, *başka insanların ona yapabilecekleri şey*; bir savaşta onu öldürebilirler.

Üçüncüsü, ki dinle pek ilgilidir; *durgun bir zamanında yaptığına pişman olacağı şeyler*.

1 Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, s. 303-305.

2 Alfred Adler, *ÖFsk 202*. Arsivi - <https://rantey.org>

Bu yüzden, birçok insan büyük bir korku içinde yaşar. Din de bu korkulara pek fazla kapılmasına yardım eder. Kimi insanların, inançsız, dinsiz olamayacaklarını, onсуz yaşamın zorluklarına karşı koyamayacaklarını sanıyor olmalarının nedeni ise bir çeşit korkaklıktır. Bu korkaklık başka alanlarda ayıp sayılır. Ama din alanında, korkaklık övülüyor. Hangi alanda olursa olsun, korkaklığı övemem. Çünkü yaşamla, şunsuz ya da bunsuz savaşamazsınız demek korkaklıktır. Herkes yaşamın kendisine verdiği olanaklarla yaşam savaşına girmek zorundadır. Yürekliлik, bir bakıma budur. İnsanların kendi sorunlarını Tanrı'ya, bir papaza ya da bir din kuruluşuna yüklemeleri, bu sorunlarla kendi başlarına savaşmamaları korkaklıktır. Dünyanın içinde bulunduğu çok tehlikeli durumu ele alalım. Sürekli, "Tanrı dünyayı korur," diyorlar. Ama Tanrı geçmişte hiç korumadı, yarın ne diye koruyacakmış, anlamıyorum.

"Din insana zararlı ise insanlar neden hep bir dinlerinin olmasını istiyorlar?" sorusunu Russell şöyle yanıtlar:

İnsanlar istemiyor ki! Kimi insanlar istiyor. Onlar da dinlerinin olmasına alışmış olanlardır. Örneğin, kimi memleketlerde halk sıırık üstünde yürür ve sıırksız yürümekten hoşlanmaz. Din de tam böyle bir şeydir. Kimi memleketler alışmıştır buna. Ben Çin'de bir yıl yaşadım ve gördüm ki, orta halli Çinlilerin herhangi bir dine inandıkları yok. Öyleyken Hristiyanlar kadar mutlu olabiliyorlar. Hatta kötü koşullar içinde oldukları düşünülürse, Hristiyanlardan daha mutludurlar bence.

"İnsan kendi dışında bir inanç nedeni aramaz mı? Kendinden büyük sandığı birine inanmak istemez mi? Bu, sadece bir korkaklık ya da başkasına güvenme sorunu değil de onun uğrunda bir şeyler yapmak isteği de olamaz mı?" sorularını Russell şöyle yanıtlar:

"İnsanın kendinden büyük nice şeyler var. Her şeyden önce ailesi, sonra ülkesi var, sonra da bütün insanlık. Bütün

bunlar bir tek insanın kendinden büyük şeylerdir. İçimizde doğabilecek iyilik duygusunu doyurmamıza bunlar da yeter.”

Russell'ın, “Din kurumlarının insanlığı hep pençesi altında tutacağını mı sanıyorsunuz?” sorusuna yanıtı şöyle olmuştur:

“Bu bence, insanların kendi toplumsal sorunlarını çözümlayıp çözümlememelerine bağlıdır. Büyük savaşlar ve büyük baskılar sürüp giderse, çoğu insanlar mutsuzluk içinde yaşarsa, din de sürüp gider herhalde. Çünkü benim gördüğüm kadarıyla, Tanrı'nın iyiliğine inanç, olan bitenlere ters düşmektedir. Tanrı'nın iyiliğini gösteren hiçbir kanıt yokken ortada, halk inanıyor buna. Ama her şey yolunda gittiği zamansa, inanması gereken inanmıyor. Tanrı'nın iyiliğine. Onun için diyorum ki, halk toplumsal sorunlarını çözerse, din ortadan kalkar. Ama çözümleyemezse, o zaman ortadan kalkacağını sanmam. Buna geçmişten örnekler bulabilirsiniz. 18. yüzyılda, her şey yolundayken, okumuş yazmış insanların çoğu dine bağlı değildiler, serbest düşünceliydiler. Ama Fransız Devrimi olunca, bazı İngiliz aristokratları serbest düşüncenin insanı giyotine götürdüğü kanısına vardılar. Serbest düşüncüyü bir yana bırakıp, hepsi koyu dinci kesildi. Böylece Victoria dönemi başladı. Aynı şey Rus Devrimi'nde de oldu. Rus Devrimi halkı ürküttü, malları mülkleri ellerinden gidecek sandılar ve Tanrı'ya inanır oldular.”¹

Korkudan sakınma sorunu dolayısıyla kuramsal felsefeye yönelen Epiküros ise korkudan kurtulmak için dine sığınıldığını düşünenlerin tersine, korkunun en büyük kay-

1 Woodrow Wyatt tarafından yapılan Bertrand Russell röportajlarından inançlar üzerine bir bölüm. Bu kayıtlar 1959'da BBC'de yayınlanmıştı. Makalenin başındaki alıntı ise Russell'in *ABC of relativity* ismiyle yayınlanan kitabı *İdeallerin Ansiklopedisi*. <https://rantey.org>

naklarından birinin din olduğunu ileri sürmüştür. Modern insanlardan çoğu dinin bir teselli olduğunu düşünür. Fakat Epikuros için durum tam tersi.¹

Epikuros'un ardılı olan Lucretius daha ileri gider ve insan yaşantısının dinin zalimliği altında ezildiğini, göklerden ölümlü insanlara bakanların korkunç olduğunu anlatır.

1 Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, 1983, s. 249

İnanıyor olmanızın bir diğer olası nedeni “*baskı*” altında kalmış olmanızdır.

Tanrı’ya, özellikle de otoriter bir Tanrı’ya inanan, dine özellikle de otoriter bir dine göre yaşayan toplumların farklı olanlara karşı hoşgörölü olması beklenemez.

Böylesi *yapay* ve *yabancılaşmış* toplumlarda, *yapay* ve *yabancılaşmış* inançlardan farklı olarak, *doğal* ve *yabancılaşma*-mış inançların, düşüncelerin yeşermesi beklenemez.

Yeşerse bile, farklı olanların inançlarını, düşüncelerini özgürce dile getirmeleri, inançları, düşünceleri doğrultusunda yaşamaları beklenemez.

“Mahalle baskısı toplumun aykırı olana göz baskısı, bakma baskısı, ayıplama, sözle kınama, gözle dışlama baskısı şeklinde gerçekleşmekte.”¹ Şerif Mardin “mahalle baskısı” kavramıyla bir toplum içerisinde muhafazakârlaşmanın baskın hale gelmesi durumunda “dini” bir hayat tarzını benimsemeyenlerin kendilerini dışlanmış hissedeceklerini ve baskın hale gelen muhafazakârların değerlerinin ağırlık kazanabileceğini anlatmaya çalışır.

“Mardin’in ‘Mahalle baskısı’, ‘Mahalle havası’, ‘Mahalle İslam’ı’ dediği olgu, bireyi biçimlendiren, onun tutum ve davranışlarını belirleyen, sosyal psikolojinin ‘Grup dinamiği’ alanına giren ünlü ‘grup baskısı’ kavramının, tüm ilişkileri de kapsayarak topluma egemen olması, bireyleri ve toplumu belli bir yöne sevk etmesidir.”²

1 Ruşen Çakır / İrfan Bozan, *Mahalle Baskısı Var mı Yok mu?*, Doğan Kitap, 2009, s.155.

2 Emre Kungar “Mahalle baskısı nedir?” www.kungar.org. 08.04.2010.

Russell'a göre, yaşam biçimleri ve dünya görüşleri, çevreleri tarafından özellikle de birlikte yaşadıkları kişiler tarafından iyi karşılanmayanların pek azı mutlu olabilir. Çağımızda toplumlar ahlâkları ve inançları bakımından eskisinden çok daha farklı gruplara ayrılmış bulunmakta. Bu durum Reform'la başlamıştır (Rönesans'la başlamıştır da denilebilir) ve giderek daha belirgin bir farklılık oluşmuştur.

Hemen hemen herkes için mutluluğun koşulu, çevrenin kendisinden hoşnut olmasıdır. İnsanların çoğu, içinde yaşadıkları çevreden anlayış görürler. Çünkü daha gençliklerinde toplumun önyargılarıyla tanışırlar, inançlara ve geleneklere uyum sağlarlar.

Küçük bir kasabada doğmuş, kendi topluluklarının inançlarına ve düşüncelerine karşı olan her şeye düşman gözle bakan insanlarla çevrili birisini ele alalım. Ciddi kitaplar okumak istese, arkadaşları tepki verir, onu dışlar, öğretmenleri bu gibi kitapların kafa karıştırıcı olduğunu söyler.

Ailesinin dinsel inançlarına ya da politik görüşlerine ters düşse başı derde girer.

Küçük bir yerde çalışırsa ve bu özellikle halkın saygısını kazanmayı gerektiren bir işse, örneğin bir kasabada doktorluk ya da avukatlıksa, gerçek inançlarını saklamak zorunda kalabilir.

Gelenekçiler, geleneklerine aykırı davranışlara kızarlar, çünkü davranışın kendisine karşı olduğunu düşünürler.

Kamuoyundan korkmak da diğer korkular gibi ezici, dolayısıyla gelişmeyi engelleyicidir. Güçlü bir kamuoyu korkusu olduğunda gelişmek zordur ve mutluluk için gerekli olan ruh özgürlüğüne kavuşmak olanaksızdır, çünkü mutlu olabilmemiz için, yaşayış tarzımızın istediğimiz gibi olması, komşularımızın, hatta akrabalarımızın zevklerine ve isteklerine göre olmaması gerekir.¹

1 Bertrand Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, çev. Yunus Sağlamtürk, Say Yayınları, 2014, s. 97-105. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Baskı altında kalmaktan daha öte bir durumda kalmış, yani inanmaya “zorlanmış” da olabilirsiniz.

Erdoğan Aydın’a göre, Arap olmayan halklar, özel olarak da Türkler, “Nasıl Müslüman olduk?” sorusunu genellikle kendilerine sormazlar. Çünkü “Türklerin, din ve hidayet aşkıyla kendiliğinden İslamiyet’i benimsediği” yolunda koşullandırılmışlar. Peki ama bu yargı doğru mu? Bu noktada gerçeği aradığımızda Türklerin Müslümanlaştırılma sürecinin insanı irkiltten bir vahşet süreci olduğu soğuk gerçeği yüzümüze çarpıyor. Daha ötesi, Arap ordularınca uygulanan, benzerine az rastlanır zulme rağmen, Türklerin İslamiyete karşı çok uzun süre direndiğini görüyoruz.¹ İslam dininin yayılışı misyonerlikle değil, “hançerlerinin ucunda taşıyarak” gerçekleşiyordu. Güç ve zaaf, ideolojinin kendisinde, diğer ideolojilerle girdiği barışçıl mücadelelerle değil, kılıçlarda ve merkezi güçte belirleniyordu. Eğer kılıcı etkin kılacak nesnel koşullar ve önderlikler varsa, İslamiyet, önce işgal edip siyasal olarak egemen oluyor, sonra da kâh baskılardan veya haraçtan kurtulmak için boyun eğmek, kâh inanç boşluğuyla dönüşmek anlamında yöre halkını İslamlaştırmaya başlıyordu. İspanya’dan Türkistan’a kadar her yerde kılıçların gücü temelinde belirleniyordu süreç. Ancak burada İslam ordularının gerçekleştirdiği yayılmada temel yönlendiricinin, dinin yayılması gibi idealist bir amaç olduğu düşünülmemelidir. İslam tarihinin, başlangıcından başlayarak bütünü incelendiğinde rahatlıkla görülebileceği gibi, yayılmalarda öncelik, dinin yayılması gibi maddiyattan arındırılmış amaç değil, talan ve sömürü olmuştur. Bütün bu olayları kutsallık düşüncesinin yarattığı sis perdesini

1 Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk?*, Cumhuriyet Kitapları, 2007, s. 1. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

aralayıp, bilimsel bir tavırla incelediğimizde göreceğimiz şey, ilk sömürgeciliğin Araplarca uygulanmış olduğudur. Üstelik Türklerin yaşadığı toprakların işgalinden çok daha önce, bizzat “Asr-ı Saadet” halifesi Ömer zamanında başlayarak. Nitekim ilk kapsamlı örnek olarak misyonerlerle değil, 642’de kılıçlarla ele geçirilen Mısır’ın işgali sonrasında ilk iş Kıptilerin İslamiyet’e kazanılması değil, ülkenin talan edilmesi ve ardından en verimli topraklarına el konarak oralara Arapların yerleştirilmesi olmuştur; İslam’ın bizzat yöneticileri tarafından yoğun bir Müslüman nüfus göçü organize edilmiş, bu bağlamda Kıpti Mısır Araplaştırılmıştır. Dahası bununla yetinilmeyip, Firavunlar dönemindeki medeniyet birikiminden dolayı aşağılanmışlardır.¹

Emre Kongar’a göre de Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri, “resmi tarih”in tarafı olarak ele aldığı konulardan biridir. Resmi tarih hem “Türklüğü” hem de “Müslümanlığı” sakınan bir tutum izler. Bu nedenle Müslümanlık öncesi Türk tarihi ile Türklerin Müslümanlaşma süreci, ya üzerinde fazla durulmayan ya da saptırılmış biçimde ele alınan konular arasındadır. Çünkü ne yazık ki batıya doğru hareket eden Türklerle kuzeye doğru çıkan Arapların karşılaşmaları çok kanlı geçmiştir. “Resmi tarih”e bakarsanız, 751 yılındaki Talas Savaşı’nda Türkler, Çinlilere karşı Araplara yardım etmişler, Araplar bu sayede savaşı kazanmışlar, sonra da Türkler zaten eski inançları olan Şamanizm’e çok yakın ilkeler içeren Müslümanlığı gönüllü olarak kabul etmişlerdir. Oysa Türklerle Araplar, Talas Savaşı’ndan çok daha önce karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma ne yazık ki çok kanlı sayfalarla yazılmıştır. Bu durum ne Türklerin ne de Arapların suçudur: O dönemin tarihsel gerçekleri böyledir. Talas Savaşı’nı Çinliler kazansaydı tarih bu sefer de büyük bir olasılıkla, “Çinliler, Türklerin yardımı sayesinde savaşı

kazandılar,” diye yazacaktı. Çünkü savaş sırasında hem Çin tarafında hem Arap tarafında çeşitli Türk boyları vardı.

Türkler ile Araplar arasındaki temasın aslında 600’lü yılların sonunda, Dört Halife Dönemi’nin sonunda başlamış olduğunu söyleyen Kongar’a göre, Türklerle Araplar Maverâünnehir’de,¹ yani bugünkü Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve İran’a kadar yayılan bölgede karşılaşmışlardı. Çatışmalar Horasan’da, Semerkant, Buhara gibi kentlerde odaklanmıştı. Kuteybe bin Müslim, Yezid bin Mühelleb, Said bin Haraşi, Eşres bin Abdullah, Nasr bin Seyyar gibi Horasan valileri, binlerce Türk’ü öldürmüş Arap komutanlardı. 700’lü yıllarda Horasan, çok şiddetli savaşlara ve aldatılarak teslim alınan Türklerin acımasızca kılıçtan geçirilmeleri gibi kanlı olaylara tanık olur. Fakat bu savaşlara ve kanlı olaylara karşın, “resmi tarih”, Türklerin kendi özgür iradeleriyle, gönüllü olarak Müslümanlığa geçtikleri konusunda ısrarlıdır. Oysa bütün dinlerin gelişmesinde olduğu gibi, Türklerin de büyük ölçüde yenilgiler sonunda Müslümanlığı kabul ettikleri tarihsel bir gerçektir. Bu gerçek ne Türkleri ne de İslam’ı küçültür. Ortaçağ, dinlerin siyasal parti işlevi gördüğü bir dönemdir ve tektanrılı dinlerin, özellikle de Müslümanlığın en belirgin yayılma yöntemi savaş kazanmaktır.

Türklerin Müslümanlaşması 7. yüzyılda başlayıp 10. yüzyıla kadar süren uzun bir süreci kapsar. Bu süreç içinde, 751 yılındaki Talas Savaşı’nın gerçekten de özel bir yeri vardır. Yenilen Çinlilerin batıya doğru ilerlemeleri durmuş, onun yerini Araplar ve Müslüman Türkler almıştır.

Sonunda savaşı, kendilerine destek veren Türklerin de yardımıyla Araplar kazanır ve aralarında Araplara karşı savaşan Türkler de bulunan Çinlilerin batıya ilerlemeleri durdurulur. “Resmi tarih” görüşü bu olaydan sonra Türklerle

1 Maverâünnehir; “Nehrin Ötesi” anlamına gelir. Orta Asya’da, Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasında kalan bölgeyi adır.

Arapların arasının düzeldiğini ve Türklerin gönüllü olarak Müslümanlığı kabul ettiğini iddia etse de gerçek pek böyle değildir. Türklerle Araplar arasındaki çatışmalar, çekişmeler, savaşlar daha sonra da devam etmiş, Araplar egemenliklerine aldıkları Türkleri, ordularında asker ve komutan olarak kullanmaya başlamış ve sonuç olarak Türkler Müslüman olmuşlardır.¹

Kongar'a göre, yayılma döneminin bölgedeki en önemli kurbanlarından biri de Kürtlerdir. Kadim zamanlardan beri Yezidiliğin yanı sıra Sasanilerin etkisiyle Zerdüş inancılarına sahip olduğunu bildiğimiz Kürtler, İslam'ın bölgeye yayılan egemenliği ile birlikte, daha sonra Türkmenlerin yaşayacağı baskı ve asimilasyonun bir ön örneğini yaşamışlar.²

Baskı altında inanmaya zorlanmış olmanın en son örneğini Yezidilerin yaşamış oldukları trajedi içerisinde bulmak mümkün.

“Yezidilerin ruhani liderleri gördükleri Baba Şeyh, AA muhabirine yaptığı açıklamada, IŞİD'in (DAİŞ), Yezidileri, ‘Ya Müslüman olun ya da ölün’ şeklinde tehdit ettiğini öne sürdü. Şeyh, IŞİD'in karar vermesi için birkaç saat süre verdiği Yezidilerin, bölgeyi terk ettiğini aktardı. Sincar'dan kaçan Halit Sabah da IŞİD militanlarının, Yezidileri, Müslüman olmaları yönünde uyardıklarını söyledi.

Yezidi aktivist Narin Şemo, 30 bin Yezidi ailenin, Sincar Dağı'nda mahsur kaldığını söyledi. 45 çocuğun susuzluktan hayatını kaybettiğini aktaran Şemo, kaçırılan 50 kadının da Telafer Havalimanı'nda tutulduğunu belirtti. Şemo, bu kadınların, IŞİD militanlarına cihat nikâhıyla eş yapılacağını öne sürdü.

1 Emre Kongar, *Tarihimize Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, 2011, s. 17-19.

2 Emre Kongar, *age*, 2011, s. 66. Erişim: https://rantey.org

İŞİD, çıkardığı fetva ile Musul'daki Hristiyanların kentte kalması için İslam dinine girmelerini şart koşmuştu. İŞİD'in, Müslüman ve Sünni olmayanlara yönelik sert tutumu nedeniyle farklı inanca sahip Yezidiler de korku içerisinde. Tarihi ve dini kaynaklardan derlenen bilgilere göre Yezidilik ateş, güneş ve suyun kutsal sayıldığı bir inanç şekli. Bu inançta sonradan Yezidi olunmuyor. Bir Yezidi'nin başka bir dine geçmesi en büyük günah olarak kabul ediliyor. Bu dinin kutsal kitapları Mishefa Reş (Kara Kitap) ve Cilve olarak biliniyor. Ama bu iki kitabın kayıp olduğu ifade ediliyor. Yazılı bir kutsal kitabın olmaması nedeniyle dini ritüeller sözlü bir şekilde nesilden nesile aktarılıyor. Yezidilikte sözlü edebiyat, Kürtçe'nin Kurmanci lehçesinde kendini koruyor. Dini tüm dualar, Kurmanci lehçesiyle yapılıyor."¹

Fakat Aydın ve Kongar gibi düşünmeyenler de var.

Mustafa Çetin'e göre, İslam'da savaşlar, başka dinlerde olan kişileri zorla Müslüman yapmak için değil, aksine, onların maddi ve manevi hak ve hürriyetlerini korumak, kendi dinlerinde serbest olarak hareket etmelerini garantiye almak içindir. Böyle olduğundan dolayıdır ki, başka dinlere mensup pek çok insan, hiçbir baskı altında kalmaksızın, yalnız kendi hür irade ve arzularıyla Müslüman olmuşlardır.²

“Dinde zorlamanın yasaklanması hükmü, başka dinlere mensup kişiler hakkındadır; Müslümanların kendi aralarındaki olaylarla ilgili değildir.”³

1 <http://www.sabah.com.tr>, 05.08.2014.

2 Mustafa Çetin, “Dinde Zorlama”, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 11, s. 65.

3 Mustafa Çetin, Dinde Zorlama, Kitap Aarsivi - <https://rantey.org>

“Cihad ve Allah yolunda savaşı gelince; onun, Müslümanlara farz ve yerine getirilmesi gereken bir görev olmasının sebebi ise gayri Müslimleri zorla imana sokmak için değil, fitneyi ortadan kaldırmak ve dinin yalnız Allah için olmasını sağlamak içindir. Zira fitne, maddi ve manevi her şeyin düşmanıdır. Onun bulunduğu yerde hiçbir müspet hareket yapılamaz. Fitneyi ve her türlü anarşiyi ortadan kaldırmak ve insanlığın huzurunu temin etmek için gerektiğinde savaş yapılması kaçınılmaz bir vazifedir. Bunun, insanın inancı üzerinde baskı anlamına gelen dinde zorlama (ikrah) ile hiçbir ilgisi yoktur.¹”

Aşılma, alışkanlık, korku, baskı, zorlama ve buna benzer bütün nedenler, sonuçta ortaya yapay ve yabancılaşmış inançlar çıkarırlar:

Dış etkilerin zorlamasıyla, içten gelenin hiçbir etkisi olmadan gelişmiş, oluşmuş “yapay inançlar!”

Kişinin kendi isteği, tercihi olmayan, gönlünde yatmayan, içinden gelmeyen, ona ait olmayan “yabancı inançlar!”

Hümaniter olmayan otoriter bir çevrenin dayattığı “yabancılaşmış inançlar!”

Yapay ve yabancılaşmış inançların en önemli özellikleri, *akıldışı ve dogmatik* oluşlarıdır.

“*Akıl dışı inanç*”, kişinin doğru olup olmadığına bakmaksızın doğru olarak kabul ettiği, kendisine verilmiş bir şeye boyun eğmesidir. Nesnesi ister bir tapım olsun ister bir önder ya da bir ideoloji, bütün akıl dışı inançların temel ögesi, bunların edilgin nitelikte olmasıdır.¹ Akla, düşünce yasalarına karşıt olduğu, saçma ve anlamsız olduğu halde inanmaya devam etmesidir.

“*Dogmatik inanç*” ise kişinin inandığı şeyi mutlak olarak doğru ve her zaman geçerli kabul etmesi, en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ileri sürmesidir. Kesin ve tartışmaya yer vermez bir şekilde, mutlak bir güven ve etkin bir otoriteyle savunmasıdır. Başka görüşlere en küçük bir değer vermeden, eleştiri ve kuşkuya hoşgörü göstermeden benimsemesidir.

Bu türlü inanan insanlar, düşünüp taşınmadan, sorgulamadın, eleştirmeden inanırlar. Kimi zaman ortada inandıkları şeyin doğru olmadığını gösteren kanıtlar olsa bile o şeye *körü körüne inanmaya* devam ederler.

1 Eric Focillon, *Doğmatik İnançlar*, İstanbul: Yedigöller Yayınları, s. 28.

Montaigne, “körü körüne inanmak” başlıklı yazısında “*körü körüne inanma*” tavrını şöyle anlatır:

“Öyle köylüler tanıyorum ki; ayaklarının altını yakmışlar, bir tüfeğin tetiği altında parmaklarının ucunu ezmişler, başlarını cendereye sokup gözlerini kan içinde dışarı fırlatmışlar, yine de ağızlarından söz alamamışlar... birini gözümle gördüm. Öldü sanarak çukura atmışlardı; boynundaki ip hâlâ duruyordu; bu iple onu bütün gece bir atın kuyruğuna bağlayıp sürüklemişlerdi. Öldürmek için değil, eziyet etmek için, yüz yerine hançer saplamışlardı. Kendisiyle konuşum; bütün bunlara katlanmış, sonunda da kendini kaybetmiş; istedikleri sözü söylemektense, bin kez ölmeyi göze almış. Çektiği acılar yanında ölüm hiç kalırdı. Hem de bu adam o semtin en zengin çiftçilerinden biriydi. Nice insanlar kendilerinin olmayan inanışlar için, başkalarından aldıkları, ne olduğunu doğru dürüst bilmedikleri fikirler için ses çıkarmadan diri diri yanmışlardır.”¹

49

Bu türlü inanan insanlar böyle davranarak büyük umutlarını canlı tutmaya devam etmiş, kuşkuyla rahatlarının kaçmasını önlemiş olurlar. İnadıkları anlatıların doğru olmadığını gösteren veriler yüzünden yaşamlarını, düşüncelerini, alışkanlıklarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmamış, böylece rahatları kaçmamış, sıkıntıya girmemiş, umutlarını korumuş olurlar.

Bu insanlar, huzurlu yaşamlarını korumak adına, karşı kanıtlara kuşkuyla ve hatta düşmanca bakarlar. Yalnızca inandıkları, bağlandıkları şey ile uyuşan görüşleri kabul ederler. Yeni veri ve kanıtlarla karşılaşınca, onları gerçekçi

bir şekilde, olduğu gibi yorumlamayı reddederler. İnandıkları şeyin aksini ispatlayan kanıtlar olsa bile bu kanıtlardan kaçarak yaşamayı tercih ederler. Çünkü gerçeklerle yüzleşmekten, yüzleşmenin doğuracağı sıkıntılardan, *kaygı* ve *korkulardan* uzak durmanın tek yolu budur.

Dikkat çekenler, inandığı şeye düşünüp taşınmadan körü körüne bağlananlardan çok, düşünüp taşınarak *körü körüne* bağlananlardır.

Hatta bu örnekler ünlü düşünürler olunca konu sansasyonel bir hal almaktadır.

Evet, modern felsefenin babası unvanını almış olan Rene Descartes inanç konusunda tam da böyle sansasyonel bir örnektir.

Felsefenin İlkeleri adlı kitabının 76. maddesinde şunları söyler:

“Tanrı otoritesini, akla vurmalarımıza (*muhakemelerimize*) üstün tutmalıyız (*tercih etmeliyiz*) ve Tanrı’nın bildirgeyle (*vahiyle*) iletmediği şeylerden *ancak pek açıkça bildiklerimize inanmalıyız*.

Özellikle Tanrı’nın vahiyle iletmediği şeylerin diğer tüm şeylere göre kıymet biçilemez ölçüde doğru olduğunu şaşmaz bir kural olarak kabul edeceğiz. Böylece bir akıl kıvılcımı bize bunun tersini aşılabilir görünüşünde, yargımızı Tanrı’dan gelene bağlı kılmaya hazır olmalıyız.”¹

Her şeyden kuşku duymasıyla ünlenmiş olan Descartes, kuşku yöntemiyle, kuşku duyduğu tüm eski inançlarını eledikten ve kuşku duymak yoluyla düşünen biri olarak kendi varoluşunu kanıtladıktan, böylelikle de sisteminin

1 Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın, Say Yayınları, 2004, 399.

temel başlangıç doğrusunu (*Cogito, ergo sum* - *Düşünüyorum, o halde varım*) bulduktan ve bu arada, bir önermeyi doğru kılan ölçütün açıklık ve seçiklik olduğunu belirledikten sonra, aynı ölçütü kullanarak bilincinin dışına çıkmaya ve yeni doğrular bulmaya geçmiştir.

Bu aşamada ona yol gösteren, zihninde bulduğu açık ve seçik düşüncelerden biri olan *mükemmellik* düşüncesidir. Duyu deneyinden türetilen düşünceler açık ve seçik olmadığına, doğal dünyada mükemmel olan bir şeyle karşılaşamayacağına ve bu düşüncüyü, kusurlu bir varlık olan insanın kendisi yaratamayacağına göre, mükemmellik düşüncesini, zihnine, kendisi de mükemmel olan bir varlık yerleştirmiştir. Bu mükemmel varlık Tanrı'dır.

İnsan zihnindeki mükemmellik düşüncesini kendisi de mükemmel olan Tanrı yerleştirmişse neden de sonuç kadar gerçek olduğundan, Tanrı'nın var olduğu sonucu da bir gerçektir. Şu halde, insanın kendi varoluşunun ve Tanrı'nın varoluşunun bilgisine sahip olması mümkündür.

Felsefesinde Tanrı'nın çok önemli bir yer tuttuğu görülen Descartes'ın Tanrı'nın varlığını ve hatta aldatmayacağını kanıtlaması büyük önem taşımaktadır. Çünkü bilinçdışı dünyanın varlığını ortaya koyabilmesi ve bu dünyanın doğru bilgisine ulaşılabilmesi buna bağlıdır. Çünkü Tanrı'nın varolmaması veya var olup da aldatıcı olması halinde bilinç dışına çıkabilmesi, çıksa bile doğru bilgiye ulaşabilmesi yani solipsizmden kurtulabilmesi mümkün değildir. Bu yüzden ki, "Descartes'ın yöntemi, kendi varlığının bilgisinden, yanıltıcı olmayan bir Tanrı'nın varlığının bilgisine doğru ilerlemektedir. Bu durumda, eğer Tanrı'nın varlığının kanıtlanması geçersiz ise –ki pek çok yorumcu bu kanıdadır– doğal olarak tüm girişim çöküp gidecektir."¹

1 John Cottingham, *Akılcılık*, çev. Bülent Gözkan, Doruk Yayımcılık, 2003, s. 52-53.

Bu kadar hayati bir konumda olmasına rağmen Tanrı Descartes için kuşku konusu olmamıştır.

Kuşkuyu yöntem olarak kullanan, her şeyden kuşku duymak amacıyla yola çıkan, kuşkuculuğuyla ünlenmiş olan, bu doğrultuda gözleriyle gördüğü, kulaklarıyla işittiği şeyleri bile kuşku konusu yapıp, gerçekte var olup olmadıklarını soruşturan, son noktada kendi varlığını dahi kuşku konusu yapmaktan çekinmeyen Descartes Tanrı'nın varlığından asla kuşku duymamıştır.

Kendisini bir mümin olarak nitelendirmekten çekinmemiş, Tanrı'nın var olduğuna ve insan ruhunun bedenle birlikte ölmediğine inanmanın kendisi için yeterli olduğunu söylemiştir.¹

O halde Descartes, neden hiç kuşku duymadığı bir ön kabulü, yani Tanrı'nın varlığını ispatlama işine girişmiştir?

Bu sorunun yanıtı oldukça düşündürücüdür; “inançsızları² inandırmak” için:

“İnançsızları, kendilerine bu iki şeyi önce doğal akıl yoluyla kanıtlamadıkça, hiçbir dine, hatta hemen hemen hiçbir ahlak erdemine inandırmanın olanaklı olmadığı ortadadır; ayrıca bu hayatta çoğu kez kötü huylar erdemlerden daha büyük ödüllere nail olduğundan, insanlar Tanrı korkusu ya da öbür dünya hayatı beklentisiyle gemlenmedikleri takdirde, pek az kişi doğruyu ve haklıyı yararlıya tercih edecektir.”

Descartes'ın Tanrı'nın varlığına inanmasının, Tanrı'nın var olduğundan hiç kuşku duymamasının gerekçesi de düşündürücüdür:

1 Rene Descartes, *Meditasyonlar*, s. 5.

2 “Descartes burada kuşkucuları ve özgür düşünceli kimseleri kastetmektedir.” Alexadre Koyre, *Koyre'nin Bilimsel Düşünce Tarihi Üzerine Denemeleri*, derleyen Talip Kabadayı, BilgeSu Yayıncılık, 2013, s. 99.

“Kutsal kitaplarda öyle yazılı olduğu için.”

Daha düşündürücü olan, Descartes’ın kutsal kitaplarda yazılı olanlardan hiç kuşku duymamasının gerekçesidir:

“Kutsal Kitaplar Tanrı’dan geldikleri için.”¹

Özetle, Descartes, Tanrı’nın varlığından kutsal kitaplarda yazılı olduğu için kuşku duymamış, kutsal kitapların yazdıklarından da, Tanrı’dan geldikleri için kuşku duymamıştır.

Ne yazık ki, Descartes, Tanrı’nın varlığından hiç mi hiç kuşku duymamasının gerekçelerini bu kısır döngülü kanıtlarla temellendirmiştir. Ve ona göre, bu kanıtlara inanmak gerektiği mutlak surette doğrudur.²

Aslında Descartes da bu kısır döngünün farkındadır. Ve bu görüşün inançsızlara önerilemeyeceğini, çünkü bununla mantıkçıların döngüsel akıl yürütme dedikleri yanlışa düşüldüğünü düşünebileceklerini bilmektedir. Bu yüzden nasıl ve hangi yoldan Tanrı’yı, kendi dışımıza çıkmaksızın, dünya nesnelerini bilişimizden daha kolay ve daha kesin olarak bilebileceğimizi göstermeye çalışır ve bunun bir filozofun ödevine aykırı olmayacağını düşünür.³

Bu noktada modern düşüncede akılcılığın (rasyonalizmin) babası olarak kabul edilen Descartes’a soracağım sorular şunlar:

Descartes, ödevini hakkıyla yapabilmiş midir?

Yani Tanrı’yı kesin olarak bilebilmenin yolunu, yöntemini gösterebilmiş midir?

Felsefesi için hayati öneme sahip olan Tanrı’nın varlığı ön kabulünü ispatlayabilmiş midir?

Bu yol, yöntem ve ispatlar tutarlı mıdır, akılcı mıdır, akla yatkın mıdır?

1 Rene Descartes, *age*, s. 5.

2 Rene Descartes, *age*, s. 5, 6.

3 Rene Descartes, *age*, s. 5, 6.

Öncelikle Descartes, bir yandan, Tanrı ve ruh hakkında ki sorunların, ilahiyattan çok felsefi gerekçelerle tanıtılması gerekenlerin başında gelen iki önemli sorun olduklarını söylerken, diğer yandan Tanrı'nın varlığına dair ortaya koyduğu kanıtları ilahiyatçıların himayeleri altına almalarını sağlayabilmek için, Tanrı ve din konusunun en sağlam direklerinin aslında ilahiyatçılar olduğunu, onlara Tanrı ve din davasını savunmayı tavsiyede daha ileri giderse, yersiz ve yakışsız bir iş yapmış olacağını söyleyerek konuya çelişkili bir giriş yapmıştır.¹

Daha 'da düşündürücü olan, Tanrı bilgisinin çok açık olduğunu, gerçekten de bunun Tanrı'yı bilmeyenleri suçlu saydıracak kadar kolay olduğunu göz önünde bulundurduğunu Kutsal Kitap'tan alıntı yaparak belirtmiştir:

“İşin doğrusu, siz efendilerin de, bütün diğer ilahiyatçılarla birlikte, yalnızca Tanrı'nın varlığının doğal akıl yoluyla kanıtlanabileceğini değil, aynı zamanda kutsal kitaplardan O'nun bilgisinin birçok yaratılmış şeylerinkine göre çok daha açık olduğu sonucunun çıkarılabileceğini ve gerçekten de bunun Tanrı'yı bilmeyenleri suçlu saydıracak kadar kolay olduğunu vurguladığınızı göz önünde bulundurdum. Nitekim Hikmet, XIII. Bölümde, *'Bilmeyişleri asla mazur görülemez, çünkü eğer zekâları dünya nesnelerinin bilgisinde o denli derinleşmişse, nasıl olur da Yüce Rabbin bilgisini daha kolaylıkla edinmemiş olabilirler?*' denmesinden, Romalılara Mektup, I. Bölüm'de böyleleri için yine *'bağışlanamaz'* denmesinden, ayrıca aynı yerdeki *'Tanrı hakkında bilinenler onlarda açıkça ortadadır'* sözünden, Tanrı'ya ilişkin olarak bilinebilen her şeyin, kendimizden ve basit bir incelemeyle kendi zihnimi-

zin doğasından çıkarılabilen ve başka yerlerde aranması gerekmeyen delillerle tanıtlanabileceği konusunda bilgilendirilmiş olduğumuz anlaşılıyor...”¹

Descartes’a göre, Tanrı kanıtları çok açık ve çok kesin kanıtlardır. Bunlar öyle kanıtlardır ki, insan zihninin daha iyilerini bulması mümkün değildir. Fakat delilleri çok kesin ve açık olsa da, pek çok kişi tarafından anlaşılamayacaktır, çünkü herkes onları anlayabilecek nitelikte değildir. Ancak her türlü önyargıdan tamamen kurtulmuş ve duyularla ilişkiden de kolayca kopabilecek zihinler bu kanıtları anlayabileceklerdir.

Descartes’a göre, felsefede herkes her şeyin sorunlu olduğunu düşündüğünden, pek az kimse kendini hakikatin araştırmasına adanmaktadır; hatta birçokları, “özgür ve ödünsüz düşünceli” sanını elde etmek isteyerek küstahça en apaçık hakikatlere dahi karşı çıkmaktadır. Descartes, işte bu yüzden, delillerinin zihinler üzerinde büyük bir etki yapabilmesi için ilahiyatçıların bu delillere sahip çıkması gerektiğini belirtmekte, aksi halde ilahiyatçıların felsefi olduğu için sahip çıkmamaları durumunda, delillerinin zihinler üzerinde büyük bir etki yapmayacağını savunmaktadır.

Ona göre, ilahiyatçılar bu kanıtlamaları otoriteleri altına alır, doğruluk ve kesinliğini onaylarsa, Tanrı ve ruh konusundaki bütün olumsuzluklar insanların zihninden silinecektir.²

Aslında bilgili ve akıllı olmaktan çok gururlu ve küstah olan ateistler de her şeye karşı çıkma huylarından vazgeçecekler ya da hiç değilse, anlamamış gibi görünmek korkusuyla, bütün akıllı ve bilgili insanlar tarafından tanıtılma

1 Rene Descartes, *age*, s. 6.

2 Eyüp Erdoğan, “Descartes’ın Tanrı Kanıtları Üzerine Bir Eleştiri”, *Özne Dergisi*, sayı 21, s. 100.

olarak kabul edildiğini gördükleri delilleri kendileri de savunmaya başlayacaklardır.¹

Sorunlu olduğu açık ve seçik olan bir akıl yürütme sonucunda Tanrı'nın var olduğunu iddia etmek ve Tanrı'nın bildirip bildirmediği kesin olarak bilinmeyen bildirilerin başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar kesin olduğunu kabul etmek akılcı (rasyonalist) bir tavır mı?

Tanrı otoritesini akla vurmalarımızdan üstün tutmak, Tanrı'nın vahiyle ilettiğine inanılan şeylerin diğer tüm şeylere göre kıymet biçilemez ölçüde doğru olduğunu şaşmaz bir kural olarak kabul etmek, akıl tersini söylese de Tanrı'dan gelene bağlı kılmaya devam etmekte ısrarcı olmak *dogmatik* bir tavır değil mi, *körü körüne inanma* değil mi?

Her şeyden kuşkulanmış, hatta kuşkuyu yöntem edinmiş olan Descartes'ın, uzun bir kuşku sürecinden sonra ulaştığı bu kuşkulu ön kabullere sarılmış olmasının nedeni, kendisi kuşku duymadığını söylese de, kuşkularından kurtulma çabası olabilir mi?

Nitekim gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kuşkunun bulunduğu yerde, mutluluk aramak boşunadır. İnsanlar, mutluluğun, yapay bile olsa, ancak güvenli ortamlarda bulunabileceğini bilirler. Bulduklarında da o ortamdan sonsuza kadar ayrılmak istemezler. Fakat kuşkunun o son derece gerilimli ruhsallığını sonsuza kadar sürdürebilmek olası değildir ya da en azından kolay değildir. Kuşku belli bir süreden sonra insanı yormaya başlar. Uzun süre kuşku durumunda kalmış olan insan her şeyden önce kendini bitkin hissedecektir, kaslarının dahi yorulduğunu söyleyecektir. Azgın akan bir nehirde akıntıyla boğuşmaktan yorulan insanın kıyıya çıkmak istemesi gibi, kuşkudan kurtulacağı güvenli bir ortama yönelecektir. Bulamadığı sürece, kuşku gerilimlerle sürerken içten içe çö-

1 Rene Descartes, *age*, s. 9-10.

zlmeler başlayacaktır. Kuşkunun yarattığı gerilim yerini gevşemeye yani alışkanlığa bırakmaya doğru gidecektir. Eş deyişle gerilimin imdadına alışkanlıklar yetişecektir. Çünkü alışkanlıklar gerilimi azaltır ve zamanla da giderir. Bunun için kendini kuşkuya, soruşturmaya adanmış birinin her şeyden önce alışkanlıklarla ya da bir başka deyişle kendisiyle savaşması gerekecektir. Çünkü alışkanlıklar kuşkunun gerilimini giderirken kuşkuyu da giderirler. Alışkanlıklar yaşamı kolaylaştırır, kişileri bazı şeylerden korur, bazı dayanılmaz şeyleri dayanılır kılarken, aynı zamanda o şeylerin katı izlenimlerini uyuştururlar ya da giderirler. O zaman onlar kuşkuyu törplerler ve soruşturmayı gevşetirler. Ve ortaya yine “alışkanlıktan kaynaklanan inanma” çıkabilir. Fakat bu iç etkilerden kaynaklanan eylem ve davranışların yinelenmesi ile ortaya çıkmış bir inanma türüdür. Nitekim alışkanlıkların toplamı, insanın bir tür “ikinci doğası”nı oluşturur. Alışkanlık, bir yalınlaştırma olduğu, özel bir dikkat çabasını gereksiz kıldığı için düşünsel yükü azaltır; ancak düşünce ve davranışlarda bir katılaşma yarattığından bunların gelişimini engelleyici etkisi de vardır.

Descartes’ın bu kuşkulu n kabullere sarılmış olmasının nedeni, *cennete gitme umudu* olabilir mi?

— “Din bilimimize saygı gösteriyordum ve herhangi biri kadar cennete gitme hakkını istiyordum.”¹

Veya düpedüz *korku* olabilir mi?

— “İnsanlar, Tanrı korkusu ya da öbür dünya hayatı beklentisiyle gemlenmedikleri takdirde, pek az kişi doğruyu ve haklıyı yararlıya tercih edecektir.”²

Dindar babasının etkisiyle din eğitimi alarak katı bir dini atmosfer içinde yetişmiş olan ve yaşamı boyunca ço-

1 Rene Descartes, *Yöntem zerine Konuşmalar*, çev. Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, 2009, 12.

2 Rene Descartes, *Meditasyonlar*, s. 5.

cukluğunun etkisi altında kalmış olan, bu yüzden Descartes kadar sansasyonel olmasa da dikkat çekici olan bir diğer filozof, teolog Sören Kierkegard, *korku ve alışkanlıktan kaynaklanan körü körüne inanmanın* bir diğer önemli örneğini oluşturur.

Kierkegard, *Korku ve Titreme* adlı kitabının önsözünde, kuşkulanmayı herkese görev haline getiren Descartes'ın dahi inanç konusunda kuşkucu olmadığını övgüyle anlatmış ve Descartes'ın sözlerini şöyle aktarmış:

“Her şeyden önce Tanrı'nın bize bildirdiklerinin başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak kadar kesin olduğunu, kafamıza değişmez bir kural olarak sokmalıyız ve nedenler aksini gösterse ve zıt yönde açık bir kanıt olsa bile, kendi yargımız yerine Kutsal iradeye teslim olmalıyız.”¹

Keşke Descartes ve Kierkegard Tanrı'nın varlığından kuşku duymamayı değil de kuşku duymayı yüceltebilselerdi!

Keşke *yapay* ve *yabancılaşmış* değil de, *doğal* ve *yabancılaşmamış* inançların yüce örneklerini verebilselerdi!

Nitekim gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık hali olan *kuşku* bir *düşünme* halidir. Bir insan kuşku duyuyorsa düşünüyor demektir. Düşünüyorsa en doğal şeyi, insanı insan yapan şeyi yapıyor, doğasına uygun davranıyor demektir.

Nitekim kuşku *doğal* bir haldir, kuşku sonucu ortaya çıkan inanç da *doğal* bir inançtır. Fakat kuşkunun son sınırına kadar gidip her şeyden kuşku duyarak, Tanrı'nın varlığından kuşku duymamak doğal değil, fazlasıyla *yapay* ve *yabancılaşmış* bir haldir.

1 Kierkegard, Soren, *Korku Ve Titreme*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, 2005, s. 48.

Kuşkulanmaya çok yakın bir hal olan, fakat düşünme hali olmayıp bir duygu durumu olan *kaygı* da doğal bir haldir ve ortaya çıkardığı inanç *doğal* ve *akılsal inançtır*.

Evet, olası inanma nedenlerinden bir diğeri “*kaygı*”dır.

Kaygı, güçlü bir istek ya da dürtünün amacına ulaşamayacak gibi görüldüğü durumlarda beliren tedirgin edici bir duygudur.

İnsanın en büyük kaygısı, ölümün neden olduğu yok olma kaygısıdır. Çünkü insan var kalmak ister, yok olmak istemez. Çünkü var kalmak insandaki en güçlü istektir, dürtüdür.

Fakat insan bu isteğinin, dürtüsünün amacına ulaşamayacak olduğunun da bilincindedir.

İşte bu durum insanı tedirgin eder, kaygılandırır ki bu *doğal* bir duygudur.

Yok olma kaygısı, insanı öte dünya anlatısına inanmaya sevk edebilir ki bu *doğal bir inançtır*.

İnsan derinlerinde yankılanan ve karanlık fırtınalar koparan sonlu olduğu gerçeğinin bir zorunluluk olduğunu bilmektedir. Sonlu olmağın acısını artıran, kaçınılması imkânsız olan sonun isteğe bağlı olmaması, zorunlu olmasıdır.

Aristoteles’e göre, zorunlu, zorla yapılan şey ve zorlama anlamına gelir. Arzu ve bilinçli seçime karşı çıkan, onlara engel olan şeydir. Bundan dolayı da, o acı vericidir. Zorunluluğun doğurduğu her eylem, doğal olarak üzücüdür. Zorunlulukta sert, yolundan döndürülemez bir şey vardır. Zorunluluk, insanın seçmesi, tartması, ölçüp biçmesinden doğan hareketine karşıt olan bir şeydir.¹

İnsan, acı veren, üzücü olan sonlu olmağın zorunlu-

1 Aristoteles, *Metafizik*, çev. A. Arslan, Sosyal Yayınları, 1996, 1015a20.

luğunu aşmanın yolunu bulmaya çalışmakta, sonsuzluğun kapılarını aralayacak anahtarı aramaktadır. Zorunlu olan ölüm aslında sadece insanın değil, tüm canlıların kaçınılmazıdır. Fakat yalnızca insan farkındadır, sadece insan bu zorunluluğun bilincindedir.¹

J. J. Rousseau'ya göre, ölümü, ölümün dehşetini bilmek insanın hayvanlık durumundan uzaklaşırken edindiği ilk kazançlardan biridir.²

Fakat kazandıkları insanı her zaman mutlu etmeyebilir. Kazandığı şey ölümün zorunluluğu ve dehşeti olunca, insan tedirgin olabilir, tasalanabilir.

Tasa, tedirgin eden durumların ortaya çıkmasını önleyebilmede, güvensizlik içinde bulunulduğunda duyulan tedirgin edici duygudur.

Ölümün insanda yarattığı *tasa* *doğal* bir duygudur
Bu duygunun yönelttiği inanç da *doğal bir inançtır*.

1 Eyüp Erdoğan, *Aşk ve Kaotik Özgürlük*, s. 8.

2 Jean-Jacques Rousseau , *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R. Nuri İleri, Say Yayınları, 2002, s. 98.

İnanmayı sağlayan olası nedenlerden bir diğeri “güven”dir.

Güven, korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusudur.

İnsan kendisini sevene güven duyar.

Güven duygusunu sevmek değil, sevimlik doğurur, ama bu duygu en çok karşılıklı sevgide oluşur.

İnsan kendisini sevdiğini düşündüğü kişiye inanır, bağlanır.

İşte bu *doğal ve yabancılaşmamış* inançtır.

Çünkü sevilen, sevenin kötülüğünü istemeyeceğini düşünür.

Fakat unutmamak gerekir ki, sevginin her türünde az çok bir koruma niteliği vardır. Nitekim sevenin, sevdiğini korumasının nedeni, kendisine inanmasını, bağlanmasını sağlamaktır. Aslında sevgi, koruyucunun kendisine inanmış, bağlanmış olan kişiyi kaybetmeme, ona egemen olma isteğini gizlemek için bir gerekçedir. Sevilenin korkularını uyandırmadaki amaç da budur; ona daha fazla egemen olmak. Erkeklerin ürkek kadınlardan hoşlanma nedenlerinden birisi de budur, çünkü korunan kimseye egemen olunur.¹

Şu ya da bu nedenle anne-baba sevgisinden yoksun kalan bir çocuk, korkuya ve kendine acıma duygusuna kapılır, pısırlaşır ve çekingen olur. Böyle çocuklar, şaşılacak derecede küçük yaşlarından itibaren hayatı, ölümü ve insanlığın kaderini düşünmeye başlarlar. Önce melankolik olurlar; sonunda ise herhangi bir felsefe ya da inançtan medet umar, içlerine kapanırlar.²

1 B. Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, s. 134.

2 B. Russell, *age*, s. 132-133.

Tanrı anlatısını size aktaran kişinin size duyduğu sevgi o kişiye güven duymanızı sağlamış, böylece anlattıklarına inanmanızı sağlamış olabilir.

Veya bizzat anlatıların kendisine güven duymuş da olabilirsiniz; anlatıda, inanmanız, bağlanmanız karşılığında sevileceğiniz ve korunacağınız söyleniyor olabilir. Bu sözler sizde güven duygusu yaratmış, sizin söz konusu anlatıya inanmanızı sağlamış, sizi anlatılanlara gönülden bağlamış olabilir.

Burada dikkat edilmesi, gözden kaçırılmaması gereken nokta şu:

Anlatıda, sadece inanmanız, bağlanmanız karşılığında sevileceğiniz ve korunacağınız söyleniyorsa, güven duygusundan doğan bir inanma yaşıyorsunuzdur ve bu inanç *doğal* ve *yabancılaşmamış* bir inançtır.

Fakat anlatıda, inanmanız, bağlanmanız karşılığında sevileceğiniz ve korunacağınız, aksi halde korumasız kalacağınız ve hatta cezalandırılacağınız söyleniyorsa, sizi inandırmaya götüren duygunun sadece güven duygusu olduğunu söylemek, cezalandırılma korkusunu gözden kaçırmak haksızlık olur.

Ve böylesi bir inancın *doğal* ve *yabancılaşmamış* bir inanç olduğunu söylemek gerçekçi olmaz.

Öyle ya da böyle, yaygın Tanrı anlatısında, ilk güvenilen kutsal kitap ve peygamberdir.

Peygamberin anlattığı, sonradan başkaları tarafından yazıya dökülmüş olan kutsal kitaptaki anlatılanların, yani Tanrı'nın, meleklerin, öte dünyanın, vahyin var olduğunu kabul etmiş, Tanrı'nın melekleri aracılığıyla peygambere iletmiş buyruklarına, düşüncelerine gönülden bağlanmış, söz konusu anlatıların doğru olduğuna inanmış olabilirsiniz.

Tanrı inancının gelişimindeki en önemli faktörlerden biri olan *güven*, bir şeye inanmaktan, dayanmaktan, bel bağlamaktan gelen rahat ettirici duygudur.

Annenin ve babanın öncelikli etkisiyle bebekliğin ilk yılında gelişmeye başlayan ve diğer birçok duygunun gelişmesini sağlayan temel duygulardan biri olan güven duygusu, kişilik gelişimini ve benliğin farkına varmayı sağlayan önemli faktörlerden biridir. Bebeklik döneminde, anne ve baba ile çocuk arasındaki etkileşim sırasında filizlenen bu duygu çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasında gösterilen duyarlılıkla ilgilidir.

Bebek, yabancı olduğu yeni dünyada yalnızlığın ve sınırsızlığın doğurduğu korkuyu, onu koruyan, ihtiyaçlarını sağlayan, seven, değer veren annesinin varlığını hissettikçe korkunun yerini güven duygusu almaya başlar. Annesinin şefkatli kollarında kendisini güvende hisseder, mutlu olur.

Güven duygusunun gelişmesinde babanın rolü de çok önemlidir. Güçlü biri tarafından korunduğunu bilmesi çocuğun korkularını azaltır. Her çocukta babanın gücünü abartma eğilimi vardır. Çünkü çocuk, bu güce sığınarak kendini güvende hisseder. Okul öncesi dönemde babanın gücüne sığınarak kendini güvende hisseden bir çocuk okul çağına geldiğinde, babanın her şeyi bilmediğini, dünyanın en güçlü adamı olmadığını kavramaya başlar. Soyut zekânın da gelişmeye başlaması ile birlikte, babanın gücüne sığınma ihtiyacını ilerleyen yıllarda Tanrı'nın gücüne sığınarak telafi edebilir.

Freud'a göre, tehlikeli, kontrol edilemeyen ve anlaşılması olanaksız güçler karşısında insan, anılarında bir geriye kaçış yapar ve çocukluktaki babasınca korunma duygusuna sığınır. Baba, bilgeliğin, düşüncenin ve gücün simgesidir çocuğun gözünde. Sevgisini ve korumasını sağlayabilmek için de, emir ve yasaklarına itaat gereklidir.

Bu biçimiyle din, Freud'a göre, bir çocukluk deneyinin yinelenmesidir. İnsan kendini tehdit eden tehlikelere, çocukluğunda yaptığı gibi aynı yöntemle karşı koyar. Kendi güvensizliğini yenibilmek için, kendini şaşırtan ve korku-

tan, ama aynı zamanda da koruyan babasına teslim olur. Freud, dini, çocuklardaki takip edilme fobisine yakın nevrozlarla karşılaştırmaktadır. Ona göre din, çocukluk nevrozlarına benzer nedenlerden doğan, kolektif bir nevrozdur.¹

Dinlerin kaynağını sorgularken “baba” figürünü öne çıkaran bir diğer isim Friedrich Nietzsche’dir.

Tanrı’yı insanın kendisinin ürettiği konusunda ısrar eden Nietzsche, insanın kendi ürettiği Tanrı’yı neden kendisinin üstüne koyduğunu sorar ve şu yanıtı verir: “İnsanın özünde bulunan baba sevgisi ve babalık onuru.”

“Arka planda başka bir duygu da rol oynar: İnsan kendi ürettiği bir şeyi kendi üzerine çıkarıp, görünüşe göre kendi değerinden vazgeçse bile, bunda yine de her şeyi dengeleyen ve dengelemekten fazlasını yapan ‘baba sevgisi’ ve ‘babalık onuru’nun sevinci vardır.”²

1 Eric Fromm, *Psikanaliz Ve Din*, çeviren ve yayımlayan A.Arıtan, 1982, s. 26.

2 Friedrich Nietzsche, *Tan Kızılığı*, çev. Özden Saatçi, Say Yayınları, 2005, s. 53.

İnanmayı sağlayan olası nedenlerden bir diğeri “*umut*”tur. Umut, bir olay ya da durumun gerçekleşmesi konusunda beslenen güçlü beklentidir.

Olması istenilen, beklenen şeyleri ummaktan doğan *güven* duygusudur.

Bu duyguyu veren kimse veya şeydir.

Olumlu sonuçlar çıkabileceği ihtimaline dair duygusal inançtır.

Güvenle bağlandığınız, ölümden sonra yaşamın sürdüğüne inanılan öte dünya anlatısında vaat edilmiş olan, dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz mutluluğa kavuşacakları yere, yani “cennet”e gidebilmeyi umut etmiş olabilirsiniz. Bu umut, sizin Tanrı’ya inanmanızı ve onun buyruklarına uymanızı sağlamış olabilir.

Nitekim bazı dinlerde *umut* bir erdem olarak görülürken, *umutsuzluk* Tanrı’ya karşı bir başkaldırı olarak kabul edilir.¹

Örneğin inanç ile umudun bir arada olduğu İbrahimi dinlerde, öte dünyanın var olduğu ve o dünyada cennete

1 Umut, mitolojilerde de önemli bir yere sahip; genellikle belirli bir tanrı veya tanrıça ile özdeşleştirilmiş. Örneğin Yunan mitolojisinde, tasvirlerinde çoğunlukla çiçekler (özellikle de zambak) veya içinden meyveler saçılan boynuz (bereket simgesi) taşıyan tanrıça Elpis olarak vücut bulmuş. Roma mitolojisinde, umudun insana kalan son kaynak, son şans olduğuna gönderme yapan “son tanrıça” Spes olarak boyut kazanmış. Son şans, Yunan mitolojisindeki ilk kadın olan Pandora (“tanrılar armağanı” demektir) anlatısının da merkezindedir: Kendisine açılmamak üzere emanet edilmiş olan kutuyu merakına yenilip açan Pandora, kutu içindeki tüm kötülüklerin dünyaya yayılmasına neden olur. Son anda kutuyu kapatır. Kutunun içinden cılız bir ses gelir: “Lütfen beni çıkarın. Dışarıdaki kötülüklerle ancak ben baş edebilirim.” Pandora kutuyu açar. Kutunun dibinde bir kelebek vardır. Kelebek tek “umut”tur...

gidileceği konusunda Tanrı'dan umudun asla kesilmemesi istenir. Tanrı'dan umudun kesilmesi dinden uzak yaşayan insanlara ait bir ruh hali olarak görülür. İnsanların beklentileri yerine gelmediğinde umutsuzluğa kapılmaları ve isteklerinin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğine inanmaya başlamaları, Tanrı'nın gereği gibi takdir edilmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilir.

Hız. İbrahim'in bizzat kendisinin Tanrı'dan umudun kesilmemesi gerektiğinin en güzel örneğini verdiği, en umutsuz durumlarda bile umutsuzluğa kapılmamak, Tanrı'nın bir yardımda bulunabileceğine inanmak gerektiği söylenir.

Tanrı'nın her şeye gücünün yettiğine inanmak, olumsuz gibi görünen durumlarda elinden geleni yapıp daha sonrasını Tanrı'ya bırakmak (*tevekkül*), yalnızca O'na sığınmak, O'na güvenmek ve daima ümidini korumak gerektiği anlatılır.

İnancı güçlü olmayanların karşılaştıkları olumsuzluklarda başarısızlığa uğrayacakları, çünkü bu kişilerin her şeyin yaratıcısının Tanrı olduğunu, her şeyin en doğrusunu O'nun bildiğini ve O'na teslim olmak gerektiğini unuttukları için umutsuzluğa kapılacakları belirtilir.

Kur'an'da, Hız. Yakup'un, oğullarına Tanrı'dan umutlarını kesmemeleri gerektiğini öğütlemiş olduğu anlatılır:

“Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.”¹

Kur'an'da, kavmi düşmanlar karşısında korkarak umutsuzluğa kapıldığı halde, Hız. Musa'nın asla umudunu yitirmemiş, Allah'ın kendileriyle birlikte olduğunu aklından çıkarmamış olduğu anlatılır:

İki topluluk birbirini görünce Musa'nın arkadaşları, “Eyvah, yakalandık” dediler.

1 Kur'an; Yusuf, 87.

Musa, “Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir” dedi.

Bunun üzerine Musa’ya, “Asan ile denize vur” diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi.

Ötekileri de oraya yaklaştırdık.

Musa’ya ve beraberindekilerin hepsini kurtardık.

Sonra ötekileri suda boğduk.¹

Bu olay Eski Ahit’te (Tevrat) şöyle anlatılır:

Musa elini denizin üzerine uzattı. RAB bütün gece güçlü doğu rüzgârıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, Mısırlılar ardlarından geliyordu. Firavunun bütün atları, savaş arabaları, atlıları denizde onları izliyordu. Arabalarının tekerleklerini çıkardı; öyle ki, arabalarını zorlukla sürdüler. Mısırlılar, “İsraillilerden kaçalım!” dediler, “Çünkü RAB onlar için bizimle savaşıyor.”

RAB Musa’ya, “Elini denizin üzerine uzat” dedi, “Sular Mısırlıların, savaş arabalarının, atlılarının üzerine dönsün. Geri dönen sular savaş arabalarını, atlıları, İsraillilerin peşinden denize dalan firavunun bütün ordusunu yuttu. Onlardan bir kişi bile sağ kalmadı.

Ama İsrailliler denizi kuru toprakta yürüyerek geçmişlerdi. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturmuştu. RAB’bin Mısırlılara gösterdiği büyük gücü gören İsrail halkı RAB’den korkup O’na ve kulu Musa’ya güvendi.²

1 Kur’an; Şuara, 61-66.

2 Eski Ahit; Mısır’dan Çıkış, 14.

Kur'an'da, ağır bir hastalığa yakalanan Hz. Eyyub'un umutsuzluğa kapılmamış, umut dolu sabrını kaybetmemiş, derin bir bağlılıkla Tanrı'ya yönelmiş ve Tanrı'dan şifa dilemiş olduğu anlatılır:

“(Ey Muhammed!) Eyyub'u da an. Hani o, Rabbine, 'Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu' diye seslenmişti.

Biz de ona, 'Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk su' dedik.

Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik.

Şöyle dedik: 'Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.' Gerçekten biz Eyyub'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.”¹

Hz. Eyyub'un umut dolu sabır ve sınanma hikâyesi Eski Ahit'te (Tevrat) “Eyüp” adıyla bağımsız bir kitap (bölüm) halinde anlatılır:

Bir gün RAB Şeytan'a, “Kulum Eyüp'e bakıp da düşündün mü? Çünkü dünyada onun gibisi yoktur. Kusursuz, doğru bir adamdır. Tanrı'dan korkar, kötülükten kaçınır.” dedi.

Şeytan, “Eyüp Tanrı'dan boşuna mı korkuyor? Onu, ev halkını, sahip olduğu her şeyi sen korumadın mı? Elleriyle yaptığı her şeyi bereketli kıldın. Sürüleri bütün ülkeye yayıldı. Ama elini uzatır da sahip olduğu her şeyi yok edersen, yüzüne karşı sövecektir.” diye yanıtladı.

RAB Şeytan'a, “Peki, sahip olduğu her şeyi senin eline bırakıyorum, yalnız kendisine dokunma.” dedi.

Böylece Şeytan RAB'bin huzurundan ayrıldı.

1 Kur'an; Sad, 41-44.

Sabalılar baskın yaptı, Eyüp'ün öküzlerinin, eşeklerin hepsini alıp götürdüler. Uşakları kılıçtan geçirdiler. Ateş yağdı, koyunlarla uşakları yakıp küle çevirdi. Kildaniler üç bölük halinde develere saldırdı, hepsini alıp götürdüler, uşakları kılıçtan geçirdiler. Oğullarıyla kızları ağabeylerinin evinde yemek yiyip şarap içerken ansızın çölden şiddetli bir rüzgâr esti, evin dört köşesine çarptı; ev gençlerin üzerine yıkıldı, hepsi öldü.

Bunun üzerine Eyüp kalktı, kaftanını yırtıp saçını sakalını kesti, yere kapanıp tapındı.

Dedi ki, “Bu dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim RAB verdi, RAB aldı, RAB'bin adına övgüler olsun!”

Bütün bu olaylara karşın Eyüp günah işlemedi ve Tanrı'ya suçlamadı.

RAB Şeytan'a, “Senin kışkırtmaların sonucunda Eyüp'ü yok yere yıkıma uğrattım, ama o doğruluğunu hâlâ sürdürüyor,” dedi.

Şeytan, “Cana can! İnsan canı için her şeyini verir. Elini uzat da, onun etine, kemiğine dokun, yüzüne karşı sövecektir,” diye yanıtladı.

RAB, “Peki, onu senin eline bırakıyorum. Yalnız canına dokunma,” dedi.

Böylece Şeytan RAB'bin huzurundan ayrıldı. Eyüp'ün bedeninde tepeden tırnağa kadar kötü çıbanlar çıkardı. Eyüp çıbanlarını kaşımak için bir çömlek parçası aldı. Kül içinde oturuyordu.

Karısı, “Hâlâ doğruluğunu sürdürüyor musun? Tanrı'ya söv de öl bari!” dedi.

Eyüp, “Aptal kadınlar gibi konuşuyorsun. Nasıl olur? Tanrı'dan gelen iyiliği kabul edelim de kötülüğü kabul etmeyelim mi?” diye karşılık verdi.

Bütün bu olaylara karşın Eyüp'ün ağzından günah sayılabilecek bir söz çıkmadı.¹

1 Eski Ahit; Eyüp, 1-2.

Umutsuzluğun, şeytanın insanları Tanrı'ya inanmaktan alıkoymak için verdiği endişelerden biri olarak görüldüğü İbrahimi dinlerde, bu endişenin insanların inançlarını zayıflatacağı, inancı zayıflayan insanların hatalarını giderip Tanrı'ya sığınmak yerine, Tanrı'dan uzaklaşmaya devam edeceği belirtilir.

“De ki: ‘Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹

Inanç ile umudun bir arada olması *doğal* bir durumdur.

Çünkü umudun ortaya çıkardığı inanç *doğal ve yabancılaşmamış* bir inançtır.

Fakat İbrahimi dinlerde sadece *inanç* ile *umut* bir arada bulunmaz; *umut* ile *korku* da bir aradadır; *umut* ile *korku* arası dua etme söz konusudur:

“Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.”²

“Rabbimize alçakgönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.

“Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah’a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Şüphesiz, Allah’ın rahmeti iyilik edenlere çok yakındır.”³

Umudun doğuracağı inancın *doğal ve yabancılaşmamış* bir inanç olacağı açık.

Fakat *umut* ile *korku* arasında ortaya çıkacak olan inancın *doğal ve yabancılaşmamış* bir inanç olacağını söylemek pek kuşkuludur.

Öyle ya da böyle, *umut* *inanç* için çok önemlidir.

1 Kur'an; Zümer, 53.

2 Kur'an; Secde, 16.

3 Kur'an; Araf, 55-56.

Hatta sadece inanç için değil, tüm yaşam için çok önemlidir.

Eric Fromm'a göre, umut yok olduğunda, yaşam olgusal ya da gizil (potansiyel) olarak sona ermiştir. Umut, yaşamın doğasında, insan ruhunun dinamiğinde varolan bir ögedir. Yaşamın doğasını oluşturan bir başka öge olan inanca çok yakından bağlıdır.¹ Umut, inanca eşlik eden ruh halidir. Umutluluk hali olmaksızın inanç ayakta duramaz, dayanaksız kalır. Umut, yalnız ve yalnız inanç temeli üzerinde durabilir.²

Inanç için güven ve umut çok önemlidir.

Çünkü insan güvenmediğinde kuşku duymaktan geri durmaz, gönülden bağlanmaz ve umut etmez. Ancak güvenirse umut etmeye başlar ve umut ettiği şeyin gerçekleşeceğine inanır.

Korku duygusundan uzaklaşıp mutlu bir yaşam umudunun yeşerebilmesi için, mutlu yaşama götürecekt olan şeye güvenir.

Güven umuda açılan kapıdır. Ancak o kapıdan geçilerek umut yoluna çıkılabilir.

Umut yolunda yürümeye başlayanın varacağı yer ise inançtır, hem de doğal ve yabancılaşmamış inanç.

1 Eric Fromm, *Umut Devrimi*, s. 24.

2 Eric Fromm, *ages*. 29.

İnanmayı sağlayan olası nedenlerden bir diğeri “cesaret”tir.

Cesaret, güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güvendir, yürekliliktir, cürettir, çekinmezliktir, atılganlıktır.

Cesaret korku, acı, risk, belirsizlik, bilinmezlik veya tehdit ile başa çıkabilme yeteneğidir.

Sokrates’e göre, cesaret erdemin bir parçasıdır; geçmiş ve geleceğe dair nelerden korkulup nelerden korkulmayacağına bilgisidir; iyi ve kötüye ilişkin bilgisidir; bilgeliktir. Bilge insan zorunlu olarak cesurdur. Yalnızca aklını gereği gibi kullanamayan ahmaklar korkaktır, bilgiden ve bilgelikten yoksundur. Diğer yandan, cesaret hiç neden yokken tehlikeye atılmak da değildir. Böylesi bir insan cesur değil, çılgındır; bilge ve iyi değil, aptal ve güvenilmezdir. İşte bu yüzden ki, gerçek cesur, korkusuz değil, bilgece bir korkuya, gerçekten korkulması gereken bir şey karşısında duyulan korkuya sahip olandır.¹

E. Fromm’a göre, inanç cesaret ister. Cesaret, riske girmek, acı ve düş kırıklıklarını göze alabilmektir. Tehlikesizliği ve güveni yaşamdaki en önemli şey olarak görenler, inanca sahip olamazlar.²

İnsanın en büyük kaygısının yok olma kaygısı olduğunu, var kalmak isteğinin insandaki en güçlü istek olduğunu, fakat bu isteğinin asla gerçekleşmeyeceğini bildiğini, bu yüzden tedirgin olduğunu, kaygı duyduğunu, bunun doğal olduğunu söylemiş, bu kaygının, insanı öte dünya anlatı-

1 Platon, *Lakhes* çev. Nurettin Şazi Kösemihal, Milli Eğitim Basımevi, 1967.

2 Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Özden Saatçi Karadan, İlyaz İzmir Yayınevi, s. 140.

sına inanmaya sevk edebileceğini, bunun doğal bir inanç olacağını belirtmiştim.

Yok olma kaygısını aşabilmek için, korkuyla öte dünya anlatısına sarılmak yerine, cesaretle öte dünya anlatıları üzerine yapılacak araştırma, inceleme, soruşturma, sorgulama sonunda inanmaya karar verme, cesaretle ulaşılmış bir inanç ortaya çıkarır.

Cesaretle ulaşılmış olan bu inanç da *doğal* ve *yabancılaşmamış* bir inançtır.

Fakat aynı zamanda *akılsal* bir inançtır.

“*Akılsal inanç*”, kişinin düşünsel ya da duygusal açıdan içsel-etkin olma durumunun sonucudur.¹

Korkularınızın esiri olmamış, korkularınızı yenmiş, yememeseniz de dizginleyebilmiş, cesaretle, “Öte dünya diye bir yer var mı?” diye sormuş, araştırmış, incelemiş, sorgulamış, sonuçta öte dünya anlatısına inanmaya karar vermişseniz, işte bu inanç hem *doğal* hem *yabancılaşmamış* hem de *akılsal* inançtır.

Sorunuza yanıt bulmak, gerçeği ortaya çıkarmak adına, elinizdeki verileri artırmak için yapacağınız *araştırma*, konunun ya da olayın özelliklerini ve ayrıntılarını inceden inceleme anlamaya çalışma ve birtakım sonuçlar elde etme adına yapacağınız *inceleme*, ilgililere sorular sorarak, kanıtlar toplayarak, belgeler arayarak yapacağınız *soruşturma* her şeyden önce *cesaret* gerektirir.

Fakat cesaret edip bu soruları sorana,
din; “Vebal altında kalıyor, günah işliyorsun”,
siyaset; “Düzeni bozuyor, yürütmeyi aksatıyorsun”,
hukuk; “Yanlış yapıyor, suç işliyorsun”,
ahlâk; “Ayıp ediyor, utanılacak işler yapıyorsun”,
gelenekler, görenekler, töreler; “Kuşaktan kuşağa geçmiş olan alışkanlıklara karşı geliyor, yoldan çıkıyorsun” suçlamasında bulanabilir.

1 Eric Fromm, *Umut Devrimi*, s. 28.

Nitekim bu soru, kişinin kendisini de, içinde yaşadığı toplumu da rahatsız edebilir.

İşte bu yüzden cesaret ister.

Suçlanmak, dışlanmak, düşman sayılmak, bu ve benzeri soruların ve bu soruları soranların yazgısıdır.

Bu yüzden bu tür sorular soranlar yalnızdırlar.

Meletos adlı silik bir genç tarafından, gençlerin ahlâkını bozmak ve dinsizlik suçlamalarıyla açılan dava sonucunda, 70 yaşında ölüme mahkûm edilmiş olan Sokrates'in başına gelenler, *araştırma, inceleme, soruşturma, sorgulama* adına sorular sormanın *cesaret* gerektirdiğini anlatan en ünlü örnektir.

Delphoi Tapınağı kâhini, Sokrates'in insanların en bilgisi olduğunu, ondan daha bilge birinin olmadığını söylemiş. Fakat Sokrates, hiçbir şey bilmediğini düşündüğü için kâhinin bu sözünden kuşku duymuş. Diğer yandan yalan söylemeyeceği için kâhinin sözlerinden kuşku duymaması gerektiğini de bilmekteymiş. Ve kehanetin anlatmak istediği gerçeği öğrenebilmek için işe koyulmuş.

Önce kendinden daha bilge olabileceğini düşündüğü, bilge olduğu söylenen politikacılara, sonra ozanlara, daha sonra da sahip oldukları bilgelik ile ünlenmiş olan ustalara, zanaatkârlara gitmiş, sorular sormuş. Ve onların gerçekte bilge olmadıklarını anlamış. Kendini bilge sanan bu insanların, bir şey bildiklerini zannettiklerini ama gerçekte hiçbir şey bilmediklerini, bilgisizliğin karanlığında yollarını kaybetmiş olduklarını görmüş. Bu kişiler, bildiklerini sandıkları şeyleri gerçekte bilmediklerinin farkında olmadıkları gibi, neleri bilmediklerinin de farkında değillermiş.

Oysa bilgisizlikten daha büyük bir kötülüğün olmayacağını bilen Sokrates, bildiğini zanneden ama hiçbir şey bilmeyen ve bilmediğini de bilmeyen karanlığın pençesindeki zavallı insanlardan farklı olarak, hiçbir şey bilmediğini bilmekteymiş.

İşte Sokrates'i insanların en bilgisi yapan, bilge olduğu söylenen insanlardan daha bilge yapan buymuş; bilgisizliğinin bilincinde olması, kendini bilmesi, kendini tanıması.

Kâhinin sözleri doğrulanmış. Sokrates sahip olmadığı bilgiye sahip olanlardan farklı olduğu ölçüde, onların arasında en bilge olanmış; çünkü hiçbir şey bilmediğinin farkında olan yalnızca Sokrates'miş; *bildiği tek şey varmış, o da hiçbir şey bilmediğiymiş.*

Yaşamını ve düşüncelerini bu prensip üzerine inşa etmiş olan Sokrates, yaşadığı şehrin tanrılarına inanmamak ve onların yerine başkalarını koymak, gençliğin ahlakını bozmak, onları baştan çıkarmak, demokrasiyi kötüleyip tiranlığı özendirmek gibi nedenlerle suçlanmış.

Atina demokrasisi tarafından yargılanmış ve ölüm cezasına çarptırılmış.

Araştırma, inceleme, soruşturma, sorgulama adına sorular sormayı yaşam tarzı olarak görmüş olan Sokrates; sorularıyla, bazen denetleyen bazen çürüten sorgulayıcılığıyla, Atina'nın önde gelenlerine yönelttiği eleştirileriyle, kendini bilge zannedenlere bilge olmadıklarını ispatlamasıyla birçok düşman kazanmış.

Meletos gibi suçlayanlar, aslında eski suçlayıcıların sözlerine kanmış. Ozanlar, zanaatkârlar, devlet adamları, hâtipler gibi eski suçlayıcıların Sokrates hakkında söyledikleri şunlarmış:

“Sokrates hem yerin altındakileri hem de göktekileri araştırır. İşgüzarın biridir. Bu nedenle de suçludur. Başkalarına da aynı şeyleri öğreterek, kötüyü iyiymiş gibi gösterir.”

Gerçekte Sokrates'in tek bir suçu varmış, gerçeği aramak, hakikate ulaşmayı istemek. Yargılanmasının, ölüme mahkûm edilmesinin tek nedeni buymuş. Eski suçlayıcılar bunu çok iyi bilmekteymiş. Yeni suçlayıcılar farkında bile değillermiş.

Sokrates'i öldürmek, hayatını gerçeği aramaya, hakikate ulaşmaya adanmış olanları sorular sormaktan alı koyamamış. Yunanlı düşünürler gerçeği aramaktan, hakikate ulaşmaya çalışmaktan vazgeçmemiş, sorular sormaya devam etmiş, buldukları yanıtlarla Yunan uygarlığını çok ama çok yüksek seviyelere taşımaya devam etmişler.

Aynı tavrı benimsemiş olan Müslüman filozoflar da İslam uygarlığını çok yüksek seviyelere taşımışlar. "İslam'ın Altın Çağı", "İslam Rönesansı" olarak adlandırılmakta olan bu dönemde, Müslümanlar, Hristiyanlara ve Musevilere karşı oldukça büyük bir üstünlük kurmuş, özellikle bilimsel ve teknolojik anlamda çok büyük bir gelişme göstermişler.

İslam'ın Altın Çağı, aslında akla dayalı Mutezile hareketinin eseridir. Özellikle de halife Memun'un Mutezile mezhebine girmesiyle İslam Devleti'nde akla dayalı bilimciligi savunan görüş egemen olmaya başlamış.

Mutezile, akla fazlasıyla değer vermiş ve özellikle de Abbasiler döneminde felsefe ile yakın ilişki içine girmiş. Nass (ayet veya hadis) ile aklın çeliştiğini düşündükleri noktalarda sıklıkla nass'ı akla uygun gelecek şekilde yorumlamış. Fakat bu tavrından ötürü diğer mezheplerden büyük tepki görmekten kurtulamamış.

Adnan Adıvar, Mutezile için şöyle söylemiş:

"Mutezile, ilahiyatın dahi aklın inceleme ve araştırmalarına bir zemin olduğunda direnerek, 'Allah böyle dedi' sözünü öylece kabul edecek yerde bu cümledeki Allah öznesiyle 'dedi' yüklemine anlamının açıklanmasını istediler ki, bu İslam'da serbest düşünceye doğru ilk atılmış adımdı."¹

1 Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, 2000, s. 76-

İnanmanızın bir diğer olası nedeni “*inanma arzusu*”dur.

Arzu; bir şeyin olması konusunda büyük bir *istek* duymaktır.

Tanrı’nın var olması, öte dünyanın var olması, ruhun ölümsüz olması konusunda büyük bir *istek* duymuş, bu anlatıya inanmak, gönülden bağlanmak istemiş olabilirsiniz. Bu *doğal*.

Bu isteğiniz, William James’e göre, insan doğasının en derin isteği, temel ihtiyacı olan *inanma arzusundan* başka bir şey değil.

James’e göre, *inanma arzusu* insanlarda var olan en derin istektir ve insanların Tanrı’nın var olduğuna ve ruhun ölümsüz olduğuna inanmaya hakları vardır. Çünkü Tanrı’nın var olup olmadığı, insan ruhunun ölümsüz olup olmadığı konusunda ne olumlu ne olumsuz hiçbir kanıt yoktur.

Normal şartlarda insanlar tanık olmadıkları bir olay hakkındaki anlatılara inanmak için belirli dayanaklar, sağlam veriler ararlar. Bu durumda genellikle ortaya üç seçenek çıkar. Eğer anlatılanları destekleyen dayanaklar, sağlam veriler varsa inanırlar. Eldeki dayanaklar, veriler anlatılanların doğru olmadığını gösteriyorsa inanmazlar. Fakat ortada anlatılanları ne destekleyen ne de yalanlayan dayanaklar, veriler yoksa bu kez kuşku durumunda kalırlar. Ve kuşku durumu pek istenmeyen bir durumdur. Bu durumda ortaya, belirli dayanaklara, sağlam verilere rağmen değil de, üçüncü şıkta söz konusu olan bir seçim olarak, ortada belirli dayanaklar, sağlam veriler olmadığı için *inanma türü* çıkar. Ve sonuçta kuşku durumu ortadan kalkar.

James’e göre, Tanrı’nın var olduğu, insan ruhunun ölümsüz olduğu yönündeki inançlar olmasa, ahlâki ölçütlerimiz, umutlarımız ve arzularımız çöker. Bundan dolayı, insan do-

ğasının bu temel ihtiyaç ve arzusuna kesinlikle saygı göstermek gerekir.

“Pragmatik ilkeler uyarınca, yaşama faydalı sonuçlar doğuran hiçbir hipotezi reddedemeyiz,”¹ diyen James, arzuların, duyguların ve çıkarların inanılan şeyi etkilemesine izin verilebileceğini, böylece kanıtlanamayan, doğrulanamayan inançların savunma hakkının doğacağını söyler. Ona göre bu tür inançların kanıtlanamaması, doğrulanamaması, onların akıl dışı olduğunu göstermez. “Pragmatist ilkelere göre Tanrı hipotezi, sözcüğün en geniş anlamıyla, tatmin edici bir biçimde iş görüyorsa doğru demektir.”²

1 William James, *Pragmatizm*, çev. Tahir Karakaş, İletişim Yayınları, 2015, s. 197.

2 William James, *age*, s. 213-214.

İnanmanızın bir diğer olası nedeni “*deneyime dayalı beklenti*” olabilir.

Bir kimsenin belli bir sürede veya hayat boyu edindiği bilgilerin tamamı olan “deneyim”, bilgi ve beceri kazandırıcı bilinçli ya da bilinçsiz kişisel edinim ve yaşantıdır.

Deneyime dayalı beklenti olarak inanma, kanıta dayanarak inanma anlamına gelir.

Bu tür bir inanç, geçmişte doğru olduğu görülen şeyin gelecekte de kanıtlar tarafından desteklenmeye devam edeceği umut ve beklentisini içerir.

Bir işi başarmak, zor bir durumdan kurtulmak, çok istediği bir şeye kavuşmak için Tanrı’dan yardım isteyen, dua eden, adaklar adayan birinin isteğine, dileğine kavuşması deneyime dayalı beklentiyle gerçekleşmiş olan inanma türünü ortaya çıkarabilir. Bu *doğal*.

Fakat unutmamak gerekir ki, bu bireysel bir deneyimdir.

Kişinin yaşadığını iddia ettiği deneyimini başkalarına kanıtlayabilmesi mümkün değildir. Yani dileğine, isteğine dualar, adaklar sayesinde kavuşmuş olduğunun doğruluğu, gerçekliği konusunda kanaat verici bir belge, bir delil ortaya koyabilmesi mümkün değildir.

Deneyim, deney ile karıştırılmamalı.

Bilinmeyen bir şeyi bulmak, bir ilkeyi, bir varsayımı sınamak amacıyla yapılan eylem ya da işlem olan *deney*, bir varsayımı denemek ya da kanıtlamak, bir yasanın doğruluğunu göstermek amacıyla yapılır.

Deney, daha çok bilimsel bir gerçeği göstermek, bir yasa-yı doğrulamak, bir varsayımı kanıtlamak amacıyla yapılan işlemdir. Bu yüzden her bilimin güvenilir olabilmesi için deneye dayanması, fakat salt deneyle kalmaması gerekir. Deneyin bilimsel amaçlarla, düşünce yoluyla düzenlenme-

si, karşılaştırılması, bağlantılar kurulması, giderek doğrulanması ve tamamlanması gereklidir.

Deney yapılır, deneyim yaşanır.

Deney tekrarlanabilir, deneyim tekrarlanamaz; tekrarlansa bile aynı sonuca ulaşamaz, ulaşsa bile bu genellenemez.

Aynı deney başkaları tarafından da yapılabilir, oysa deneyim kişiye özeldir, başkaları tarafından yaşanamaz; şans eseri yaşansa dahi aynı sonuçlar çıkarılamaz; çıkarılsa bile bu genellenemez.

Deney her tekrarlandığında aynı sonuca ulaşılabilirse bilimsel olarak ispatlanmış olur, iddia edilen şey kesin olur.

Fakat deneyim denen yaşıntının tekrarlanması, bilimsel olarak ispatlanması, kesinleşmesi söz konusu değildir.

Bazı kişiler yaşadığı deneyimler sonucunda inanmaya başlamış olabilir. Bu *doğal*.

Bazı kişiler inanmayı sağlayan deneyimi yaşamamış, yaşıyandan işitmiş de olabilir. Yani başkasından yaşadığı deneyimi dinlemiş (veya okumuş), o kişiye karşı güven duymuş, o kişiyle arasında bir gönül bağı kurulmuş ve inanmış da olabilir. Bu da *doğal*.

Bazı kişiler hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği birinin yaşadığı deneyimleri tanıdığı, bildiği, güvendiği birinin ağzından dinlemiş ve inanmış da olabilir. Bu, *doğallığı zayıflamış bir inançtır*.

Bazı kişiler hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği birinin yaşadığı deneyimleri hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği birinden dinlemiş ve inanmış da olabilir. Bu *doğallıktan epeyce uzaklaşmış bir inançtır*.

Bazı kişiler gerçekten yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen bir kişinin, gerçekten yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen, üstelik kimin kime anlattığı, kimin kime aktardığı, kaç kez anlatıldığı, kaç kez aktarıldığı bilinmeyen bir deneyimden dolayı inanırlar. Bu *doğal bir inanç değildir*.

Hatta bazıları bu bilinmezlerle dolu deneyimler ne akla ne mantığa ne de yaşadığı deneyimlere uygun düşmediği halde inanırlar. Bu *doğallıktan çok ama çok uzaklaşmış bir inançtır*.

İşte bu yüzdendir ki, inanç öznel dir.

İşte bu yüzdendir ki, inanç yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru saymadır.

İşte bu yüzdendir ki, inanç akıl yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan, başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, hiçbir kuşku duymaksızın onaylamadır.

İşte bu yüzdendir ki, inanç öznel olarak yeterli olan, ama nesnel olarak yeterli olmayan gerekçelerden ötürü bir şeyi doğru saymadır.

Deneyimin inanmak için ne kadar önemli olduğunun farkında olan dinler bu ihtiyacı karşılayan anlatılarla doludur.

Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Tanrı'nın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, haller, yani *mucizeler* dinler tarafından en büyük kanıtlar olarak gösterilir.

Örneğin:

Hız. Davut'un "demiri ateşe sokmadan ve dövmeden istediği şekli verebildiği", "vahşi, yırtıcı hayvanların huzuruna gelip ona tam bir bağlılıkla hizmet ettikleri", "Zebur'u okumaya başlayınca, kuşların havadan ağaçlara indiği, hep birlikte, okunan Zebur'u tekrar ettikleri" vb. anlatılar;

Hız. Musa'nın "kavmiyle Kızıldeniz'in kenarına gelince asasını vurup denizde yol açtığı", "asasını büyük bir yılanı dönüştürdüğü", "çölde kavminin susuz kalıp, su istemeleri üzerine asasını bir tase vurup on iki pınar akıtmış olduğu" vb. anlatılar;

Hız. İsa'nın "ölüleri dirilttiği", "anadan doğma kör olanların gözlerini açtığı", "bir cilt hastasını iyileştirdiği" vb. anlatılar;

Hız. Muhammed'in "gökteki Ay'ı ikiye böldüğü, Ay'ın parçalarının Hira Dağı'nın iki yanına düştüğü", "eşek-katır arası, cennetten gelen bir hayvanla bir gece de Mekke'den Kudüs'e gittiği, aynı gece bir merdivenle yedi kat göğe çıktı, oradan kendisine verilen bir uçan döşekle Allah'ın yanına gittiği ve aynı gece Mekke'ye geri döndüğü", "tükürüğüyle ağrıyan gözleri iyileştirdiği", "dışarıya tuvalete çıktığında dulda olmak için ağaçların da onunla birlikte yürüdüğü", "camide bulunan bir kütüğün dışarı çıkarıldığında Peygamber'den ayrılmak istemeyip inleyerek ağlamaya başladığı", "Hubeydiye'de, susayan Müslümanların susuzluğunu gidermek için on parmağının on çeşme olduğu", "kırk erkeğin cinsel gücüne sahip olduğu" vb. anlatılar dört peygambere dair en bilinen mucizevi kanıtlar olarak gösterilirler.

İnanmanızın bir diğer olası nedeni “*anlam arayışı*” olabilir.

Hayatın güç koşulları arasında savrulurken, kendinizi anlam arayışı içinde bulmuş ve aradığınız anlamı Tanrı’nın varlığı inancında bulmuş da olabilirsiniz.

Nitekim bu tür inanç, insanın anlam arayışında sorduğu sorulara aklının ermediği, gücünün yetmediği noktada ortaya çıkar.

Ziya Paşa (Abdülhamid Ziyaeddin) ünlü şiiri “Terkîb-i bend”de şöyle söyler:

“İdrak-i maâli bu küçük akla gerekmez. Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez.”

Bugünkü ifadeyle:

“Bazı şeyleri bu küçük aklımızla anlamaya çalışmayalım, çünkü bu terazi bu kadar ağırlığı tartamaz.”

Uçsuz bucaksız bir evrende küçücük bir nokta kadar bile değeri olmayan bu gezegendeki varlığımızın bir anlamı var mı?

Doğmuş olmamızın, yaşıyor olmamızın ve ölecek olmamızın bir anlamı var mı?

Sonunda ölüm varsa, yaşamanın bir anlamı, bir değeri var mı?

Yoksa hayat anlamdan yoksun bir varoluş mu?

Anlamdan yoksun bir varoluşa sahip olmanın, anlamsız bir hayat sürüyor olmanın pek de anlamlı olamayacağını düşünen bir insan, yaşamın bir anlamı olması gerektiğine kanaat getirebilir.

Bu anlamı fiziksel alanda bulamamış, metafizik alana yönelmiş, evrende var olan her şeyi yarattığına inanılan Tanrı düşüncesinde bulmuş olabilir.

Dünyaya tanrısal bir plan çerçevesinde gelmiş olduğunu, bu plan çerçevesinde yaşamakta olduğunu, bu plan çerçevesinde öleceğini ve bu plan çerçevesinde ölümden sonraki dünyada varlığını sürdüreceğini düşünebilir.

Ayrıca böyle düşünerek, anlamı olmayan bir hayat sürüyor olmak düşüncesinin getireceği *hiçlik* duygusunun yaratacağı düşünsel gerilimden kurtulmuş, mutluluğa ulaşmış olabilir.

E. Fromm'a göre, yaşamın zorlukları, olumsuzlukları ve üzüntülerini bize verilen haksız cezalar olarak görmek yerine, bunları yenmekle daha da güçleneceğimizi bilmek de inanç ve cesaret gerektirir.¹

1 Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Özden Saatçi Karadan, İlyaz İzmir Yayınevi, s. 141.

“Anlamsız olduğu için” inanmış da olabilirsiniz.

“Saçma olduğu için inanıyorum” (*Credo quia absurdum est*) diyen Hristiyan Kilise Babası Tertullianus bu konudaki en önemli örneklerden birini ortaya koymuş.

İnanç ile akıl kıyaslayıp, inanç ile aklın birbiriyle bağdaşmaz olduğunu öne süren Tertullianus’a göre, inanç akıl ile açıklanamaz. Çünkü inanç bilinemeyen, ispatlanamayan, akılla açıklanamayan şeyler için geçerlidir. Eğer bir şey biliniyor, ispatlanabiliyor ise zaten ona inanılmaz, o bilinir; eğer bir şey bilinmiyor, fakat olduğu düşünülüyorsa o zaman inanılır.

Tertullianus’a göre, inancın akıl ile açıklanmasına gerek yoktur. Çünkü inanç aklın üstündedir ve inancın ortaya çıkabilmesi için aklın zaten susturulmuş olması gerekir. Çünkü akıl gördüğünü, duyduğunu, mantık kurallarına uygun olanı, kanıtlanabileni, deliller yoluyla desteklenebileni kabul eder. İşte bu yüzden inanç ile akıl birbiriyle hiçbir şekilde bağdaşmaz. Akıl, insanı dini hakikatlere götüremediği gibi, dikkatini dinden uzaklaştırır. Bu yüzden, anlam aramaya gerek yoktur, önemli olan inanmaktır, inanılan şey saçma olsa dahi.

Anlamsız olana, saçma olana inanmak herkesin yapabileceği bir şey değildir.

Nitekim Kierkegaard tam da bunu gösterebilmek için İbrahim’in korku uyandıran hikâyesini ele alır.

Korku ve Titreme adlı kitabında, Hz. İbrahim’in Tanrı’nın buyruğu ile oğlu İshak’ı kurban etmek için yaptığı yolculuğu anlatır. Niyeti, inancın ne kadar korkunç bir paradoks olduğunu göstermektir. Bu, bir cinayeti, Tanrı’yı son derece mutlu eden kutsal bir eyleme çevirme yeteneğine sahip bir paradokstur. Hiçbir düşüncenin kavrayamayacağı,

zira inancın düşüncenin bittiği yerden başladığı, İshak'ı İbrahim'e geri verme paradoksudur.¹

Kierkegaard'a göre, inancın babası olan İbrahim tam bir dindar ve Allah korkusu olan bir adamdır. Çünkü ancak böyle bir insan böyle bir sınava tabi tutulabilir.² İbrahim aynı zamanda oğlunu çok seven bir babadır. Tanrı ona seslenir ve dünyada en sevdiği şeyi, yıllarca doğmasını beklediği biricik oğlunu kurban etmesini ister. Bu çok ağır bir sınavdır. Zira İshak aynı zamanda soyun devamını da simgelemektedir. Ancak İbrahim inanmaktadır ve kuşku duymamaktadır. Tuhaf olana inanmaktadır. Hiç düşünmeden, sorgulamadan, hemen Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmeye koyulan İbrahim, bütün yol boyunca inancını korur, hâlâ istenenin gerçekten bu olması halinde İshak'ı teklif etmeye istekli olmasına rağmen, Tanrı'nın İshak'ı ondan istemeyeceğine inanır, insani bir hesaplamanın söz konusu olamayacağı bu saçmalığın gücüne inanır. Dağa tırmanır, hatta bıçağın parladığı o anda bile inanır, Tanrı'nın ondan İshak'ı istemeyeceğine inanır.³ İbrahim bir sunak yapar, üzerine odun dizer. Oğlu İshak'ı bağlayıp sunaktaki odunların üzerine yatırır. Onu boğazlamak için uzanıp bıçağı alır, öldürmek üzere kaldırır, gözlerinde keder, kalbinde acı ve tüm varoluşunu titreten bir korku vardır bedeninde. İbrahim, saçma bile olsa hâlâ oğlunu geri alabileceğine inanmaktadır; çünkü Tanrı için her şey mümkündür. İbrahim bir yandan bu dünyada her şeyi kaybettiğine inanmakta, bir yandan da bunların hepsinin ona yeniden geri döneceğine inanmaktadır. İbrahim'in, oğlunu geri alabileceğine inanması saçmadır. Burada saçma, mantıksal olarak olanaksız anlamına gelmez, insan gücüyle olanaksız ya da

1 Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, s. 98.

2 Soren Kierkegaard, *age*, s. 74.

3 Soren Kierkegaard, *age*, s. 79.

herhangi bir anlaşılabilir yolla olanaksız anlamına gelir. İbrahim, Tanrı'nın İshak'ı öldürmesi emrini yerine getirirse bile, Tanrı'nın onu İshak'tan yoksun bırakmayacağına inanmaktadır. Ve saçma olan gerçekleşir: Tanrı tam o anda bir melek aracılığıyla İbrahim'e kurbanlık bir koç gönderir. Ve İbrahim'e oğlunu ikinci kez armağan eder. İbrahim saçma olana inanmış ve Tanrı'nın sınavını geçmiştir.

“Ve İbrahim elini uzattı, ve oğlunu boğazlamak için bıçağı aldı.¹ Ve Rabbin meleği göklerden ona çağırıp dedi: İbrahim, İbrahim, ve: İşte ben, dedi. Ve dedi: Elini çocuğa uzatma, ve ona bir şey yapma; çünkü şimdi bildim ki, sen Allah'tan korkuyorsun, ve kendi biricik oğlunu benden esirgemedin.”¹

Kierkegard'a göre, İbrahim iki hamle yapar. Sonsuz teslimiyet hamlesini yapar ve İshak üzerindeki hakkından vazgeçer, bu özel bir görev olduğundan hiç kimsenin anlayabileceği bir şey değildir. Ancak sonra, tam o hamleyi yaparken bir hamleyi daha, inanç hamlesini yapar. Bu onun avuntusudur. Zira der ki; “Ama bu gerçekleşmeyecek ya da eğer gerçekleşirse Tanrı bana absürdün (saçmalığın) gücüyle yeni bir İshak verecektir.”²

Amacının İbrahim'i daha anlaşılır yapmak değil, anlaşılamazlığının daha detaylı olarak görülebilmesini sağlamak olduğunu söyleyen Kierkegard, İbrahim'i anlamamakta, ona ancak hayran olmaktadır.³ Kierkegard'a göre, kimse İbrahim'i anlayamadı. Fakat o çok önemli bir şeyi gerçekleştirdi: sevgisine sadık kalmak. Ancak Tanrı'yı seven kimsenin gözyaşlarına gereksinimi yoktur ve o kimse çektiği acıları sevgiyle unuttur.⁴

1 Eski Ahit, Tekvin, Bap 22.

2 Soren Kierkegard, *age*, s. 167.

3 Soren Kierkegard, *age*, s. 164.

4 Soren Kierkegard, *age*, s. 173.

Bu noktada ortaya bir başka duygusal inanç nedeni daha çıkmakta: “sevgi”

Evet, inanmanın nedeni “sevgi” de olabilir. Bu *doğal*.

Sevgi, en yalın tanımla, insanı bir şeye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur.

Hoşa giden bir şeye eğilim duymadır.

Tutkuya dek varabilen bir ruh durumudur.

Aziz Augustinus’a göre, insan sonlu ve eksik oluşundan dolayı, tamamlanmak arzusuyla sever, eşdeyişle sevgi yoluyla tamamlanmayı umar.

Fiziksel nesneler, başka insanlar ve kendisi insanın sevgisine, aşkına konu olan varlıklardır. Bu varlıklardan her biri aşk sırasında insanın ihtiyaçlarının belli bir bölümünü karşılar ve insana belli bir doyum ve mutluluk sağlar.

Aşk insanın ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçları karşılayacak nesneler arasındaki ahenkli ilişkidir. İnsanın farklı ihtiyaç ve istekleriyle bu ihtiyaç ve istekleri karşılayacak nesneler arasında belli bir karşılıklılık vardır. Aşk nesneleri ve aşk türleri farklı olduğu gibi, bunların ürettiği sonuçlar da farklıdır. İnsanın ihtiyaçları ölçümlenebilir bir nicelikte olduğundan, bu ihtiyaçları karşılayacak uygun nesneler de ancak bu nicelik ölçüsünde doyum sağlayabilir. Örneğin insan çeşitli gıdaları sever ve onları açlığıyla orantılı bir nicelik içinde tüketir. Fakat insanların bütün ihtiyaçları fizikî gereksinimlerden meydana gelmez. Örneğin insanlar, sağladıkları estetik doyumdan ötürü sanat eserlerini de severler. Daha yüksek bir düzeyde ise insanın insana duyduğu aşk yer alır. Bu aşk insana, belli ölçüler içinde mutluluk sağlar, hem niteliksel hem de niceliksel olarak haz verir. Bununla birlikte, aşkın nesnelerinden hiçbirisi diğerinin yerine geçemez ve asla kendisinden beklenenden daha faz-

lasını sağlayamaz. Örneğin hiçbir maddi zenginlik, insana duyulan sevginin ve bir insanla kurulan sağlam bir dostluğun yerini tutamaz.

Öte yandan, insanın bir de tinsel ihtiyacı vardır. Başka bir deyişle, Augustinus'a göre, sonlu bir varlık olan insanın doğası o şekildedir ki ona en yüksek ve gerçek doyumla mutluluğu yalnızca sonsuz varlık olan Tanrı sağlayabilir.

Tanrı'yı sevmek, insanın mutluluğu için vazgeçilemez bir şeydir; çünkü insana özgü bir ihtiyaç olan sonsuzluk ihtiyacını yalnızca sonsuz bir varlık olarak Tanrı karşılayabilir.

Aşkın farklı nesneleri birbirinin yerini alamıyorsa, sonlu bir nesne veya bir insan da sonsuz bir varlık olan Tanrı'nın yerini alamaz. Eğer böyle olursa aşk, kötü ve düzensiz bir aşk haline gelir.

Kötü ve düzensiz aşk, insanın manevi ihtiyaçlarını karşılayan Tanrı'ya yöneleceği yerde, maddeye, duygusal istekleriyle cinsel arzularına yenik düşmesinden oluşur. Kötü ve düzensiz aşk insan davranışında birtakım bozukluklara neden olur, insanda kibre yol açar.

Augustinus'a göre, bütün bu bozukluk ve düzensizliklerin, kibrin temelinde ise insanın kendi kendisine yeter olduğu inancı vardır. Oysa insan eksik bir varlıktır, bu yüzden ne fizikî bakımdan ne duygusal yönden ne de manevi bakımdan kendisine yeter. İnsanın, onu Tanrı'dan uzaklaştıran kibri, o sonsuzluk ihtiyacını sonlu varlıklarla karşılamaya çalıştığı için her türden düşkünlüğe yol açar. Örneğin onun başka bir insana duyduğu aşk, bu ilişkiden, karşıdaki insanın verebileceğinden fazlasını elde etmeye çalışmasından dolayı, kendisi için doyumsuzluk yarattığı kadar, bu ikinci insan için de yıkıcı olabilir. Buna göre, kendisindeki en temel isteği karşılamak üzere, Tanrı'ya yönelmekten, Tanrı'yı sevmekten geri duran insan, tüm maddi istekleri-

ni karşılaşmasının kendisine huzur ve mutluluk getireceği inancıyla umutsuz bir çaba içinde sürüklenebilir, olmazı gerçekleştirerek delik fıçıyı umutsuzca doldurmaya çalışır.

Augustinus'a göre, bütün kötülüklerin kaynağında, söz konusu düzensiz aşk vardır. Fesat, kıskançlıklar, doyumsuzluk, açgözlülük ve adaletsizlikler hep ondan çıkar. Düzensiz aşk düzeni bozulmuş uyumsuz insanlara, düzeni bozulmuş insanlar da düzensiz aile ve toplumlara yol açar. Öyleyse düzenli bir toplum kurmanın en önemli yolu, insanın kendisini ve dolayısıyla aşkını düzene sokmasıdır; onun, aşkının, başta Tanrı olmak üzere, farklı nesnelerini, uygun ölçülerde ve gereği gibi sevmesini sağlamaktır. Bu yapıldığı zaman ancak insan erdemli olup, ebedi saadete erişme yoluna girer.¹

Eric Fromm'a göre de sevgi bir inanma işidir, inancı az olanın sevgisi de azdır. Sevme gereksinimlerinin yalnızlık duygusundan doğduğunu, yalnızlık duygusunun da birleşme isteğiyle son bulduğunu söyleyen Eric Fromm'a göre, Tanrı sevgisi denen dinsel sevgi biçimi de ruhbilim açısından öteki sevgilerden² farklı değildir. Yalnızlıktan kurtulma, birliğe erme gereksinimlerinden doğar. Aslında Tanrı sevgisinin de insan sevgisi gibi birçok değişik özelliği ve yönü olduğunu düşünen Fromm'a göre, aynı çeşitliliğe bu sevgide de büyük ölçüde rastlarız.³

İnsanoğlunun karşısına her çağda, her kültürde, her zaman o aynı sorun çıkmıştır hep: Yalnızlıktan kurtulma, birleşme, kendi kişisel yaşamının sınırlarını aşıp bütünlüğe ulaşma. Mağaralarda yaşayan ilkel insan, sürülerini güden göçebe, Mısırlı köylü, Fenikeli satıcı, Romalı asker,

1 Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, 2009, s. 206.

2 Erich Fromm, sevgiyi beş türde sınıflandırır; kardeş sevgisi, anne sevgisi, cinsel sevgi, kendini sevmek ve Tanrı sevgisi.

3 Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, s. 64.

Ortaçağ'ın din adamı, Japon derebeyi, çağımızdaki görevli ya da fabrika işçisi için de söz konusudur aynı sorun. Sorun aynıdır, çünkü onu doğuran nedenler değişmez; bu nedenler insanın durumu, insanın varoluş koşullarıdır. Oysa sorunun çözüm yolları değişiktir. Bu yollar hayvanlara tapma, insan kurban etme ya da askeri kuşatmalar, lükse kapılma, her şeyden el etek çekme, delicesine çalışma, sanat yoluyla yaratma, Tanrı'ya yönelme, insanı sevmeye biçimlerini alabilir. Çözüm yolları çok olsa da sayılamayacak kadar çok değildir. Tersine, özden çok dışla ilgili ufak tefek ayrıntıları bir yana bırakırsak, bulunan çözüm yollarının sayı bakımından sınırlı olduğunu, bunların da ancak insanlığın geçirdiği değişik kültürlerde bulunabileceğini görürüz. Çözüm yollarının çeşitliliğinin, aynı zamanda sayı bakımından ne denli sınırlı olduklarının öyküsünü din tarihi, felsefe tarihi anlatır bize.¹

Yalnızlıktan kurtulmanın yollarından biri çeşitli *dinsel törenler*dir. Bunlar bazen ilaçların yardımıyla, insanın kendi yarattığı kendinden geçme biçimleri olabilir. İlkel kavimlerde görülen dinsel törenlerin çoğu bu türden bir çözüm yolunun canlı örnekleridir. Geçici olan bu kendinden geçme durumu boyunca bütünüyle dış dünya, dış dünyayla birlikte yalnızlık duygusu da silinir gider. Törenler toplu olarak yapıldığından, çözüme kitle içinde kendini yitirip onunla bir olma duygusu da eklenir; böylece çözüm daha bir güç kazanır. Bu dinsel çözüm yoluna sıkı sıkıya bağlı, çoğu zaman onunla birlikte giden başka bir yol da cinsel birleşmedir. Cinsel doyunluk, kendinden geçmeye ya da bazı ilaçların yarattığı baygınlığa benzer bir durum yaratır. İlkel toplumlardaki törenlerin çoğu birlikte yapılan bu cinsel birleşme törenleridir. Öyle anlaşıyor ki bu dinsel törenlerden sonra kişi yalnızlığını pek fazla duymadan bir

1 Eric Fromm, *age*, s. 18.

süre yaşayabiliyor. Sonra huzursuzluğun yarattığı gerginlik yavaş yavaş artıyor, törenin yinelenmesiyle gene ortadan kalkıyor.¹

Fromm, sevginin derinleştiği hali aşk olarak tanımlar. Ona göre *aşk*; aşırı sevgi, derin sevgi ve bağlılık duygusudur.

Schopenhauer ise bütün aşkların altında cinsellik güdüsünün bulunduğunu iddia eder. Ona göre, “Ne kadar yüksek ve ulvi görünsün, her türlü aşk bütünüyle cinsellik güdüsünden kaynaklanır.”² “Bütün aşklar, istedikleri kadar uçarı, tensellikten, dünyevilikten uzak, ayakları yerden kesik görünsünler, sadece cinsel dürtüde temellenirler; evet, hatta bu âşıklık hali, sadece daha yakından belirlenmiş, daha özelleşmiş, hatta sözcüğün en dar anlamıyla bireyselleşmiş cinsel dürtüdür.”³

Acaba Tanrı sevgisinin ve hatta Tanrı aşkının altında da *cinsel sevgi* mi yatmakta?

Mevlana Celaleddin-i Rumi, öldüğü geceyi, Rabb'ine, sevgiliye kavuşma gecesi olarak düşündüğü *Şeb-i Arus* yani “Düğün Gecesi” olarak adlandırmış.

Nitekim Farsça olan *şeb*, “gece”; Arapça olan *arus*, “düğün” demek.

Böyle bir adlandırmanın Schopenhauer'un yaklaşımıyla bir ilgisi var mı?

Gerdek gecesi çok iddialı bir benzetme değil mi?

Şair, düşünce adamı, mutasavvıf olarak adlandırılan Rumi'nin, bu benzetmesinin ne anlama geleceğinin farkında olmaması mümkün mü?

1 Eric Fromm, *age*, s. 1

2 Arthur Schopenhauer, *Aşka Ve Kadınlara Dair*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, 2012, s. 35.

3 Arthur Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, çev. Veysel Atayman, Bordo Siyah Yayınları, 2004, s. 19.

Ayrıca, Rumi'nin ölüm yıldönümlerinde 17 Aralık tarihlerine denk gelen haftalarda yapılan etkinlikler *Vuslat Yıldönümü Uluslararası Anma Törenleri* olarak isimlendirilmekte.

Ve Arapça olan *vuslat*, “sevgiliye kavuşma” demek.

İnanmanızın nedeni “güç istenci” de olabilir.

Şöyle sordu Nietzsche:

“Ve ‘dünya’ benim için nedir biliyor musunuz? Onu size kendi aynamda göstereyim mi?”

Ve şöyle yanıtladı:

“Bu dünya: ezeli ve ebedi bir enerji canavarıdır; eksilmeyen ya da çoğalmayan, genişlemeyen, fakat dönüşebilen katı, demirden bir güç miktarıdır. Sonsuza dek değişen, sonsuza dek yeniden canlanan, yıllar boyunca yinelenen, gelgitler yaşayan bir güçler denizidir. En iyi gizlenmiş, en güçlü, en cesur, en karanlık insanlar, bu dünya için bir isim, onun tüm bilinmeyenleri için bir çözüm, sizler için de bir ışık ister misiniz? –Bu dünya güç istencidir– ve bunun dışında bir şey değildir. Siz de güç istencisiniz, güce yöneliksiniz, başka hiçbir şey değilsiniz!”¹

94

Nietzsche’ye göre, olgular dünyasında yalnızca güç istenci vardır. Var olan her şey ya bir güç parçası ya da bu parçaların bir araya gelmesiyle oluşan bir bütün, yani bir güç odağıdır. Güç odaklarının her biri, bir güç istenci olarak gücünü artırmaya çalışır. Ancak diğer güç odakları da aynı şekilde güçlerini artırmaya çalıştıkları ve güç artışı da diğer güç odaklarının güçleri pahasına gerçekleştiği için, olgular dünyasında sürekli bir güç mücadelesi vardır. Sonuçta bazı güç odaklarının gücü artarken bazılarınıninki azalır. Bu yüzdendir ki, olgular dünyası sürekli bir akış içindedir. Bu yüzdendir ki, dünya bir varlıklar dünyası değil, bir oluş dünyasıdır.

Nietzsche’ye göre, “Güç duygusu, eğer bir insanı birden-

1 Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, 2002, s. 1067.

bire, baskıyla, zorbalıkla etkisi altına alır, ona hükmederse (ki bu durum bütün büyük, şiddetli heyecanlarda yaşanan bir durumdur) o insan kendi şahsından kuşku duymaya başlar. O insan bu şaşırtıcı duygunun nedeninin kendisi olduğunu düşünmeye cesaret edemez. Bu halin nedeni olarak, kendi yerine daha güçlü bir şahsı, bir Tanrılık sıfatını, Tanrılık vasfını koyar.

Özetle: Dinin kökeni insanın yabancı olduğu, insanı şaşkınlığa uğratan gücün aşırı duygularıdır... Naif dindar insan (*homo religiosus*) kendini birden çok şahsa ayırır. Din kişiliğin değişmesi halidir. Kişinin kendi kendisinin karşısında, korku ve dehşet duygusuna kapılmasıdır. Fakat olağanüstü bir mutluluk ve dehşet hissidir de. Hastaların Tanrı'ya inanması için sağlık hissi yeterlidir.

Dindar insanın daha gelişmemiş olan psikolojisi... özgür olmayan irade bir yabancı iradeye ihtiyaç gösterir. Bütün güçlü ve şaşırtıcı yanlarını kendine yakıştırmaya cesaret edemez. Onları kendine yönelik baskılar, zorlamalar, hükümler olarak tasarlar.

Din kuşkunun doğurduğu bir ucubedir. Kişinin değişmesidir. İnsandaki bütün büyük ve güçlü yan insanüstü ve yabancı olarak tasarlandı, böylece insan kendini küçülttü. Çok zavallı ve zayıf yanı ile çok güçlü ve şaşırtıcı yanını iki alana ayırdı, ilki insan, ikincisi "Tanrı" diye adlandırıldı.

Hristiyan kendi şahsını güçlü ve zayıf olarak ikiye ayırdı, zayıfı insan, güçlüyü Tanrı diye isimlendirdi (kurtarıcı mesih) böylece ikisini birbirinden ayrı tuttu.

Din 'insan' kavramını alçalttı: Onun aşırı uçlu mantıksal sonucu, bütün iyi olan, büyük olan, doğru olan insanüstüdür ve Tanrı'nın bir lütfu ile armağan edilmiştir görüşüdür..."¹

1 Friedrich Nietzsche, *age*, s. 88.

Var olan her şeyin öncelikle varlığını sürdürmesi için ve daha birçok şey için önemlidir *güç istenci*.

Doğal, yabancılaşmamış inançların yaşandığı *hümaniter dinler* bu doğal isteği insandan yana tavır koyarak yorumlar; insanın güçlerinin farkına varmasını, onları geliştirmesini, onları kullanmayı öğrenmesini isterler.

Doğal olmayan, yabancılaşmış inançların yaşandığı *otoriter dinler* ise bu doğal isteği Tanrı'dan yana tavır koyarak yorumlar; sahip olduğu güçleri insanın elinden alır, Tanrı'ya verir ve sonra insanın Tanrı'ya yalvararak geri almaya çalışmasını isterler.

Nietzsche'nin sözlerine benzer sözler söyleyen Fromm'a göre, hümaniter bir dinde Tanrı, insanın kendi yüceliğinin bir sembolü gibidir. Ve insan bu sembole erişip onun gibi olabilme olanağına sahiptir. Buna karşılık otoriter bir dinde Tanrı, gerçekte insana ait olan akıl ve sevginin tek sahibi ve hâkimi gibiymişçesine canlandırılır. Tanrı mükemmel-
leştikçe, insan yetersizleşir. İnsan yaptığı, becerdiği her şeyi Tanrı'ya yansıtıp, kendine beceriksiz ve ezik bir fakirliği hak görür. Tüm sevgi, tüm bilgelik ve tüm adalet Tanrı'dadır. İnsan, özelliklerinden soyutlanır, boş ve değersiz kalakalır ortalıkta. Önce bir küçüklük duygusuyla başlamıştır işe, ama sonra tüm gücünü yitirmiş ve yetersizleşmiştir. Ona güç veren, kendine güven getiren her şeyi Tanrı'ya yansıtınca, kendisi çıplak ve şaşkın olarak çaresizleşmiştir insanın.

Bu yansıtma mekanizmasını insan ilişkilerindeki mazoşizme benzeten Fromm'a göre, mazoşist kişi karşısındaki insanı tanrılaştırır, kendini ona teslim eder ve tüm eğilimleri ile güçlerini bu kişiye yansıtır. Yine aynı mekanizmayı, halkların yöneticilerini ve en insanlık dışı sistemleri bile bilgelik ve iyilik öğeleri ile donatmaları örneklerinde de bulabiliriz.

Fromm şöyle sorar:

İnsan kendisinin en değerli güçlerini Tanrı'ya yansıtınca, acaba bu güçlerle kendisi arasındaki ilişki nasıl bir şekil alır?

Ve şöyle yanıtlar:

Bu özellikler kendinden ayrılır ve giderek insan kendi kendine yabancılaşır. Artık her şey Tanrı'ya aittir ve insana hiçbir şey kalmamıştır. Kendisiyle olan ilişkisi de artık dolaysız değil, Tanrı aracılığıyla ve dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Tanrı'ya tapınarak kendi kendisiyle bir ilişkiye girmek, kendi ruhuyla bir temas kurmak olanağını araştırır bundan sonra. Çünkü kendisinin tüm değerli yanlarını Tanrı'ya yansıtmış, O'nunla özdeş kılmıştır. Her şeyini Tanrı'ya verdikten sonra, ona tapınarak, yalvararak gerçekte kendine ait olan güçlerden bir bölümünün yeniden kendine verilmesini diler. Bu dileğin gerçekleşmesi ise tamamen Tanrı'nın lütfuna bağlıdır...

İnsanın kendi güçlerine yabancılaşması, onu yalnızca Tanrı'nın kölesi kılmakla kalmaz, insanı kötüleştirir de.¹

Hümaniter dinlerin ise ilk önce insan ve onun güçleriyle ilgilendiğini söyleyen Fromm'a göre insan, kendini ve diğer insanlarla olan ilişkilerini anlayabilmek, evrendeki yerini kavrayabilmek için öncelikle aklını geliştirmelidir. Ve insan gerçeği tanımak, olanaklarının ve gücünün farkına varmak zorundadır. Sevme güçleri gelişmeli, kendi kendine karşı saygısı artmalı ve tüm canlılarla beraber olduğu deneyimini yaşamalıdır. Bu tür bir dinsel yaşantı, evrenle bir olduğu sezgisini verir insana. Dünya ile olan ilişkisini düşünce ve sevgi üzerine kuran bir kişi, kendini tün evrenle birlik olmuş gibi hisseder. Hümaniter bir dinde insanın çabası, güçlerini kullanmayı öğrenmek yönünde yoğunlaşır. Erdem, itaatte değil, kendini gerçekleştirmektedir. İnanç, bir şeye inanmanın getirdiği güvendir ve düşünce ile duy-

gunun işbirliği altında gelişen kişisel deney sonucu ortaya çıkar. Yoksa belirli bir davranış biçimini, onu koyandan ötürü doğrudan kabullenmem değildir. Otoriter dinlerdeki suçluluk duygusu ve acı çekme yerine, burada baskın olan duygu sevinçtir.¹

Fromm'un tespitleri çok doğru. İnsanları etkilemek, kendine çekmek, kendine bağlamak isteyen ve güç istencinin öneminin farkında olan otoriter dinlerin bu ihtiyacı karşılamaya yönelik vaatlerini görmemek mümkün değil:

"Kaygılanmayın, bana güvenin güçlü olursunuz."²

"Avram doksan dokuz yaşındayken RAB ona görünerek, 'Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım' dedi, 'Benim yolumda yürü, kusursuz ol.'"³

"Sana yardım eden babanın Tanrısı'dır, Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'dır seni kutsayan.

Yukarıdaki göklerin ve aşağıdaki denizlerin bereketiyle, memelerin, rahimlerin bereketiyle O'dur seni kutsayan."⁴

"Amin! Övgü, yücelik, bilgelik, şükran, saygı, güç, kudret, sonsuzlara dek Tanrımızın olsun! Amin!"⁵

"...Yücelik, ululuk, güç ve yetki Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla bütün çağlardan önce, şimdi ve bütün çağlar boyunca Tanrı'nın olsun! Amin."⁶

"And olsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O halde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız."⁷

"Allah'tan başka taptıklarınızın ise size yardım etmeye güçleri yetmez. Onlar kendilerine de yardım edemezler."⁸

1 Erich Fromm, *age*, s. 57.

2 Tevrat, Yeşaya 30-15.

3 Tevrat, Tekvin 17-1.

4 Tevrat, Tekvin, 49-25

5 İncil, Vahiy, 7-12

6 İncil, Yahuda 1-25.

7 Kur'an, Al-i İmran, 123.

8 Kur'an, Araf, 197.

“O vakit hatırlayın ki siz yeryüzünde güçsüz ve zayıf idiniz. İnsanların sizi kapıp gitmesinden korkuyordunuz. Derken Allah sizi barındırdı, yardımıyla destekledi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı ki şükredesiniz.”¹

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlama dileyin, sonra ona tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.”²

Dinler güç istencinin öneminin farkında olmanın ötesinde, bu istencin başkaları tarafından kullanılıp insanların aldatılabileceklerinin, hatta bu aldatıcıların Tanrı'nın adını da kullanılabileceklerinin de farkındalar. Ve insanları doğru, gerçek, meşru vaadin yalnızca Tanrı'nın vaadi olduğu, başkalarının peşinden gitmemeleri gerektiği konusunda uyarmaktalar:

“Ey insanlar, Allah'ın vaadi haktır! O halde iğreti dünya hayatı sizi sakın aldatmasın! O yaman aldatıcı, o çok gururlu, sizi sakın Allah ile aldatmasın.”³

Yaşar Nuri Öztürk'e göre, “Kur'an, 'Allah ile aldatılma-yın!' ihtarında bulunmasına rağmen Türk halkı, dinine olan derin saygısı yüzünden Allah ile aldatılıyor... Allah ile aldatanlar dokunulmaz, eleştirilmez bir 'tahakküm teolojisi' oluşturmuşlardır. Türkiye'de bu teolojiyi egemen kılmak istiyorlar ve bunda büyük ölçüde başarılı olmuşlardır... Allah ile aldatma zulmünün en ağırları kadın ve kadın hakları konusunda işlenmektedir. Türkiye'de bugün kadın, özellikle örtünme meselesinin istismarı aracılığıyla, Allah ile aldatan zümrelerin temel sömürü aracı olarak öne çıkarılmaktadır. Türkiye'de sosyal devleti çöküşün eşiğine getiren sebeplerin başında Allah ile aldatanların yarattığı 'sadaka kültürü'

1 Kur'an, Enfal, 26.

2 Kur'an, Hud, 52.

3 Kur'an, Fatır, 35.

ve bu kültürün yarattığı ‘sömürü merhametiliğı’ gelmektedir... Allah ile aldatanlar, iane adırlarıyla yetinecek bir toplum zlemektedirler.”¹

1 Yaşar Nuri, ztrk, *Allah ile Aldatmak*, Yeni Boyut Yayınları, 2008.

Aşılma, alışkanlık, korku, baskı, zorlama ve buna benzer nedenlerin ortaya yapay ve yabancılaştırılmış inançlar çıkardığına işaret etmiştim.

En önemli özellikleri *akıldışılık ve dogmatizm* olan inançlar.

Dış etkilerin zorlamasıyla, içten gelenin hiçbir etkisi olmadan gelişmiş, oluşmuş “yapay inançlar!”

Kişinin kendi isteği, tercihi olmayan, gönlünde yatmayan, içinden gelmeyen, ona ait olmayan “yabancı inançlar!”

Hümaniter olmayan otoriter bir çevrenin dayattığı “yabancılaştırılmış inançlar!”

Kaygı, güven, umut, cesaret, sevgi ve buna benzer nedenlerin ise ortaya doğal ve yabancılaştırmamış inançlar çıkardığını göstermeye çalıştım.

En önemli özellikleri *akılsallık ve kuşkuculuk* olan inançlar.

Dış etkilerin zorlaması olmadan, içten gelen etkiyle, kendiliğinden gelişen, oluşan *doğal inançlar!*

Kişinin kendi isteğiyle, tercih ettiği, gönlünün çektiği, içinden gelen, ona ait olan “yabancı olmayan inançlar!”

Hümaniter bir çevrenin sağladığı “yabancılaştırmamış inançlar!”

Doğal ve yabancılaştırmamış inançların en önemli özellikleri, akılsal ve kuşkucu (septik) oluşlarıdır.

“*Akılsal inanç*”, akla, aklın ilkelerine uygun olan, aklın faaliyetiyle ortaya çıkan, anlaşılmaya uygun bir yapıda bulunan, mantık kurallarına uygun düşen, tutarlılık, basitlik, tamlık, düzen sergileyen, temelsiz olmayan, sağlam dayanakları bulunan inanma tavrıdır.

“*Septik inanç*” ise hiç sorgulamadan körü körüne inanmak yerine, kuşku duyup araştırarak, soruşturarak inanma,

akıl süzgecinden, mantık filtresinden geçirerek inanma, olumlu yanlarından ötürü inanma yerine, olumsuz yanlarını bulamayıp inanma, yani doğrulanabildiği için değil, yanlışlanamadığı için inanma, kuşkuyu hiçbir zaman elden bırakmayan inanma tavrıdır.

Burada kastettiğim kuşku *doğal* bir kuşkudur.

Fromm'un tanımladığı dogmatik olanın karşısı olan bir kuşkudur.

Nietzsche'nin bahsettiği kuşkunun aksine yapıcı, olumlu, pozitif bir kuşkudur.

Psikolojik kuşku değil, akılsal kuşkudur.

Gerçekten uzaklaşan değil, gerçeği arayan kuşkudur.

Sonuç olarak vardığım nokta şu:

Her şeyin doğal olduğu, doğanın bir parçası olduğu bir yerde *yabancı* olan hiçbir şey yoktur.

Yabancı olan hiçbir şeyin olmadığı bir yerde *yabancılaşma* diye bir şey olamaz.

Bu yüzdendir ki, *doğal ve yabancılaşmamış inançlar* kadar, *yapay ve yabancılaşmış inançlar* da doğaya aittir.

Akılcı ve kuşkucu inançlar kadar, *akıl dışı ve dogmatik* inançlar da doğaldır.

Bu durumda “yabancı inanç” anlamsız bir ifade midir?

“Yabancılaşmış inanç” anlamsız bir olgu mudur?

Elbette hayır!

Yabancı inanç; farklı olan, benzer olmayan, aynı türden olmayan, tanınmayan, bilinmeyen inançtır.

Fakat kime, neye göre?

Yanıt açık: “her inanca göre!”

Çünkü her inanca göre kendisinden farklı olan inanç yabancıdır.

Farklı iki inanç düşünün, her ikisine göre de diğeri yabancıdır. Çünkü “yabancı” *görelî bir sıfattır*. Durum böyle olunca, “yabancılaşma” da *görelî bir olgu* olur.

İnancınız doğal değilse, yapaydır!

Bu gerçek.

Fakat unutmayalım, doğada olan fakat doğal olmayan hiçbir şey yoksa “yapay inanç da doğaldır.”

Taklit inanç, özgün inanç kadar doğaldır.

Tutsak inanç, özgür inanç kadar doğaldır.

Otoriter inanç, hümaniter inanç kadar doğaldır.

Yabancılaşmış inanç, yabancılaşmamış inanç kadar doğaldır.

İyi olan; özgün, özgür, hümaniter, yabancılaşmamış inançlardır.

Kötü olan; taklit, tutsak, otoriter, yabancılaşmış inançlardır.

Fakat unutmayalım, iyilik de doğaldır kötülük de.

Eğer beni anlamışsanız, “doğal-yapay”, “yabancılaşmış-yabancılaşmamış”, “iyi-kötü” ayrımları üzerinden basamak basamak yukarıya doğru tırmanır, sonunda bu ayrımların anlamsız olduklarını fark edersiniz (söz gelimi, merdiveni tırmandıktan sonra itersiniz). Bu ayrımları aşarsınız. O zaman dünyayı doğru görürsünüz.

III. Bölüm

İnanç Soruşturması!

- I -

İyi olan, neden inandığını ya da inanmadığını merak etmek ve anlamaya, öğrenmeye çalışmaktır. Bunun yolu da soruşturmadır.

İyi; özüne, doğasına uygun olandır. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyandır. Doğru, yararlı, değerli olandır. Mutlu edendir. Kendimizi insan varlığı olarak tam anlamıyla gerçekleştirebilmemize hizmet eden şeydir...

İnsan; düşünme hem de yaratıcı düşünme yeteneği olan, deney dünyasını aşabilen, bulguları sonucunda kendini ve çevresini değiştirebilen, biçimlendirebilen, eylemlerinden sorumlu olan bilinçli varlıktır...

Düşünmek; aklından geçirmek, göz önüne getirmektir. Bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak, zihniyle arayıp bulmaktır. Bir şeye karşı ilgili ve titiz davranmaktır. İnsanı hayvandan ayıran belirgin öz niteliktir.

İnanmak; bir şeyin varlığını kabul etmek, doğru olduğuna benimsemektir. Birini doğru sözlü olarak bilmek, güvenmektir. Sevecek, güvenecek ve bağlanacak en yüksek varlık olarak bilmek, iman etmektir...

Soruşturmak; bir konu, durum ya da olayı tanıklara ve belgelere başvurarak ayrıntılarıyla koğuşturmaktır; ayrıntılı ve kapsamlı sorular sormaktır...

İyi, İnsan, Düşünmek, İnanmak, Soruşturmak!

Düşünmek insanın özüne, doğasına uygun olan yani iyi olandır.

Inanmak da insanın, özüne, doğasına uygun olan, yani iyi olansa,

Soruşturmak hem düşünmenin hem de inanmanın özüne, doğasına uygun olan, yani iyi olandır.

O halde *inancı* yani varlığı kabul edilen, doğru olarak benimsenen şeyi, doğru sözlü olarak kabul edilen kişiyi *düşünmek* yani aklından geçirmek, göz önüne getirmek, incelemek, karşılaştırmak, ilgili ve titiz davranmak, öz niteliğine yakışır davranmak iyi olmaz mı? Konuyu, durumu ya da olayı tanıklara ve belgelere başvurarak ayrıntılarıyla, inceden inceye, özenle incelemeye, araştırmaya, kovuşturmaya çalışmak yani *soruşturmak* iyi olmaz mı?

Bunları aklından bile geçirmeyen, geçirmek istemeyen ve başkalarının da geçirmesini istemeyen birine iyi yapıyor denilebilir mi?

Düşünmeyi, inanmayı, soruşturmayı *kötü* bulan birine iyi yapıyor denilebilir mi?

Kötü; kusurlu, yetersiz, değersiz bulunandır. İstenilmeyen, beğenilmeyen nitelikte olandır. Hoşa gitmeyen, rahatsız eden, acı verendir. Zararlı, tehlikeli olandır. Korku, endişe verendir. Kaba ve kırıcı olandır. Yanlış olandır. Kişi veya toplum üzerinde olumsuz etkileri olandır.

Düşünmeyi, inanmayı, soruşturmayı *kötü* bulan birine “iyi”, “*insan*” denilebilir mi?

Düşünmeyi, inanmayı, soruşturmayı *kötü* bulan birinin hayvandan belirgin bir şekilde ayrılmış olduğu söylenebilir mi?

Sahiplendiğiniz şeyin, öz varlığınız olduğundan emin misiniz?

O şeyin, öz varlığınız olup olmadığını öğrenmek ister misiniz?

Yanıtınız evet ise bunun iyi bir yolu var:

Soruşturma!

Sahiplendiğiniz şey bir taşıt olsun:

Yük ve yolcu taşımaya yarayan, motorlu ya da motorsuz, tekerlekli ya da tekerleksiz bir araç.

Taşıtınızın öz varlığınız olup olmadığını öğrenmek için sormanız gereken kimi sorular şunlar

Taşıtınıza ne zaman, neden, niçin, nasıl sahip oldunuz?

Taşıt sahibi olmak sizin isteğiniz, sizin tercihiniz miydi?

Eğer öyle ise, bunca tür ve aynı tür içindeki bunca marka içerinden neden bu taşıtı seçtiniz?

Taşıtınız yaşam biçiminize, benliğinize, beğenilerinize, beklentilerinize, ihtiyaçlarınıza, hayallerinize uygun mu?

Taşıtınızı gerçekten seviyor musunuz?

Gerçekten severek mi kullanıyorsunuz?

Yoksa ihtiyaçtan, zorunluluktan, alışkanlıktan vb. nedenlerden ötürü mü sahip olmayı veya kullanmayı sürdürüyorsunuz?

Taşıtınız hayatınızı kolaylaştırıyor mu, zorlaştırıyor mu?

Taşıtınız, herkesin sahip olabileceği yaygın bir araç mı?

Yoksa dar bir çevrenin sahip olabileceği, özel bir araç mı?

Taşıtınızın özelliklerini biliyor musunuz?

Taşıtınızın ne zaman, neden, niçin, nasıl, nerede üretildiğini biliyor musunuz?

Taşıtınızın türü ilkel mi, çağdaş mı, modeli eski mi, yeni mi?

Taşıtınızın türü ve modeli bugünün şartlarına, yaşadığınız coğrafyaya, iklime, topluma, ülkeye uygun mu?

Taşıtınızın ömrünü, kullanma süresini biliyor musunuz?

Taşıtınızı kullanabiliyor musunuz, kullanmaya yetkiniz var mı, yetki sizde değilse kimde?

Taşıtınızı kullanırken uymanız gereken teknik ve trafik kurallarını biliyor musunuz?

Taşıtınızı kullanabilmek için ödemeniz gereken bedelleri biliyor musunuz?

Bu bedelleri kime veya kimlere, neden, niçin, nasıl, ne zaman ödemeniz gerektiğini biliyor musunuz?

Ve benzeri sorulara olumlu yanıtlar veriyorsanız taşıtınız sizin öz varlığınızdır; kişiliğinize, benliğinize, karakterinize, beğenilerinize, beklentilerinize, ihtiyaçlarınıza, hayallerinize uygundur.

Çünkü dış etkilerin zorlaması olmadan, içten gelen etkiyle, beğeniyle, gereksinimle kendiliğinden istemiş, edinmiş, sahiplenmişsinizdir ve taşıtınız sizin öz varlığınızdır, emin olabilirsiniz!

Yanıtlarınız olumsuz ise üzgünüm, taşıtınız sizin öz varlığınız değildir; size uygun değildir.

Çünkü dış etkilerin zorlamasıyla, içten gelenin, beğenin, gereksinimin hiçbir etkisi olmadan edinmiş ve sahiplenmişsinizdir ve taşıtınız sizin öz varlığınız değildir, size uygun değildir, emin olabilirsiniz!

Benzeri soruları inancınız için de sorabilirsiniz.

Yanıtlarınızla inancınızın size uygun olup olmadığından, sizin öz varlığınız olup olmadığından emin olabilirsiniz.

Bunun için inancınızı soruşturabilme cesareti göstermeniz ve ortaya çıkacak olan gerçeğe hazır olmanız gerekir.

Unutmayın, gerçeğe ancak tek bir yoldan gidilir, ama ondan uzaklaştıran binlerce yol vardır.

Gerçeğe giden yolda yanıtlamanız gereken öncelikli sorular şunlar:

İnanmak sizin isteğiniz, sizin tercihiniz miydi?

Eğer öyle ise bunca inanç türü ve aynı tür içindeki bunca inanç sistemi içerisinde neden, niçin, nasıl bu inancı seçtiniz?

Farklı bir deyişle, bunca din türü ve aynı tür içindeki bunca din varken neden, niçin, nasıl mensubu olduğunuz dini seçtiniz?

Dünya üzerinde kaç inanç türü, türler içerisinde kaç sistem, sistemler içinde kaç alt sistem var biliyor musunuz?

Farklı bir deyişle, dünya üzerinde kaç din türü, türler içinde kaç din, bu dinler içinde kaç mezhep, kaç tarikat, kaç cemaat olduğunu biliyor musunuz?

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, dinleri sınıflamak zor bir iştir.

Dinlere dışarıdan bakan gözler dahi farklı pencerelerden bakarak yani farklı kriterleri temel alarak farklı sınıflamalar yapmaktayken, dinlerin içinden bakanların da (yani her bir din türünün, her tür içindeki her bir dinin ve hatta her din içindeki her mezhebin) kendi pencerelerinden bakarak çok farklı din sınıflaması yaptıklarını düşünecek olursak, sınıflamanın zorluğu biraz olsun anlaşılabilir.

Dinlere dışarıdan bakarak yapılan sınıflamalara kabaca göz atıldığında ortaya çıkan tablo şu:

Otoriter dinler – Hümaniter dinler
Tektanrılı dinler – Çoktanrılı dinler
Belirli bir şahsiyeti olan tanrı kavramından uzak dinler
–Devamlı bir dualizm ve bir yüce Tanrı'yı savunan dinler
Vahye dayanan dinler – Doğal dinler
Kutsal kitabı bulunan dinler – Bulunmayan dinler
Ahiret kavramına yer veren dinler – Yer vermeyen dinler
Milli dinler – Dünya dinleri (Evrensel dinler)
Doğa dinleri – Halk dinleri
Sakramental – Profetik – Mistik (Tasavvufi) dinler
Tipolojik dinler – Morfolojik dinler – Fenomenolojik
dinler
İlkel dinler – Gelişmiş dinler
Kurucusu olan dinler – Kurucusu bulunmayan dinler –
Geleneksel dinler
Misyonerliğe yer veren (ihtida kabul eden) dinler – Buna
gerek görmeyen dinler
Geçmişin dinleri – Günümüzün dinleri
Bir bölgeye veya kıtaya özel dinler – Başka bölgeye veya
kıt'aya sıçrayan dinler
Ortadoğu, Sami grup dinler – Hint grubu dinler – Çin,
Japon grubu dinler vb.
Örneğin; *İslamiyet, Musevilik, Hristiyanlık*; profetik,
tektanrılı, kutsal kitabı bulunan, vahye dayanan, misyo-
nerliğe yer veren¹ otoriter, Orta doğu Sami grubuna giren,

1 Geleneksel, Ortodoks Yahudiler dinlerini yaymak için misyonerliğe yer vermezler. Kendi iradesiyle Yahudiliğe girmek isteyenleri de caydırıcı kurallarla vazgeçirmeye çalışırlar. Fakat ısrarlı olanları uzun inceleme ve denetlemelere tabi tutarak kabul ederler. Ne var ki, reformist, liberal Yahudi gruplar bu konuda daha esnekler. Fakat İslamiyet ve özellikle de Hristiyanlık misyonerliğe yer veren dinlerdir. Dünya (evrensel) dini olmalarının, yani çok sayıda inananı, mensubu olmalarının en önemli nedeni de budur. Aksi halde, bu dinlerin doğal yollardan yani kendiliğinden yayıldığını söylemek; yayılma, egemen olma isteklerini görmezden gelmek pek gerçekçi olmaz. Misyonerlik,

İbrahim'in soyundan geldiğine inanılan peygamberlere sahip, dünya (evrensel) dinleridir.

Soruşturmak adına sorulması sorular arasında dikkat çeken diğer sorular şunlar:

Inandığınız dinin, en azından, temel inançlarını, akidelerini¹ biliyor musunuz?

Bu temel inançların neden, niçin, nasıl, ne zaman ortaya çıktığını, kim tarafından belirlendiğini biliyor musunuz?

Örneğin; *İslamiyet, Musevilik ve Hıristiyanlığın* profetik tür içinde yer almalarının nedeni temel inançlarında yatmaktadır. Bu yüzdendir ki, bu dinleri soruşturmak adına sorular sormaya bu noktadan başlamak gerekir.

Peygamber veya kehanet temeli üzerine kurulmuş olan “profetik din”de Tanrı’nın iradesini, emirlerini açıklayan peygamberlere, elçilere gönderilen vahiyler ve vahiylerin yer aldığı kutsal kitaplar yoluyla Tanrı ile insanlar arasında köprü kurulur. Tanrı’dan geldiğine inanılan haberler için gereken tek şey “kabul”dür. Bu kabul, gelen haberler içindekilerin aklen onaylanması ile yine bu haberlerin içinde bulundurduğu buyruk, yasak ve öğütlere itaatin her ikisini de gerektirir. Bundan dolayı profetik dinde inanç, en yüksek erdemdir; inanç onayları ile sözlü bildirimler önemli bir rol oynarlar. Müslümanların “*Kelime-i Şehadet*”i, “*Amentü*”sü, Yahudilerin “*Emunot*”u, Hıristiyanların “*Kredo*”su, (Budiszmin “*Tri-ranta*”sı) gibi.²

başkalarını dini bir öğretiye ikna etmeye çalışan, onları bu öğretiye çekme amacını üstlenen kişileri tanımlamada kullanılır. Fakat yayılmak için sadece misyonerliğin değil, askeri, siyasi ve ekonomik yöntemlerin de kullanıldığını göz ardı etmemek gerekir.

1 Akide, Akâid veya İtikad; İslam’da inanç olarak bağlanmayı gerekli kıldığına inanılan temel inançların bütünü olarak bilinir. Akd aynı zamanda bağlılık ve sözleşme anlamlarına da gelmektedir. Kavram olarak Kur’an’da yer almayan Akide’nin tanımı itikadi mezhepler tarafından, hadislerde geçen inanç konuları için söz konusu edilmiştir.

2 Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, Ankara Üniversitesi İlahiyat

Kelime-i Şehadet (Tanıklık Sözü), İslam inancındaki Allah'tan başka ilah olmadığı, Hz. Muhammed'in de O'nun kulu ve peygamberi olduğunun kabulünü bildiren sözdür.

Amentü, bir oluş, düşünce veya ideolojinin temelini oluşturan değer yargılarıdır. Arapça "inandım" anlamına gelen ve İslamiyetin temel inançları olan (1) Allah'a, (2) onun meleklerine, (3) kitaplarına, (4) peygamberlerine, (5) ahiret gününe, (6) kadere, (7) hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmayı dile getiren sözdür.¹

Amentü, mü'minlerin² iman etmeleri yani inanmaları zorunlu olan esasları belirten özel bir kavramdır. *Amentü* Müslümanların çok küçük yaşlarda öğrendikleri, ezbere tıkr tıkr okudukları kısacık Arapça bir metindir.³

Amentü'deki temel inançların sayısı ve içeriği hadislerde farklılık gösterse de,⁴ burada belirtilen temel inançların hepsi Kur'an'da çeşitli ifadelerle yer almıştır.⁵

Emunot, Yahudiliğin temel inançlarıdır.

Yahudilikte iman esasları listesi, bilindiği kadarıyla, ilk olarak Hz. İsa'nın doğduğu yıllarda yaşamış olan Yahudi filozof ve teolog İskenderiyeli Philo tarafından yapılmıştır. Hz. Musa'nın 5 temel inanç ortaya koyduğunu ifade eden Philo, bunları Tanrı'nın varlığı, birliği, kâinatın tek ve yaratılmış oluşu ve kader (ilahî takdir) inancı olarak sıralamaktadır.

Fakültesi Dergisi. Cilt 28, Sayı 1, s. 213-267.

1 TDK Sözlüğü.

2 Mümin: "inanan, inançlı, inamlı, tanımış, iman etmiş" (TDK). "Mü'min olanlar ancak o kimselerdir ki, onlar Allah'a ve Resulüne iman ettiler, sonra hiçbir kuşkuyla kapılmadan Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte onlar, sadık (doğru) olanların ta kendileridir." (Kur'an, Hucurat, 15)

3 <http://kurs.diyagnet.gov.tr>

4 Yusuf Şevki Yavuz, "Amentü", İslam Ansiklopedisi, Cilt 3, s. 28, <http://www.islamansiklopedisi.info>.

5 İlmiyal I İman Ve İbadetler, Diyanet İşleri Başkanlığı, s. 81, <http://www.diyagnet.gov.tr>.

Ortaçağ Yahudi bilginlerinin en büyüğü sayılan İbn Meymun'un 13 maddeden oluşan temel inançlar (iman esasları) listesi Yahudi geleneğindeki en ünlü listedir. Kendi listesindeki temellere uymanın her Yahudi için bir zorunluluk olduğunu ifade etmiş olan İbn Meymun (Maimonides), Yahudi tarihinde sistematik ve bilinçli olarak temel inançlar listesi hazırlayan ilk düşünür olarak anılmaktadır. Bugünkü Yahudi düşüncesinin oluşmasında çok büyük pay sahibi olan İbn Meymun, temel inançlar listesini Şerhu'l-Mişna adlı eserinde vermektedir.

Bu temeller (1) Tanrı'nın varlığı, (2) birliği, (3) cismanî olmayışı, (4) ezeli oluşu, (5) ibadete layık oluşu, (6) peygamberlik, (7) Hz. Musa'nın peygamberliği, (8) Tevrat'ın vahiy oluşu, (9) Hz. Musa'nın şeriatının neshedilmemiş¹ oluşu, (10) Tanrı'nın insanın fiillerini bilmesi, (11) Tevrat'ın emirlerine uyanların mükâfatla, uymayanların ceza ile karşılık göreceği, (12) Mesih'in gelişi ve (13) ölümlerin diriltilmesi şeklindedir.²

Kredo, Hristiyanlığın temel inançlarıdır.

Bir Yahudi Mesihi hareketiyken zamanla ayrı bir din haline gelmiş olan Hristiyanlık, ilk dönemlerinde ne bir kutusal kitaba, ne de temel inançlara sahiptir. Temel inançlar, ilk Havariler konsülünden başlayarak, özellikle 4. ve 5. yüzyıllardaki konsüllerde belirlenmiştir. Sonraki yüzyıllarda bazı değişiklikler oluşsa da, "Havariler Kredosu" (*Apostles Credo*) daima temel alınmıştır. Bugün mezhepler arasında bazı farklılıklar sergilense de kiliselerin neredeyse tamamı Havarilerin inanç sistemini kabul etmektedir.

1 Neshetmek; "hükümsüz bırakmak" anlamına gelmektedir. Musa'nın şeriatının neshedilmemiş olması, hükümsüz bırakılmamış olduğunu anlamına gelir. Eşdeyişle, Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte Tanrı başka bir şeriat göndermeyecektir.

2 Yasin Meral, "İbn Meymun'a Göre Yahudilikte İman Esasları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 52, Sayı 2, s. 243-266.

Kredo, Teslis üzerine inşa edilmiştir. İlk defa Antakyalı Teofilos (Theophilus) tarafından 180 yılında kullanılmış olan Teslis (üçleme) kavramı üçlü Tanrı anlayışı demektir. Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan üçlü doğasıdır. Bu üçlü birlik birbirinden ayrılmaz ve tek bir Tanrı'nın birbirini tamamlayan farklı yansımaları olarak görülür. Bu açıdan monoteist teoloji çizgisindedir.

Üç bölümden oluşan 12 maddelik Havarilerin Temel İnançları şu şekildedir:

I. Bölüm: 1. Ben Tanrı'ya kudretli Baba'ya,

II. Bölüm: 2. Ve O'nun biricik oğlu Rab İsa'ya, 3. Bakire Meryem ve Kutsal Ruh'tan doğmuş olduğuna, 4. Platus zamanında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne, 5. Üçüncü gün ölümler arasından dirildiğine, 6. Göklere yükseldiğine, 7. Baba'nın sağında oturduğuna,

III. Bölüm: 8. Oradan ölümleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine, 9. Ve Kutsal Ruh'a, 10. Kutsal Kilise'ye, 11. Günahların bağışlanacağına, 12. Ölümlerin dirileceğine, sonsuz hayata inanırım.

Havarilerin inancının bir özeti olarak kabul edildiği için "Havarilerin Temel İnançları" (Havarilerin İman Esasları) diye adlandırılan bu temeller Roma kilisesinde eskiden beri vaftiz esnasında tekrarlanan ilkelerdir. Bu temel ilkelerin önemi, havarilerin ilki olan Petrus'un ikamet ettiği Roma Kilisesi'nin koruduğu temeller olmasından ileri gelir.¹

1 Aydın, Mehmet, "Hıristiyanlık", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 17, s. 345-346, <http://www.islamansiklopedisi.info>

Soruşturulacak olan din profetik bir din ise ayrıntılı ve kapsamlı incelemenin başlayacağı yer dinin temel inançları, akideleridir. Çünkü bunlar o dinin temelleridir, inancın temelleridir, temel inançlardır, inanç esaslarıdır.

Yöntem aynı olsa da, daha anlaşılır olması adına, soruşturmayı dinlerden birinin temel inançları üzerinden yürütmenin daha uygun olacağını düşünüyorum.

Ve yine daha uygun olacağı için soruşturmayı Hristiyanlık üzerinden yapmak istiyorum.

İslam Ansiklopedisi'ne göre,¹ Hristiyan inanç ve öğretileri Kitab-ı Mukaddes² öncesi havari³ inançlarına, bu inançların belirlediği kutsal yazılara ve konsil⁴ kararlarına dayanmakta.

Başlangıç yıllarında Hristiyanların Tevrat dışında kutsal kitapları yoktu. Zamanla Pavlus, İncil yazarları, Petrus ve diğerleri Hz. İsa ile ilgili *tanık* oldukları veya *duydukları* şeyleri *yazmaya* koyuldular; önce Pavlus'un mektupları, daha sonra da İncil'ler kaleme alındı. Bu yazılar inananlarca Tanrı tarafından ilham⁵ edilmiş bilgiler, temel inançlar olarak kabul edildi. Hristiyanlığın bugünkü inançları, Pavlus⁶ tara-

1 Mehmet Aydın "Hristiyanlık", *age*

2 Kitab-ı Mukaddes (Kutsal Kitap); Eski Ahit (Eski Antlaşma; Tevrat) ile Yeni Ahit'i (Yeni Antlaşma; İncil) kapsayan, Hristiyan inancının temelini oluşturan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan kitap.

3 Havari: Hz. İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği 12 yardımcısından her biri.

4 Konsil: Öğreti ve kilise düzeni ile ilgili sorunları çözümlemek üzere toplanan piskopos ve din bilginlerinden oluşan kurul.

5 İlham: Tanrı'nın, peygamberlerin yüreğine doldurduğu tanrısal âleme özgü duygu ve düşünceler.

6 Asıl adı Saul olan Pavlus, Tarsus doğumludur, İsa devrinin Ferisi Yahudilerindendir ve Roma vatandaşıdır. Yeni Ahit'te ve Luka'nın kaleme aldığı İncil'de önemli bir yere sahiptir. Önceleri çok katı bir Yahudi cemaatine mensubu olan Pavlus, Hristiyan olmadan önce ilk Hristi-

findan kaleme alınan ve İncil'lerden önce Hıristiyanlar arasında yayılan mektuplar aracılığıyla ortaya konuldu, daha sonra bu temel inançlara uyan İncil'ler kutsal kabul edildi.

Hıristiyanlık'ta temel inançlarla ilgili en eski çalışma "Havarilerin Temel İnançları" denilen metindir. Temel öğretiyi ifade eden ve 4. yüzyılda ortaya çıkmasına rağmen 12 Havariye atfedilen bu temel inançların Hıristiyan kutsal kitabından önce gelmiş, ona önderlik yapmış ve onu belirlemiş olduğu kabul edilmekte.

Petrus'un¹ Hz. İsa'nın göğe yükselmesinden 10 gün sonra Pentekost Bayramı (Hamsin Yortusu)² esnasında "kutsal ruh"un inişinin ardından yaptığı vaaz Hıristiyan inancının ilk şeklinin özetini içermekte.

yanlara acımasız zulümler yaşatmıştı. Fakat Şam yolunda Hz. İsa'nın kendisine görünmesiyle cemaate katılmıştır. Daha sonra Hıristiyanlık inancını yaymak için Anadolu'yu adım adım dolaştı. Hayat hikâyesi, büyük bölümünü İncil yazarı Luka'nın kaleme aldığı Elçilerin İşleri kitabında bulunur. Yeni Ahit'te Pavlus'un mektupları önemli bir yer tutar. Bu mektuplar sırasıyla; Romalılar, 1. ve 2. Korintliler, Galatyalılar, Efesliler, Filibeliler, Koloseliler, 1. ve 2. Selanikliler, 1. ve 2. Timoteos, Titus ve Filimon'a Mektuplar'dır. Bazı inanırlara göre İbraniler'e Mektup da yine Pavlus tarafından yazılmıştır.

- 1 Petrus, 12 Havari'den biridir. Asıl mesleği balıkçılıktır. Simon (Simun), Peter, Kifas (Cephas, Kefas, Kepha) isimleriyle de bilinir. Katolik Kilisesi'ne göre ilk Papa ve Hz. İsa'nın varisidir. İS 67'de çarmıha gerilerek öldürüldüğüne inanılır. Ona Hz. İsa Aramicede "Kifas" (Kaya) adını vermiştir, Petrus bunun Latincesidir. İsa'nın ölümünden sonra İnananlar onun çevresinde toplanmışlardır. Pavlus cemaate katılmak istediğinde, ne kadar günahkâr olsa da döndüğünü söyleyen kişiye şans tanımak gerektiğine inanan Petrus ona bu fırsatı tanımıştır.
- 2 Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra 3. günde dirilişinin kutlandığı, Hıristiyanlığın en eski ve en önemli bayramı olan Paskalya'dan yedi hafta sonra, 50. günde kutlanan Pentekost gününün İsa'nın ölüp tekrar dirilerek göğe yükselişinden sonra Kutsal Ruh'un Havarilerin üzerine çöktüğü gün olduğuna inanılır. Hıristiyanlığın dünyaya karşı görevlerinin başladığı gün olarak kabul edilir.

Bu vaazında Petrus şöyle demektedir:

Bu İsa'yı Allah öldükten sonra yeniden diriltip ayağa kaldırdı (kıyam) ve biz hepimiz bunun tanıklarıyız. İmdi Allah'ın sağ eliyle yükseltilmiş, Baba'dan Rûhulkudûs vaadini almış olup sizin bu gördüğünüzü ve işittiğinizi döktü... İmdi bütün İsrail evi gerçekten bilsin ki kendisini haça gerdiğiniz bu İsa'yı Allah hem Rab hem Mesih etmiştir.”¹

Petrus'un bu vaazından da anlaşılacağı gibi Havariler, Tanrı'nın ölümlerden dirilterek Rab ve Mesih yaptığı İsa'ya inanıyorlar; diğer bir ifadeyle Hristiyan inanç ve öğretisinin özünü Tanrı'nın Mesih'te bedenleşmesi oluşturuyor. Ve diğer dinlerden farklı olarak Hristiyanlık, kurucusunun yani kişi olarak İsa'nın etrafında örülen bir inanç sistemi üzerine temelleniyor. Hristiyan temel inançları Hz. İsa tarafından değil daha sonra gelenler tarafından oluşturulduğu için bu temel inançlar ve açıklamaları ancak kutsal yazılara uydukları sürece geçerli kabul ediliyor.

Havarilerin Temel İnançları'ndan sonra bu alandaki çalışmalar devam etmiş, Hristiyan öğreti ve dogması böylece tarih içinde ortaya çıkmış. Batı kiliselerinin özellikle benimsediği, vaftiz esnasında kullanılan Havarilerin Temel İnançları dışında Hristiyanlığın temel akidesi ilk dört ekümenik konsilde belirlenmiş. I. İznik (325), I. İstanbul (381), Efes (431) ve Kadıköy (451) konsillerinde belirlenen temel inançlar hem Roma Katolik hem Protestan hem de Ortodoks kiliselerince kabul görmekte. Üç büyük Hristiyan mezhebi bu konsillerde netleştiği şekilde Hz. İsa'nın doğuşu, faaliyetleri ve teslis inancı konusunda hemfikirler. Bununla birlikte Protestanlar daha sonraları temel inançlarla ilgili olarak yalnızca kendilerini bağlayan çeşitli kararlar almışlar.

1 İncil, Resullerin İşleri, 2/32-36.

Hatırlayın lütfen!

“Neden inanıyorsunuz!” diye sormuştum.

“Birinden *duyduğunuz* ya da bir yerde *okuduğunuz* bir şey düşünün!” demiştim.

“Bu anlatıya dair *sözlerin* ya da *yazıların* dışında elinizde hiçbir şey yok. Bu anlatının doğruluğuyla ilgili sağlam verilere, kesin kanıtlara sahip değilsiniz. Siz yine de *duyduklarınızın* ya da *okuduklarınızın* doğru olduğunu düşünüyor, doğru olduğunu kabul ediyorsanız, siz anlatılanların doğru olduğuna *inanıyor*, fakat doğru olup olmadığını *bilmiyorsunuz*” demiştim.

“İşte ‘*İnanç*’ böyle bir şeydir.” “Çünkü inanç başkasının *tanıklığı* üzerine kurulmuş bir anlatıyı, hiçbir kuşku duymaksızın onaylamaktır. Çünkü inanç yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir anlatıyı doğru saymaktır. Çünkü inanç nesnel olarak yeterli kanıtlara sahip olmayan bir anlatıyı, öznel olarak yeterli bulmaktır. İşte “*Tanrı*” böyle bir anlatının öznesidir” demiştim.

“Çünkü Tanrı, inanılandır. Çünkü Tanrı, varlığı ya da yokluğu hiçbir şekilde bilinemeyendir. Çünkü Tanrı’nın varlığı ve öte dünya hakkında dinlerin ortaya koyduğu anlatılar ne doğrulanabilmiş ne de yanlışlanabilmiştir. Epistemolojinin imkân ve sınırlarını aşmakta olan Tanrı özneli bu anlatılara dair gerek doğrulama, gerekse yanlışlama adına ortaya konulan kanıtlar, belli önkabullerden yola çıkılarak ortaya konulmuş olan varsayımlardan öte gidememiştir. Kesin olmayan, yeterince gerekçesi bulunmayan, başkalarının *tanıklığı* üzerine kurulmuş olan, öznel olarak yeterli görülse de nesnel olarak yeterli olmayan bu kanıtlar varsayımdır, çünkü yeter derecede ne doğrulanabilmiş, ne de yanlışlanabilmiş ancak doğrulanacağı veya yanlışlanacağı umulan teorik düşüncelerdir,” demiştim.

İslam Ansiklopedisi’nde yazılı olan şu ifadelere dikkat!

...Pavlus, İncil yazarları, Petrus ve diğerleri Hz. İsa ile

ilgili *tanık* oldukları veya *duydukları* şeyleri *yazmaya* koyuldular...”

Bugün Hristiyanların elinde olan tek şey işte bu yazılar.

Deneyime (tecrübe) dayalı beklenti olarak ortaya çıkan inancı irdelerken yaptığım saptamalardan yola çıkarak şunları söyleyebilirim:

Havariler yaşadığı deneyimler sonucunda inanmaya başlamış olabilirler. Bu *doğal*.

Sonrakiler Havarilerin inanmalarını sağlayan deneyimi yaşamamış, sadece Havarilerden yaşadıkları deneyimi dinlemiş, Havarilere karşı güven duymuş, Havarilerle arasında bir gönül bağı kurulmuş ve inanmış olabilirler. Bu da *doğal*.

Daha sonrakiler hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği Havarilerin yaşadığı deneyimleri, tanıdığı, bildiği, güvendiği birilerinin ağzından dinlemiş ve inanmış olabilirler. Bu *doğallığı zayıflamış bir inanç*.

Daha daha sonrakiler hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği Havarilerin yaşadığı deneyimleri hiç tanımadığı, görmediği, bilmediği birilerinden dinlemiş ve inanmış olabilirler. Bu *doğallıktan epeyce uzaklaşmış bir inanç*.

Bugünküler gerçekten yaşayıp yaşamadıkları bilinmeyen Havarilerin, gerçekten yaşayıp yaşamadıkları bilinmeyen, üstelik kimin kime anlattığı, kimin kime aktardığı (yazılı veya sözlü), kaç kez anlatıldığı, kaç kez aktarıldığı (yazılı veya sözlü) bilinmeyen deneyimlerden dolayı inanıyorlar. Bu *doğal bir inanç değil*.

Dediğim gibi, bugün İncil’de (Yeni Ahit¹) *yazılı olan anlatılar*, Hristiyanların ellerinde olan tek şey.

2000 yıl gibi çok uzun bir süre içerisinde gerçekleşmiş olan aktarımı takip etmek ve aktarımın güvenilirliğini test etmek imkânsız gibi görünmekte. Bu durumda anlatıların

1 “Yeni Ahit” 27 kitaptan oluşmakta. İsa’nın hayatını anlatan ilk dört kitaba “İncil” denilmekte. Sonraki kitapların büyük bir bölümü, İsa’nın elçilerinin (öğrencilerinin) kiliselere yazdıkları mektupları içermekte.

güvenilir olup olmadıklarını anlamak için yapılacak tek şey kalıyor geriye:

Soruşturmak!

Tanrı'yı görmemiş, peygamberi görmemiş, peygamberi görenleri de görmemiş, anlatıları yazanları da, aktaranları da görmemiş, elinde sadece yazılı anlatılar olan biri başka ne yapabilir ki!

Fakat öncelikle şunu belirtmeliyim; bu yasaklanmış bir soruşturmadır.

1546'da toplanan Merano Ruhani Meclisi, İncil'in Tanrı ilhamı olduğundan kuşkulanması yasaklamıştır.

Bu yasak, anlatıların dogma haline gelişinin en açık belgesidir.¹

Dogma; belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgu-

-
- 1 "Patristik Dönem olarak adlandırılan, İS 5. yüzyıla kadar süren ortaçağ'ın ilk döneminde Hristiyan dogması tartışmaları son ve kalıcı şeklini almıştır. Yine bu dönemde örgütlenmesini tamamlamış olan Kilise'ye düşen görev ise, son şeklini almış ve katılaşmış olan bu dogmaların korunmasını ve onlara inanılmasını sağlamaktır. Çünkü dogma kendisine inanılmasını ister ve bunu sağlamak için de bir otoriteye, bir örgüte gereksinim duyar... Bu dönemde Kilise Babaları 'doğru davranışı', yani Hristiyanlığı, Hristiyan olmayanlara karşı korumaya, savunmaya (apologia) çalışmışlar. Aslında bu korumanın, savunmanın yanı sıra, bir güçlenmedir. Çünkü Hristiyan olmayanlar, Hristiyan dogmalarının yerleşmesi ve yayılması için bir engel oluşturmaktadır. Mücadele edilmesi gereken, Hristiyan olmayanların başında Yunan düşüncesi vardır. Yunan düşüncesi ise, 'felsefe'dir, 'bilim'dir. Ayrıca Yunan düşüncesi çoktanrııcıdır, Hristiyanlık ise tektanrı. Yunan düşüncesi doğa-tanrııcıdır, Hristiyanlık ise kişi-tanrı ve bunların bağdaştırılmaları imkânsız gibidir." (Eyüp Erdoğan, *Bilim ve Metafizik Üzerine Tarihî Bir Soruşturma*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011, s. 137-139) İS 5. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar Hristiyan dünyasında akıl inancın yedeğine koşulmuş, akıl yerini imana, düşünür yerini din adamına bırakmıştır. Akla hiç önem verilmemiştir denilemez. Çünkü inancın temellendirilmesi, temel inançların savunulması için akıldan fazlasıyla yararlanılmıştır. Ama o kadar!

lanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi. Doğruluğu sınanmadan benimsenen, bir öğretinin veya ideolojinin temeli yapılan sav, nas, inak.

Şeref Mercan bu yasağı şöyle ifade etmiş:

“Papalık 1546 yılında bir ferman yayınlarak, içerisinde sayısız tezat bulunmasına rağmen, Kutsal Kitap’ın Tanrı tarafından yazdırıldığından kuşku duyulmasını yasaklamıştır. Oysa bugün ciddi araştırmacılar ve tarihçiler, bu İncillerin başka kitaplara dayanılarak yazıldıkları konusunda hemfikirdirler.”¹

Bu tür yasakların *yapay ve yabancılaşmış inançlar* ortaya çıkarması kaçınılmaz.

Bir önceki bölümde; “Yapay ve yabancılaşmış inançların en önemli özellikleri, *akıldışı* ve *dogmatik* oluşlarıdır.”, “Doğal ve yabancılaşmamış inançların en önemli özellikleri ise *akılsal* ve *kuşkucu* (*septik*) oluşlarıdır.” diye belirtmiştim.

Ve yalın gerçek şu:

Ne kadar yasaklansa, dogma haline getirilse de, bugün bir Hristiyanın inandığı anlatılarda kuşku duyması, soruşturması gereken çok şey var!

Kuşkunun, soruşturmanın ne kadar gerekli olduğunu, konunun uzmanlarından Aytunç Altındal’ın kitabında açıkça görmek mümkün:

“Öncelikle şu konuyu açıkça belirtmek gerekiyor: İsa Mesih hiçbir zaman hiçbir yerde kendisinin ‘*Bir ve tek mutlak Tanrı*’ olduğunu iddia ve beyan etmiş değildir. Böyle bir iddia Gospeller’de² yoktur. Benzer şe-

1 Şeref Mercan, *Gnostik İnciller*, Nokta Kitap, 2007, s. 297.

2 Gospel, İncil sözcüğünün İngilizcedeki karşılığıdır ve Eski İngilizce’deki Godspel sözcüğünden gelir. Bu sözcük Yunanca eungelion (müjde) kavramının Latince çevirisi bona adnuntiation’nun (iyi haber) İngilizce çevirisidir ve good (iyi) ile spel (mesaj) sözcüklerinden oluşturulmuştur. İncil sözcüğü Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Arapça’ya ise Habeşçe wangil sözcüğünden geçmiştir.

kilde beyanları içeren Kilise-İçi veya Kilise-Dışı İsa'ya ait olduğu kesinlikle belgelendirilmiş 'Özgün' bir tek kaynak da yoktur. Tanrı olmak ya da diğer bir deyişle İsa'nın Tanrılaştırılması, İsa Mesih'in kendi isteği ve inançları dışında, onun gıyabında, onu hiç görmemiş, tanımamış, yaşıtı da olmamış bazı kişilerce onun ölümünden(?) sonra yapılmış atıf ve yakıştırmalardır, o kadar.

Tıpkı İncil'de yer alan ve İsa tarafından söylen-di denilen sözlerin büyük bir kısmının da gerçekte onun tarafından söylenmemiş olduğu gibi. Tıpkı İsa'nın doğumu ve ölümü arasındaki dönem hakkında Gospeller'de onunla ilgili anlatılmış olayların büyük bir kısmının da gerçekte hiç yaşanmadığı ve İsa ile doğrudan hiçbir bağlantısının olmadığı gibi..."¹

Altındal verdiği bilgileri daha geriye, en can alıcı noktaya taşıyor. Yazılı anlatıların öznesine yoğunlaşıyor ve konuyu daha da sorunsallaştırıyor:

"İsa ile ilgili iddialar yüzyıllardır değil inanın 2000 yıldır sürmektedir. Belki bin değişik görüş Hıristiyanlık âleminde tartışılmıştır. Bu iddialar boluğunda bazıları bilimsel gerçekliğe sahipken, çoğu 'Mitos' düzeyinde kalmıştır. İlk bakışta 'Kaç İsa var veya Hangi İsa?' soruları okurları şaşırtabilir. Ancak bu Batı İlahiyat Fakültelerinde kabul görmüş, ders ve tez konusu olmuş bir yaklaşımdır..."

İsa'nın gerçekten yaşayıp yaşamadığı konusu ise en çok tartışılan konulardan biridir. Bazı ilahiyatçılar ve araştırmacılar özellikle Musevi kökenli tarihçilerin bulgularından ve eldeki belgelerden yola çıkarak

1 Aytunç Altındal, *Yoksul Tanrı Tyanalı Apollonius*, Alfa Yayınları, 2005, s. 46,47.

İncil’lerde anlatılan İsa’nın hiç yaşamadığını öne sürmektedirler.¹

Mehmet Ali Kılıçbay, bu en çok tartışılan konuyu şöyle anlatmış:

Birçok bilim adamı, İsa’nın gerçek bir tarihsel kişilik olarak varlığını kanıtlamanın olanaksız olduğunu bildirmekte. Nitekim İsa hakkında elimizde hiçbir tarihsel belge bulunmamakta.

İsa’nın gerçekten yaşayıp yaşamadığı konusunda günümüzde beş ana tez bulunmakta:

Gelenekçi tez: Muhafazakâr Katolik ve köktendinci Hıristiyanlara göre, İncil’lerde yazan her şey kesinlikle doğrudur. Kutsal kitaplardaki anlatılar tam bir tarihsel belgedir. Bu anlatıları İncil yazarlarına Kutsal Ruh ilham etmiştir ve bu yüzdendir ki İncil yazarlarının İsa ile birlikte bulunmuş olmaları gerekmektedir.

Sekülerist tez: İncil’lerdeki İsa ile gerçek İsa arasında bazı önemli farklar vardır. Meryem’in İsa’yı bakire olarak doğurması, bazı meseller², mucizeler vb. sonradan eklenmiştir. Bunlar İsa’nın gerçek hayatında yer almamaktadır.

Kriptik tez: İsa yaşamıştır fakat İncil’de anlatılan kişi değildir. Çeşitli yorumlara göre, hiçbir zaman Yahudilikten çıkmayan ve ayrı bir din kurmaya asla uğraşmayan ama bu dini de reforme etmek isteyen bir devrimci, Mesih bekleyen köktendinci bir Yahudi, din mücadelesi için, Yahudi şeriatının aslının egemenliği için savaşan bir yurtseverdir.

Minimalist tez: İsa yaşamıştır fakat onu gerçekten olduğu haliyle bilmek olanaksızdır. Çünkü onun hayat hikâyesine eklenen efsaneler her şeyi tahrif etmiş ve gerçek yaşamının üstünü örtmüştür.

1 Aytunç Altındal, *age*, s. 56-57.

2 Mesel: Eğitici hikâye veya masal. Örnek alınacak bilgece söz. Atasözü.

Efsaneci tez: İsa diye biri yaşamamıştır. Onun var olduğunu gösteren hiçbir gerçek kanıt yoktur. Çok sayıda gösterge, İsa'nın tıpkı Mithra veya Apollon gibi bir efsane kişisi olduğunu göstermektedir. Nitekim modern bilimsel çalışmalar Eski Ahit'te (Tevrat ve Zebur) adı geçen pek çok kişinin aslında hiç var olmadığını, örneğin Nuh gibi birçoğunun çok eski efsane ve mitoslardan geldiğini ortaya koymuştur.¹

Altındal'a göre, "Bu tartışmalarda öne sürülen bir diğer iddia da, İsa'nın çarmıha gerilerek öldürölüp öldürölmediğidir. İsa'nın nerede ve nasıl öldürölldüğü çok tartışmalıdır. İsa gerçekten de çarmıha gerilmiş midir? Bu soruya birçok ilahiyatçı olumlu yanıt verirken, özellikle genç araştırmacılar, dinlerine olan bağlılıklarıyla orantılı olarak evet ya da hayır demektedirler. Bir iddiaya göre, evet, İsa çarmıha gerilmiş ama ölmeden önce kurtarılmış ve daha sonra Keşmir'e giderek orada yaşamıştır.

Bir diğer ilginç iddia da İsa'nın evli olup olmadığıdır. Bu da yaygın bir iddiadır... İsa'nın Mecdelli Meryem'le (Maria Magdalena) evlendiği ve çocuk sahibi olduğu iddiası da çok önemli bir iddiadır... Ama karısı ve çocuğu Fransa'ya kaçırılmıştır ve orada Hristiyanlığın ilk krallığı olan Merovenj Hanedanı'nı kurmuşlardır. Merovenjlerin daha sonra ortaya çıkan Karolenj Hanedanı tarafından yıkılmasıyla birlikte İsa'nın soyundan gelenler gizli bir örgüt kurarak (Pieure de Sion) günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir.

İsa Semineri² üyelerinin yıllar süren incelemelerin-

1 Mehmet Ali Kılıçbay, "Kur'an'a Göre İsa Peygamber", Geo, Sayı 14, s. 68-97.

2 İsa Semineri; son 25 yılın Hristiyanlık içinde öne çıkardığı bir akımın adıdır. Dünyaca ünlü ilahiyatçılar, Vatikanın baskısından bıkararak ilk İsa akademisini kurmuşlardır. Bu bilim adamlarından bazıları, adları-

den sonra vardıkları bazı sonuçları aktararak bitiriyorum. İncil’de yani Yeni Ahit diye bilinen kitapta İsa’ya atfen anlatılmış olan yaklaşık 1500 sözden en iyimser bakış açısıyla sadece 20’si İsa tarafından söylenmiştir. Gerisi, ilk Hıristiyanlar tarafından uydurulmuşlardır. İsa, Mesih olduğunu öne sürmemiştir. Ve İsa, kilise kurmamıştır.”¹

Altındal’ın belki de en çarpıcı tespiti şu olsa gerek:

“Garip ama gerçektir ki, İsa’ya iman eden ilk kadro arasında, onu doğuran annesi Bakire Meryem yoktur! Daha önemlisi İsa Mesih, kendisini doğuran annesi Bakire Meryem’i –yani Tanrı’nın Oğlunu dünyaya getiren kadını– İncil’de anlatıldığına göre ‘Reddetmiştir’ (Markos 3:20-21 ve Matta, 12:46-50). İsa sadece annesi Meryem’i değil, kardeşleri oldukları varsayılan kişileri de reddetmiştir, kendisinin ‘Onlardan’ olmadığını açıkça söylemiştir. Öte yandan, kardeşleri de ‘biz onu hiç tanımayız ve ona inanmıyoruz’ demişlerdi (Yuhanna, 7:5). Vaftizci Yahya da, O’nu ‘daha önce hiç tanımadım’ demişti. Garip ama gerçektir ki, annesi de kardeşleri de İsa’nın imanına inanmamışlar. Onu hiçbir şekilde izlememişler...”²

nın duyulmasının üzerine bağlı bulundukları üniversite ve fakültelerden atılarak işsiz bırakılmışlardır. İsa Seminerlerinin tartışma konusu İsa’dır. İncil’de yer alan sözlerin ne kadarı İsa’ya aittir? İsa bu sözleri söylemiş midir? Yoksa bunlar sonradan uydurularak kilise tarafından İncil’lere sokuşturulmuş mudurlar? İlahiyat çevrelerinde, bu seminerlere katılan bilim adamlarına “İsa Dedektifleri” denilmektedir (Altındal, Aytunç, age, s. 59).

1 Aytunç Altındal, age, s. 57-60.

2 Aytunç Altındal, age, s. 61-62.

Bugün 6,9 milyarlık dünya nüfusunun yüzde 32'sini oluşturmakta olan 2,2 milyar Hristiyan, yaşayıp yaşamadığı tam olarak bilinemeyen, annesinin, kardeşlerinin dahi kendisine inanmadığı bir kişinin öznesi olduğu anlatıya inanmakta.

Altındal'ın da söylediği gibi, *garip ama gerçek!*

İsa'ya dair anlatıların tarih içerisindeki aktarım izini takip etmek ve aktarımın güvenilirliğini test etmek imkânsız gibi görünmekte.

Fakat bir de anlatı içerisindeki aktarım var ki bu aktarım silsilesi, zincirlemesi çok açık:

Tanrı'nın meleklerle, meleklerin peygambere ilettiği mesajları peygamber insanlara iletir. İnsanlar ne Tanrı'yı, ne melekleri görürler. Aynı zaman ve mekânı paylaşanların dışında peygamberi gören de yoktur. Sonuçta elde kalan sadece peygamberi gördüğünü söyleyenlerin anlattıkları, yazdıkları anlatılardır.

Meleklerin Tanrı'ya, peygamberin meleklerle, çevresindekilerin de peygambere tanıklık ettiği bir anlatı var ortada. Bu aktarımın hiçbirine tanık olmamış olan inananların elinde, sadece peygamberleri gördüğünü iddia edenlerin anlattıkları var.

Farklı bir söylemle, inananlar, meleklerin Tanrı'ya, peygamberlerin meleklerle, yakın çevresinin de peygamberlere tanıklık ettiğine inanmaktalar.

İşte bu yüzden skolastik dilde “inanç” yani *Credo*, “bir tanığın tanıklığına (sözlerine) değer verme” anlamını taşımakta.

“İnanmış birisi tanığın tanıklığından şüphe duymaz, tanığın sözlerini soruşturmaz. En küçük bir şüphe duymadan inanır.”

Kulağa hoş geliyor doğrusu.

Bir de şöyle söylene:

“İnanmış birisi hiç düşünmeden, araştırmadan, soruşturmadan, körü körüne inanır.”

Kulağa hoş gelmediği bir gerçek.

Lakin bu nahoşluğu gidermek demek tanığı sorgulamak demektir.

Tanığı sorgulamak ise inancı sorgulamaktır ki, işte bunun da kimi kulaklara hoş gelmeyeceği ve bu kulakların sahiplerinin bu sorgulamayı hoş karşılamayacağı açık.

Fakat bir çocuk edasıyla, ilk kez karşılaşmışçasına, biraz da cahil cesaretiyle tanık sorgulanacak olsa, acaba hangi sorular sorulabilir?

Tanıklığı adına tanığın sorgulanması nasıl yapılabilir?

Bir çırpıda akla gelen sorular şunlar olsa gerek:

Tanık kimdir?

Tanık güvenilir mi?

Her tanığın tanıklığına değer verilebilir mi?

Her tanığın tanıklığı aynı değerde mi?

Tanığın sözlerinde çelişkiler var mı?

Tanığın sözlerinde çelişkiler varsa, tanığın tanıklığına değer verilebilir mi?

Tanığın sözlerinde çelişkiler varsa, tanığın diğer sözlerine güvenilebilir mi?

Tanığın sözlerinde yanlışlar var mı?

Tanığın sözlerinde açık yanlışlar varsa, tanığın tanıklığı hâlâ geçerli olur mu?

Tanığın sözlerinde açık yanlışlar varsa, tanığın diğer sözlerine güvenilebilir mi?

Tanık, yanlış olmuş olabilir mi?

Tanık, yanıltılmış olabilir mi?

Tanığın tanıklık ettiği kişi yanlış olmuş olabilir mi?

Tanığın tanıklık ettiği kişi yanıltılmış olabilir mi?

Tanık sayısının artması, tanıklığın değerini değiştirir mi?

Birden çok tanığın olduğu durumlarda, tanıkların farklı söylemleri varsa hangi tanığın tanıklığına değer verilmeli?

Tanığın söyleminin tam karşısını söyleyen birden çok tanık varsa söz konusu tanığın tanıklığı geçerli olur mu?

Birbiri ile uyuşmayan söylemler ortaya koyan tanıkların söylemlerinin bir değeri var mı?

Birden çok tanık varsa, bu tanıklıkların hangi türü daha geçerli, güvenilir kabul edilmeli: Zincirleme (bağımlı) tanıklık mı, yoksa eşzamanlı (bağımsız) tanıklık mı?

Tanığın tanıklığının (sözlerinin) değerli olup olmadığına karar verebilmek adına sorular sormak Hristiyanlık için ayrıca önemli.

Çünkü Hristiyanlık tanıklar ve anlatılar zengini bir din.

Ve ne yazık ki, bu tanıkların tanıklıkları üzerine anlatılar, tarafsız olmaktan çok uzak kişiler tarafından kaleme alınmış. Anlatıları yazanlar tarihçiler, kayıt tutucular degiller. Hatta olaylara dışarıdan bakan sıradan insanlar bile degiller.

Turan Dursun'a göre, "Onlar sadece yeni dinlerine dönenleri kazanmak için –o zamanlarda Yahudilikten kalma bir kült– motive edilmişlerdi. Hatta, "*Ben her şeyi başından beri araştırdım,*" diyen Luka bile yansız araştırmacı bir haberci değil de Hristiyanlığa döndürücüdür. Bu da yazıların tarafsızlığı ve hassasiyeti üzerinde kuşku toplayan başka bir olgudur."¹

Mehmet Sakioğlu bu durumu şöyle ifade etmiş:

"Yaklaşık bir asır önce, Kanonik İncil metinlerini inceleyen ve içlerindeki çelişkiden hareketle, Kilise'nin İsa hakkındaki öğretilerinin tarihselliğini, antropolojik, tarihsel bulgular ışığında ve çağdaş edebi analiz yöntemleriyle araştıran bir üçüncü grup olarak bilim adamları, İsa ile ilgili

1 <http://www.turandursun.com>

geleneklerin tartışıldığı sahneye çıkmışlardı. Bilimsel araştırmalardan çıkan verilere göre, İncil kayıtları büyük oranda Nasıralı İsa hakkında tarihsel kayıtlar vermezler ve anlatıların çoğunu, İncil yazarlarının, kiliselerinin misyonerlik propagandası faaliyetlerinde kullanmak üzere efsanevi kaynaklardan ve kendi sübjektif hayal güçlerine dayanarak ürettiklerini ortaya çıkarmıştır.”¹

1 Mehmet Sakioğlu, *İsa Haçta Öldü mü? İsa'nın Haçta Gerilişi, Haçta Ölümü, Üç Gün Sonra Dirilişi; Efsane mi - Gerçek mi?* Ozan Yayıncılık, 2004, s. 16.

Gerçekliği ve tarafsızlığı ciddi bir kuşku konusu olan söz konusu anlatılar iki gruba ayrılır: *Gnostik Anlatılar* ve *Kanonik Anlatılar*.

Öncelikle belirtmeliyim ki, *Gnostik Anlatılar* yani *Gnostik İncil'ler* Kilise tarafından reddedilmiş, *apokrif*¹ metindir. İsa'dan sonra 1. ve 2. yüzyıllarda, değerli elyazmalarının bulunduğu, antik çağın en büyük kütüphanesine sahip olan İskenderiye'deki okullarda üzerinde çalışılmaya başlanılan gnostisizmi Kilise sapkın bir yol olarak kabul etmiş.

Yunancadaki “sezgi veya düşünme (tefekkür) yoluyla edinilebilen bilgi” anlamındaki “gnosis” sözcüğünden türetilmiş olan gnostisizm, hakikatlere ulaşabilmede dinlerin yetersiz olduğunu ileri sürmüş, bu yüzden de Kilise tarafından sakıncalı bir yol olarak görülmüş. Gnostiklere ait elyazmaları kilise tarafından yönlendirilen yıkımlarla yok edilmiş, bu ve benzeri söylemlerin olduğu tüm İnciller gnostik olarak adandırılmış ve reddedilmiş.

Gnostik İncil'lerin Vatikan tarafından reddedilmesinin en büyük ortak nedeni; Hz. İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğunu, çarmıha gerildiği ve kendisini insanlık için çarmıhta feda ettiğini reddetmeleri.

Fakat bir de özel nedenler var:

Philip İncili'nin Hz. İsa'nın Mağdalalı Meryem'i, öptüğü ve eşi olduğunun söylenmesi.

Peter (Petrus) İncili'nin Hz. İsa'nın çarmıha gerilirken hiç acı çekmediğini (kefare) söylemesi.

1 Latince “gizli” ve Yunanca “saklanmış” anlamına gelmekte olan Apokrif, dini otoritelerce kabul görmemiş olan dini metinlere verilen addır. Apokrif metinler ve kitaplar bazen doğruluklarının şüpheli olduğu, bazen de dini politik gerekçelerle sakıncalı bulunmuş ve Kitab-ı Mukaddes'e eklenmemişler.

(*Mağdalalı*) *Meryem İncili*'nin, *Mağdalalı Meryem*'in İsa'nın en çok sevdiği havarisi olduğundan bahsetmesi ve *Mağdalalı Meryem*'in adının "pişman olmuş fahişe" olarak geçmesi.

Barnabas İncili'nin Hz. Muhammed'i Tanrı'nın en çok sevdiği Mesih olarak dünyaya göndereceğinden ve Hz. İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olmadığından bahsetmesi gnostik sayılmalarının özel nedenleri.

Markion İncili, "kötülük problemi"ne yaklaşımı yüzünden gnostik sayılıp yok edilmeye çalışılmış.

Thomas İncili'nin yok edilmeye çalışılmasının nedeni ise tam olarak bilinmemekte.

Kilise tarafından kabul görmüş, onaylanmış olan anlatılar, *Kanonik Anlatılar* yani *Kanonik İnciller* olarak adlandırılmakta.

Yunanca kanun, kural anlamına gelen *kanon* kökünden türetilmiş bir sıfat olan *kanonik*, "genel olarak kabul edilen" veya "otoritelerce doğrulanmış" anlamlarında kullanılır. Ayrıca dini belge ve kitapların dini otoritelerce orijinal kabul edildiğini belirtir.

Hristiyanlıkta kanonik kabul edilen Anlatılar, İncil'ler, *Matta*, *Markos*, *Luka* ve *Yuhanna İncilleri*dir.

Söz konusu İnciller, Kilise'nin Hristiyan temel inançlarını belirleyip güçlendirmek, ayinlerin uygulaması konusunda kararlar almak ve Hristiyanlık ahlak ve disiplininin temellerini belirleyip güçlendirmek üzere Kilise'ye bağlı bütün piskoposların katılımıyla yaptığı toplantıların (*Ekümenik Konsil*) ilkinde (İznik, 325) kanonik olarak kabul edilmişler.

Fakat şunları da unutmamak gerek:

İsa'nın kendisi geride tek bir metin bile bırakmamış.

Yakın arkadaşları da önemli gördükleri şeyleri sözlü olarak aktarıp hiçbir yazılı metin bırakmamışlar.

Sonradan yazılmış olduğu bilinen İncil'lerin de gerek yazım tarihleri gerekse hangi dilde yazıldığına dair elde güvenilir bir bilgi yok.¹

-
- 1 Korunabilmiş olan en eski tanıklıklar, Pavlus'un 50 yılından sonra, 51-63/64 yılları arasında kaleme aldığı mektuplardır. *Markos*'un, yakın arkadaşı Petrus'un anlattıklarını bir araya getirerek İsa'nın yaşamını anlatan en eski İncil'i 66-70 yılları arasında yazdığı kabul edilmekte. Diğer İncil yazarları İsa'nın öğrencisi Matta ve Pavlus'un yakın arkadaşı Luka, Markos'un yazdığı metni geliştirerek İsa'nın yaşam öyküsünden kesitleri yazmışlar. Her iki kitabın da 80-90 yılları arasında yazıldığı düşünülmekte. Yine İsa'nın öğrencisi olan Yuhanna'nın ise İncil'ini 90-100 yılları arasında kaleme aldığı sanılmakta. Son Yeni Ahit Metinleri'nin ise (Örneğin; II. Petrus) 100-110 yılları arasında kaleme alındığı düşünülmekte.

Kanonik İncil'lerden Yuhanna İncili'nin "Tanrı'dan Yuhanna'ya Gelen Esinleme" adlı bölümüne bakıldığında, bu İncil'in zincirleme (*bağımlı*) *tanıklık* örneği sergilediği görülür.

Bölüm 1'de şunlar yazılıdır:

"Bu kitap İsa Mesih'in esinlemesidir. Tanrı, yakın zamanda olması gereken olayları kendi kullarına göstermesi için O'na bu esini verdi. O da gönderdiği kendi meleği aracılığıyla bunu kulu Yuhanna'ya iletti.

Yuhanna, gördüğü her şeye, Tanrı sözüne ve İsa Mesih'in bildirisine tanıklık etmektedir. Bu peygamberliğin sözlerini okuyana, burada yazılanları dinleyip yerine getirene ne mutlu!"

Kanonik İnciller kendi içlerinde zincirleme *tanıklığa* dayalı bir sistem üzerine inşa olunmuşken, dört tanığın (*Matta, Markos, Luka ve Yuhanna*) aynı olayları anlatıyor olmalarından ötürü de *eşzamanlı (bağımsız) tanıklık* örneği sergilemekte.

İncil'lerde gerçekleşen zincirleme *tanıklığı* soruşturma olanağı olmamakla birlikte, aynı olayları anlatıyor olmalarından ötürü, İncil'lerdeki anlatıları karşılaştırarak *tanıklığı* soruşturma olanağı mevcut.

Ve böylesi bir soruşturmada ilk göze çarpan, kanonik tanıkların anlatıları arasında ciddi çelişkilerin var olduğu.

Çelişki: Söylenilen sözlerin birbirini tutmaması. Anlatımda, birbirine aykırı düşen ifadelerin karşılaşması. Tena-kuz.

Özellikle de Hristiyanlık için hayati öneme sahip olan, Hz. İsa'nın yaşadığı son gün, ölümü ve sonraki üç güne dair anlatılar arasındaki çelişkiler daha bir önem kazanmakta.

Nitekim “İsa Çarmıha Geriliyor” adlı bölümler incelen-
diğinde tanıkların anlatıları arasında çelişki yaratan farklı-
lıklar olduğu görülmekte.

İlk çelişki; yargılandıktan ve ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra, cezayı infaz etmek için Hz. İsa Golgota Tepesi’ne götürülürken çarmıhı kim taşıdı?

Dört Kanonik Tanık olayı şöyle anlatmış:

Matta: “Dışarı çıktıklarında Simun (Petrus) adında Kireneli bir adama rastladılar, İsa’nın çarmıhını ona zorla taşıttılar.”

Markos: “Kırdan gelmekte olan Simun adında Kireneli bir adam oradan geçiyordu, İskender ve Rufus’un babası olan bu adama İsa’nın çarmıhını zorla taşıttılar.”

Luka: “Askerler İsa’yı götürürken, kırdan gelmekte olan Simun adında Kireneli bir adamı yakaladılar, çarmıhı sırtına yükleyip İsa’nın arkasından yürüttüler.”

Yuhanna: “Askerler İsa’yı alıp götürdüler. İsa çarmıhını kendisi taşıyıp Kafatası –İbranice’de Golgota– denilen yere çıktı. O’nu orada çarmıha gerdiler.”

Tanıklardan üçü, yani Matta, Markos ve Luka çarmıhı Simun (Petrus) adında Kireneli bir adamın taşıdığını anlatırken, dördüncü tanık Yuhanna Hz. İsa’nın taşıdığını anlatmaktadır.

Üç tanığın anlattığına inanmak daha uygun görünmekte.

Fakat Hristiyanların daha çok dördüncü tanığın anlatıklarına inanmayı tercih ettikleri anlaşılıyor.

İkinci Çelişki; Golgota Tepesi’ne götürülürken Hz. İsa’nın ardından büyük bir halk topluluğu gitti mi? Giderken İsa onlarla konuştu mu?

Tanıkların tanıklığı şu şekilde:

Matta: Bu konuda hiçbir bilgi yok.

Markos: Bu konuda hiçbir bilgi yok.

Luka: “Büyük bir halk topluluğu da İsa’nın ardından gidiyordu. Aralarında İsa için dövünüp ağıt yakan kadınlar vardı. İsa bu kadınlara dönerek, ‘Ey Kudüs kızları, benim için ağlamayın’ dedi. ‘Kendiniz ve çocuklarınız için ağlayın.’ ‘Çünkü öyle günler gelecek ki, “Kısır olan kadınlara, hiç doğurmamış olan rahimlere, emzirmemiş olan memelere ne mutlu!” diyecekler. O zaman dağlara, ‘Üzerimize düşün!’ ve tepelere, ‘Bizi örtün!’ diyecekler. Çünkü yaş ağaca böyle yaparlarsa, kuruya neler olacaktır?’

Halk orada durmuş olanları seyrediyordu.

Yuhanna: Bu konuda hiçbir bilgi yok

Üçüncü Çelişki, İsa ve diğer çarmıha gerilen kişiler arasında bir konuşma geçti mi?

Tanıkların tanıklığı şu şekilde:

Matta: “İsa ile birlikte çarmıha gerilmiş olan haydutlar da O’na aynı şekilde hakaret ettiler.”

Markos: “İsa ile birlikte çarmıha gerilmiş olanlarda O’na hakaret ettiler.”

Luka: “...İsa ile birlikte idam edilmek üzere ayrıca iki suçlu da götürülüyordu. Kafatası denilen yere vardıklarında İsa’yı biri sağında öbürü solunda olmak üzere, iki suçlu ile birlikte çarmıha gerdiler...

Çarmıhta asılı duran suçlulardan biri O’na, ‘Sen Mesih değil misin? Haydi, kendini de bizi de kurtar!’ diye küfür etti.

“Ne var ki, öbür suçlu onu azarladı. ‘Sen de Tanrı korkusu da mı yok?’ diye karşılık verdi. ‘Sen de aynı cezayı çekiyorsun. Nitekim biz haklı olarak cezalandırılıyor, yaptıklarımızın karşılığını alıyoruz. Oysa bu adam hiçbir kötülük yapmamıştır.’

“Sonra, ‘Ey İsa, kendi egemenliğine girdiğinde beni an’ dedi.

“İsa ona, ‘Sana doğrusunu söyleyeyim, sen bugün benimle birlikte cennette olacaksın’ dedi.”

“Yuhanna: “O’nunla birlikte iki kişiyi daha, İsa ortada, onlarda iki yanında çarmıha gerdiler.”

Tanıklardan Matta ve Markos suçluların ikisinin de İsa’ya hakaret ettiğini anlatmış.

Luka, sadece birisinin hakaret ettiğini, diğersinin ise İsa’yı savunduğunu, İsa’nın da onu cennete götürmeyi vaat ettiğini anlatmış.

Yuhanna ise sadece İsa ile birlikte iki kişinin daha çarmıha gerildiğini yazmış.

Hangisi doğru?

Eğer Luka’nın söyledikleri doğruysa, suçlu olan biri, son anda İsa’nın egemenliğine girmek ister, O’ndan yardım dilerse cennete gider mi?

Dördüncü Çelişki; çarmıhta gerilmişken, İsa Tanrı’ya yalvarıp, onları affetmesini istedi mi? İstediyse kimler için istedi?

Matta: Bu konuda hiçbir bilgi yok.

Markos: Bu konuda hiçbir bilgi yok.

Luka: “İsa’yla birlikte idam edilmek üzere ayrıca iki suçlu da götürülüyordu. Kafatası denilen yere vardıklarında İsa’yı, biri sağında öbürü solunda olmak üzere, iki suçluya birlikte çarmıha gerdiler. İsa, ‘Baba,¹ onları bağışla’ dedi. ‘Çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar.’ O’nun giysilerini aralarında paylaşmak için kura çektiler.

1 Erken dönemlerde Hristiyanlığın Tanrı inancı Yahudi inançlarını yansıtmaktaydı. Yeni Ahit, İbranice kutsal metindeki Tanrı için kullanılan Elohim kelimesini Yunanca Theos olarak çeviren Yetmişler tercümesini (Eski Ahit’in Yunanca tercümesi) takip etmektedir. Tanrı için kullanılan ikinci kelime, özellikle Yuhanna İncili’nde “baba” anlamına gelen Aramice Abba’dır. İsa’nın bizzat kullanmış olması muhtemel olan bu kelimeyi İncil yazarları Yunancaya Pater şeklinde çevirmişlerdi; Tanrı için bazen de “efendi” anlamında Kurios (Kyrios) kelimesi kullanılmıştır.

“Halk orada durmuş, olanları seyrediyordu. Yöneticiler ise onunla alay ederek, ‘Başkalarını kurtardı; eğer Tanrı’nın Mesihi, Tanrı’nın seçtiği O ise, kendini de kurtarsın’ diyorlardı.”

Yuhanna: Bu konuda hiçbir bilgi yok.

Eğer Luka doğruysa, İsa kimlerin bağışlanmasını istedi? İki suçlunun mu? Kendini çarmıha gerenlerin mi? Giysilerini paylaşmak için kura çekenlerin mi? Orada durmuş olanları izleyen halkın mı? Kendisiyle alay eden yöneticilerin mi? Hepsi mi?

İhtimallerin her biri, üzerinde önemle düşünülmesi gereken, önemli sonuçlara gebe!

İncil’lerdeki önemli anlatılardan biri olan “İsa’nın Ölümü” adlı bölümlerde de çelişki yaratan farklılıklar var.

Birinci Çelişki; İsa çarmıhta konuşmadan önce neler oldu?

Matta: “Bütün ülkenin üzerine öğleyin saat on ikiden saat üçe kadar süren bir karanlık çöktü.”

Markos: “Bütün ülkenin üzerine öğleyin saat on ikiden saat üçe kadar süren bir karanlık çöktü.”

Luka: “Saat öğleyin on iki sularında güneş karardı ve bütün ülkenin üzerine saat üçe kadar süren bir karanlık çöktü. Tapınaktaki perde ortadan yırtıldı.”

Yuhanna: Hiçbir bilgi yok.

İkinci Çelişki; İsa çarmıhta ruhunu teslim etmeden önce konuştuğunda ne söyledi?

Matta: “Saat üçe doğru İsa yüksek sesle, ‘Eli, Eli, lema şevaktani?’ yani, ‘Tanrım, Tanrım, beni niçin terk ettin?’ diye bağırdı.”

Markos: “Saat üçte İsa yüksek sesle, ‘Elohi, Elohi, lema

şevaktani' yani, 'Tanrım, Tanrım, beni niçin terk ettin?' diye bağırırdı."

Luka: "İsa yüksek sesle 'Baba, ruhumu senin ellerine bırakıyorum!' diye seslendi. Ve bunu söyledikten sonra ruhu nu verdi."

Yuhanna: "Daha sonra İsa, her şeyin artık tamamlandığını bilerek Kutsal Yazı'nın yerine gelmesi için, 'Susadım' dedi. Orada ekşimiş üzüm suyu dolu bir kap vardı. Üzüm suyuna batırılmış bir süngeri zufa dalına takarak O'nun ağzına uzattılar. İsa üzüm suyunu tadınca, 'Tamamlandı' dedi ve başını eğerek ruhunu teslim etti."

Matta ve Makros'un ifadesinde terk edilişten doğan bir hayal kırıklığı ve sitem var.

Luka'nın ifadesinde ne terk ediliş ne hayal kırıklığı ne de sitem var.

Yuhanna'nın ifadesinde de terk edilişe, hayal kırıklığına ve siteme dair ifade yok. Hatta tam tersi yönde; İsa'nın olacakları önceden bildiği, olması gerekenlerin gerçekleşmesini istediği, bunun için gereğini yaptığı ve olması gerekenler gerçekleştiğinde görevini tamamladığını belirttiği yönünde ifadeler var.

İkinci Çelişki; İsa çarmıhta ruhunu teslim ettikten sonra ne oldu?

Matta: "O anda tapınaktaki perde yukarıdan aşağıya dek ikiye bölündü. Yer sarsıldı, kayalar yarıldı. Mezarlar açıldı, ölmüş olan birçok kutsal kişinin cesetleri dirildi. Bunlar mezarlarından çıkıp İsa'nın dirilişinden sonra kutsal kente girdiler ve birçok kimseye göründüler."

Markos: "O anda tapınaktaki perde yukarıdan aşağıya dek yırtılarak ikiye bölündü."

Luka: Konuştuktan sonra bir şeyler olduğuna dair hiçbir bilgi yok. Perde, O konuşmadan önce yırtıldı.

Yuhanna: Bir şeyler olduğuna dair hiçbir bilgi yok.

Üçüncü Çelişki; daha sonra ne oldu?

Matta: Hiçbir bilgi yok.

Markos: Hiçbir bilgi yok.

Luka: Hiçbir bilgi yok.

Yuhanna: “Yahudiler Pilatus’tan çarmıha gerilmiş adamların bacaklarının kırılmasını ve cesetlerin kaldırılmasını istediler. Cesetlerin Sept günü çarmıhta kalmasını istemiyorlardı. Bunun üzerine askerler gidip haydutların bacaklarını kırdılar. Ama İsa’ya gelince, O’nun ölmüş olduğunu gördüler. Onun için bacaklarını kırmadılar. Bununla birlikte, askerlerin biri O’nun böğrünü mızrakla deldi. Böğründen hemen kan ve su aktı.”

İnciller’de belki de en önemli anlatı olan “İsa’nın dirilişi” adlı bölümde çelişki yaratan farklılıklar var.

Ve bu farklılıklar Hristiyanlık için hayati önemde. Çünkü İsa’nın çarmıha gerildiği cuma gününü izleyen pazar gününde, mucizevi bir şekilde hayata dönmesi, Hristiyan inancının ve teolojisinin merkezi doktrini olarak kabul edilir. Bu yüzden de Paskalya Bayramı olarak kutlanır.

Birinci Çelişki; İsa çarmıhta öldükten sonra kayalara oyulmuş bir mezara konulur. Fakat üçüncü günün sabahında mezarı görmeye giden(ler) mezarın boş olduğunu görür(ler). Mezara kim(ler) gitti?

Matta: Mecdelli Meryem ile öbür Meryem.

Markos: Mecdelli Meryem, Yakub’un annesi Meryem ve Şalome.

Luka: Mecdelli Meryem, Yakub’un annesi Meryem, Yohana ve diğer kadınlar.

Yuhanna: Mecdelli Meryem.

İkinci Çelişki; mezarın kapısını kim açtı?

Matta: Gökten inen melek açtı ve üzerine oturdu.

Markos: Açıktı, genç bir adam içeride oturuyordu.

Luka: Açıktı, iki kişi belirdi.

Yuhanna: Açıktı, hiç kimse yoktu. Petrus ve diğer öğrenci gelip baktıktan ve onlar geri döndükten sonra, mezarın içinde iki melek göründü.

Üçüncü Çelişki; İsa dirildikten sonra ilk kez kime göründü?

Matta: Mezardan dönen Mecdelli Meryem ile öbür Meryem'e göründü.

Markos: Önce Mecdelli Meryem'e göründü.

Luka: Emayus denilen köye giden iki öğrencisine göründü.

Yuhanna: Mecdelli Meryem'e göründü.

Gerçekten de İsa'nın çarmıha gerilişi ve yeniden dirilişi, Hristiyan inancının temelini oluşturmakta. Kilisenin kurucusu Pavlus, Korintlilere yazdığı birinci mektupta (Bölüm 15: Mesih'in dirilişinin önemi - Ölüler dirilecek) dirilişin önemini şöyle anlatır:

*“Mesih dirilmemişse, bildirimiz de imanımız da boştur. Ve bizim Tanrı'yla ilgili tanıklığımız da boştur. Çünkü Tanrı'nın, Mesih'i ölümden dirilttiğine tanıklık ettik. Ama ölüler gerçekten dirilmezlerse, Tanrı Mesih'i de diriltemiştir. Çünkü ölüler dirilmezlerse, Mesih de diriltemiştir. Mesih dirilmemişse, imanımız boştur; siz hâlâ günahlarınız içindesiniz. Buna göre Mesih'e ait olarak ölmüş olanlar da mahvolmuşlardır...”*¹

Hristiyan dünyasında İsa'nın çarmıha gerilişiyle ilgili temel olarak üç görüş geliştirilmiş:

İlki; İsa haça gerildi ve yeniden dirildi.

İkincisi; İsa haça gerilmedi ve yeniden dirilmedi.

Üçüncüsü; İsa haça gerildi ve yeniden dirilmedi.

Birinci görüş Hristiyan inancını, diğer ikisi ise bilim

dünyasının görüşünü yansıtmakta. Ayrıca ikinci görüşü Müslümanlar da paylaşmakta.

Hız. İsa, *Hristiyan inancına göre*; Tanrı'dır, çarmıha gerilmiştir, yeniden dirilmiş ve göğe çekilmiştir, yeniden dünyaya dönecektir.

Hız. İsa, *İslam inancına göre*; Tanrı değildir, çarmıha gerilmemiştir, yeniden dirilmemiş, fakat göğe çekilmiştir, yeniden dünyaya dönecektir:

“Biz Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden onları lanetledik. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat öldürdükleri onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta sanıya (zanna) uymaktan başka kesin bir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis Allah onu (İsa'yı) kendine yükseltti.”¹

1 Kur'an, Nisa Suresi, 157-158.

“İsa yerde mi, gökte mi?”

8 Mart 2007’de, *Tempo* dergisi, kapağında büyük puntolarla yazılı olan bu soru ile yayımlandı.¹

Büyük puntolu sorunun altında küçük puntolarla şunlar yazılıydı:

“Bir grup mezar bulundu. Mezarın İsa’nın kendisine ve ailesine ait olduğu söylendi. Din ve bilim dünyası *Titanic*’in yönetmeninin belgeselini konuşuyor.”

Aslında söylenen şey yeni değildi. 1980 yılında Kudüs’ün eski bölümünde 10 adet kireç taşından yapılmış lahit bulunmuştu. Bunların beşinin üzerinde Aramice İsa, Meryem, Matta, Yusuf ve Mecdelli Meryem, altıncı da ise “İsa’nın oğlu Yehuda” yazıyordu.

Paleobiyolog Charles Peligrino ve yapımcı Jacobovici, *İsa Ailesi’nin Mezarı* isimli kitapla konuyu gündeme getirdiler. Mezar kuşkulara yol açtı, arkeolog, tarihçi ve din adamlarının dikkatini çekti, fakat fazla tartışmaya yol açmadı.

Daha sonra Dan Brown *Da Vinci Şifresi* adlı kitabında Hz. İsa’nın *Mecdelli Meryem* ile evlendiğini ve soyunun devam ettiğini öne sürdü.

Ardından Mısır’daki bir çöl mağarasında bulunan 1700 yıllık el yazması “Yehuda İncili”nin içeriği kamuoyuna açıklandı. Hz. İsa’nın yerini ihbar eden havari olarak bilinen Yehuda’nın aslında hain olmadığı öne sürüldü. Bu İncil’e göre Yehuda “sadık havari” idi ve Hz. İsa kendisine, ruhunu hapseden bedenden kurtarma görevini vermişti.

1 Aynı haber birçok yerde yayımlandı: Time (26.2.2007), Hürriyet (28.2.2007), NTV (29.2.2012), Radikal (29.2.2012), Newsweek (04.3.2007), The Guardian (08.4.2015), Hürriyet (08.4.2015), CNN (10.4.2015), Vatan (12.4.2012), Sabah (13.4.2012), youtube (11.4.2012)...

İşte bu iddiaların ardından Hz. İsa'nın hayatı ve Hıristiyanlığın temel inançları daha rahat tartışılır hale geldi.

Ve en sonunda, Hz. İsa ve oğlunun da dahil olduğu ailesinin mezarının bulunduğu Discovery Channel'da yayınlanan belgesel büyük tartışma yaratmayı başardı.

Tempo dergisindeki, kapak sorusunu konu alan makalenin başlığı şuydu: “*Da Vinci Şifresi’ne Kudüs’ten Mezar Destegi.*”

“İnançla bilimin varlık-yokluk temelindeki savaşının yeni cephesi Doğu Kudüs’te açıldı,” diyerek başlayan makaleye göre, dünyanın en ünlü belgesel kanallarından Discovery, İsa'nın aile mezarının nasıl bulunduğunu anlatan belgeselini yayımlayacağını duyurduğunda, Hıristiyan dünyasında yeni bir tartışma başladı. Hıristiyan inancının temeli olan İsa'nın göğe yükseldiği ve kötülerle savaş için yeniden dünyaya geleceği inancını sarsabilecek bir iddiaydı bu. Arkeologlar, teknolojinin nimetlerinden de faydalanaarak buldukları mezarlarda, İsa ve ailesinin yattığı şeklindeki iddialarını güçlendirmeye çalışırken, Kilise 2000 yılda biriktirdikleriyle karşı gelmekte hiç gecikmedi. Özellikle de Vatikan...

Belgeselin yapımcısı Simeha Jacobovici'nin iddiaları, Hıristiyan inanç sisteminin temel taşlarını yerinden oynatabilecek düzeyde.

İlk iddia; Hz. İsa'nın eşine ait olduğu sanılan lahdin üzerindeki yazıtta Magdalenalı Meryem'in isminin yazılış şekliyle ilgili. Buna göre lahdin üzerinde isim Mariamne e Mara şeklinde yazılmış. Bu isim, 4. yüzyıla ait kayıtlara göre Hz. İsa'nın eşi olan Magdalenalı Meryem ile özdeştir. Mariamne kelimesinin anlamı ‘kadın usta’ demektir. Hz. İsa'nın mesleğinin marangozluk olduğu düşünülürse, bulunan lahit üzerinde Hz. İsa'nın eşi olan Meryem'in usta unvanı ile yazılmış olması, bu ismin kesinlikle Hz. İsa'nın eşi olduğuna işaret etmektedir.

İkinci iddia; İsa ve Magdelenalı Meryem Lahitlerinden kazınmış olan mikroskobik insan kalıntıları üzerinde yapılan DNA testlerinde, bu iki kişinin en azından anne tarafından birbirleriyle akraba olmadıklarını ortaya koyuyor. Bu da iki kişinin zamanında evlenmiş olabilecekleri olasılığına kapıyı açık bırakıyor.

Üçüncü iddia; Talpiot Lahitlerindeki yüzey küfü –yani yıllar içinde oluşmuş mineral tabaka– ile Yakup Lahdi’ndekinin birbirleriyle uyuyor olması. Özellikle bu ‘keşif’ son derece karmaşık olmakla birlikte aslında Jacobovici’nin iddiasının esas temelini oluşturuyor. Çünkü tabakalar arasındaki uyum şu anlama geliyor: Yakup Lahdi aslında ilk olarak Talpiot Mezarı’nda bulunmuştur. Bu veri Yakup Lahdi’nin nereden geldiğiyle ilgili soruları da yanıtlamaktadır. Aynı zamanda mezarın kutsal aileye ait olduğu iddiasını da güçlendirmektedir. Çünkü dört İncil’den Markus İncil’ine göre İsa’nın dört kardeşi var. Ve işte bu kardeşlerden ikisinin ismi –Yusuf (Jose) ve Yakup (Jacob)– Talpiot Mezarı’nda bulunmaktadır.

Dördüncü iddia; İstatistiki. Jacobovic’in kendisi de Talpiot Mezarı’ndaki isimlerin hepsinin o dönemde çok yaygın olduklarını itiraf ediyor. ‘Bu mezarların Kutsal Aile’ye ait olma ihtimali 600’de 1’dir,” diyor.

İddiaların daha önceki yıllarda Dan Brown’un kaleme aldığı *Da Vinci Şifresi* adlı kitapta sunulanları destekler nitelikte olması, küllenmekte olan kavgayı yeniden canlandırdığı görülüyor.

Jacobovic’in söyledikleri şu anlama geliyor:

Hız İsa’nın Tanrı’nın krallığını kurmak için bir gün dünyaya geri döneceği gerçek değil.

Magdelenalı Meryem ile evlenen ve çocuklarıyla birlikte aynı mezara gömülen Hz. İsa’nın torunları bugün aramızda.

İddialara en sert tepkiyi doğal olarak Vatikan verdi. Tepkinin özeti şöyle:

“Hristiyanlık inancına göre Hz. İsa Tanrı’nın oğludur ve bir ölümsüzdür. Fakat belgeselde ortaya konan gerçekler Hz. İsa’nın sıradan bir ölümlü olduğunu göstermektedir. Bu da Hristiyanlık inancının en önemli temel dayanaklarından birisini ortadan kaldırmaktadır.”

Bu yüzdendir ki, Vatikan ve din adamları bu belgesele ve iddialara, tarihi gerçeklerle örtüşmediğini düşündükleri için şiddetle karşı çıkıyor, kabul edilemez olduğunu savunuyorlar.

Din adamlarının belgesel hakkındaki düşünceleri şöyle:
ABD’nin New York kentindeki Lüteryen Kilisesi rahibi Patrick Rooney:

“Belgesel tamamen ‘sansasyonel’. Her şey aşırı dramatize edilmiş. Yapımcılar ve arkeologlar; mezarlar, Magdalenalı Meryem ve İsa’nın kardeşi arasındaki bağlantılar kurmakta yetersiz kalmıştır.”

Wheatfield Klisesi rahibi Ramona J. Kinard:

“İsa’nın mezarını bulmuş olmaları ve İsa’nın içinde olmaması beni gerçekten ilgilendirmiyor. Biz görüşle değil, inançla yürüyoruz.”

De Paul Üniversitesi öğretim üyelerinden John Dominic Crossman:

“İsa’nın kemikleri yarın Kudüs’te bir mezarda bulunsa ve hiçbir şüphe olmadan bunların İsa’nın kemikleri olduğu kanıtlanırsa, Hristiyan inancı sarsılır mı?” diye soruyor ve şöyle yanıtlıyor: “Kesinlikle hayır.”

Harvard Üniversitesi İlahiyat Profesörü François Bovon’un, *Tempo*’ya yaptığı açıklama ise şöyle:

“İsa’nın Kayıp Mezarı belgeselinde iki ses duyuyoruz. Bir tanesi bilimsel olmaya ve bir tartışma başlatmaya çalışıyor. Diğeri ise daha ideolojik olması nedeniyle bir tezi (İsa’nın Magdalenalı Meryem ile evlendiği) kanıtlamaya uğraşıyor. Bu moda haline gelen ve şüpheli tez nedeniyle yapımın

önce şiddetli bir biçimde saldırıya uğrayacağına daha sonraysa unutulacağına inanıyorum. Kişisel olarak teze ikna olmuş değilim.”¹

Kuzey Carolina Üniversitesi dini araştırmalar profesörü James Tabor:

“İncil’in klasik yorumlarından, Hz. İsa’nın dirilip bedensel olarak göğe yükseldiği anlaşıyor, ancak bu ruhani bir yükseliş de olabilir.”

Southern Baptist Teoloji Fakültesi Dekanı Albert Mohler:

“Hz. İsa’nın göğe yükselişi hep bedensel bir vaka olarak algılandı.”

1 Güçlü Özgan - Incihan Oluç, “Da Vinci Şifresi’ne Kudüs’ten Mezar Desteği”, Tempo, 2007, Sayı 1004, s. 10-16.

Belgeselin ve iddialarının doğruluğunu araştırmak, kanıtlamak veya çürütmek gibi bir niyetim yok!

Fakat belgeselin ve iddiaların “İnanç Soruşturması” için son derece önemli örneklem ortaya koyduğu da yadsınamaz bir gerçek.

Diğer yandan, “Neden inanıyorsunuz?” sorusuna verdiğim yanıtları somuta indirgeyebilmek ve inanç psikolojisinin, din psikolojisinin doğasını ortaya koyabilmek adına, din adamlarının tepkilerinin son derece önemli olduğu da başka bir gerçek.

“Belgesel tamamen ‘sansasyonel’. Her şey aşırı dramatize edilmiş. Yapımcılar ve arkeologlar; mezarlar, Magdalenalı Meryem ve İsa’nın kardeşi arasındaki bağlantılar kurmakta yetersiz kalmıştır,” diyen rahip Patrick Rooney’in tavrı *kanıta dayalı inanç* adına incelenmesi gereken iyi bir örnek oluşturmuyor mu?

Bağlantılar gerçekten yetersiz mi? Rahibin kastettiği anlamda kanıtlanmış bağlantılar kurulmuş olsaydı rahip ne söylerdi? Doğru olduğunu kabul ettiği anlatının, ortaya çıkan yeni veriler, belgeler, kanıtlar doğrultusunda doğru olmadığını kabul eder miydi? Yoksa kanıtlara rağmen eski tavrını aynen sürdürmeye devam mı ederdi?

Deneyime dayalı beklenti olarak inanma; kanıta dayanarak inanma anlamına gelir.

Bu tür bir inanç, geçmişte doğru olduğu görülen şeyin gelecekte de kanıtlar tarafından desteklenmeye devam edeceği umut ve beklentisini içerir.

“İsa’nın mezarını bulmuş olmaları ve İsa’nın içinde olmaması beni gerçekten ilgilendirmiyor. Biz görüşle değil, inançla yürüyoruz,” diyen rahip Ramona J. Kinard’ın tavrı *akıldışı inanç* adına incelenmesi gereken iyi bir örnek oluşturmuyor mu?

Akıl dışı inanç: Kişinin doğru olup olmadığına bakmaksızın doğru olarak kabul ettiği, kendisine verilmiş bir şeye boyun eğmesidir. Nesnesi ister bir tapım olsun ister bir önder ya da bir ideoloji, bütün akıldışı inançların temel ögesi, bunların edilgin nitelikte olmasıdır.¹ Akla, düşünce yasalarına karşıt olduğu, saçma ve anlamsız olduğu halde inanmaya devam etmesidir.

“İsa’nın kemikleri yarın Kudüs’te bir mezarda bulunsa ve hiçbir şüphe olmadan bunların İsa’nın kemikleri olduğu kanıtlansa, Hristiyan inancı sarsılır mı? Kesinlikle hayır.” diyen Prof. Dr. John Dominic Crossman’ın tavrı *dogmatik inanç*, *körü körüne inanma* adına incelenmesi gereken iyi bir örnek oluşturmuyor mu?

Dogmatik inanç; kişinin inandığı şeyi mutlak olarak doğru ve her zaman geçerli kabul etmesi, en küçük bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ileri sürmesidir. Kesin ve tartışmaya yer vermez bir şekilde, mutlak bir güven ve etkin bir otoriteyle savunmasıdır. Başka görüşlere en küçük bir değer vermeden, eleştiri ve kuşkuya hoşgörü göstermeden benimsesidir. İnandığı şeyin doğru olmadığını gösteren kanıtlar olsa bile o şeye *körü körüne inanmaya* devam etmedir.

“İsa’nın Kayıp Mezarı” belgeselinde iki ses duyuyoruz. Bir tanesi bilimsel olmaya ve bir tartışma başlatmaya çalışıyor. Diğeri ise daha ideolojik olması nedeniyle bir tezi (İsa’nın Magdalenalı Meryem ile evlendiği) kanıtlamaya uğraşıyor. Bu moda haline gelen ve kuşkulu tez nedeniyle yapımın önce şiddetli bir biçimde saldırıya uğrayacağına daha sonraysa unutulacağına inanıyorum. Kişisel olarak teze ikna olmuş değilim.” diyen Prof. Dr. François Bovon’un tavrı kuşku adına incelenmesi gereken iyi bir örnek oluşturmuyor mu?

Profesör, tezin kuşkulu olması nedeniyle saldırıya uğramasının, unutulmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyor ve kendisinin de ikna olmadığını söylüyor.

İlginç!

Profesör kuşku duyabiliyormuş!

Eğer yeni tezin, iddianın doğruluğundan şüphe edebiliyorsa, eski tezin, iddianın doğruluğundan da kuşku duya-bilmesi gerekmez mi?

Yoksa profesör, eski tezden kuşku duymaya gerek gör-müyor da, sadece yeni tezden mi kuşku duymaya gerek gö-rüyor?

İnanç ve kuşku üzerine şunları söylemiştim:

“Gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan karar-sızlık hali olan *kuşku* bir *düşünme* halidir. Bir insan kuşku duyuyorsa düşünüyor demektir. Düşünüyorsa en doğal şeyi, insanı insan yapan şeyi yapıyor, doğasına uygun dav-ranıyor demektir. Nitekim kuşku doğal bir haldir, kuşku sonucu ortaya çıkan inanç da doğal bir inançtır.”

Bu durumda, profesörün eski anlatıdan kuşku duymayıp yeni anlatıdan kuşku duyması, eski anlatıyı düşünmediği-ni, eski anlatıya düşünmeden inandığını, ortaya çıkan yeni verileri, kanıtları düşündüğünü, düşünerek inanmadığını göstermez mi?

Eski anlatıya *akıldışı*, *dogmatik* bir tavrıla inandığı, fakat ortaya çıkan yeni verilere, kanıtlara *akılsal*, *septik* bir tavrıla inanmadığı anlaşılmaz mı?

Profesör, işine geldiği zaman düşünüyor ve kuşku duyuyor, işine gelmediği zaman düşünmüyor ve kuşku duymuyor dense doğru olmaz mı?

Hiç sorgulamadan körü körüne inanmak yerine, kuşku duyup araştırarak, soruşturarak inanma, akıl süzgecinden, mantık filtresinden geçirerek inanma tavrıdır. Olumlu yan-larından ötürü inanma yerine, olumsuz yanlarını bulama-yıp inanma, yani doğrulanabildiği için değil, yanlışlanama-dığı için inanma, kuşkuyu hiçbir zaman elden bırakmayan inanma tavrıdır.

“İncil’in klasik yorumlarından, Hz. İsa’nın dirilip beden-

sel olarak göge yükseldiği anlaşıyor, ancak bu ruhani bir yükseliş de olabilir,” diyen Profesör James Tabor (ve benzeri şeyler söyleyen Dekan Albert Mohler) deneyime dayalı beklenti *kanıta dayalı inanç* adına güzel bir örnek sergilemiyor mu?

Profesör inancını değiştirmiş görünüyor. Eskiden doğru olduğunu kabul ettiği anlatının, ortaya çıkan yeni veriler, belgeler, kanıtlar doğrultusunda doğru olmadığını kabul etmiş görünüyor. Eskiden İsa’nın bedeninin de göge yükseldiğine inanırken, şimdi sadece ruhunun göge yükselmiş olabileceğini düşünüyor. Kanıtlara rağmen eski tavrını sürdürmüyor?

Sonuç olarak vardığım nokta şu:

Her şeyin doğal olduğu, doğanın bir parçası olduğu bir yerde yabancı olan hiçbir şey yoktur.

Yabancı olan hiçbir şeyin olmadığı bir yerde yabancılaşma diye bir şey olamaz.

Bu yüzdendir ki, *doğal ve yabancılaşmamış inançlar* kadar, *yapay ve yabancılaşmış inançlar* da doğaya aittir.

Akılsal ve kuşkucu inançlar kadar, *akıldışı ve dogmatik* inançlar da doğaldır.

İnancın öz varlık olması kadar, yabancı olması da doğaldır.

İnananların dinlerinin temel inançlarını, akidelerini inceleyip bilgi sahibi olmaları kadar, incelemeyip bilgisiz kalmaları, cahil olmaları da doğaldır.

İnananların dinlerinin kutsal metinlerinde yazılı olan anlatıların güvenilir olup olmadıklarını anlamak için soruşturma yapmış olmaları kadar, güvenilir olup olmadıklarını merak etmemiş, soruşturmaya gerek görmemiş olmaları da doğaldır.

Tanrı, din, inanç konularında yapılacak bir soruşturmanın hoşgörüyü karşılanması, soruşturmanın *doğal ve yabancılaşmamış inançlar* ortaya çıkarması kadar, yapılacak bir soruşturmanın hoşgörüyü karşılanmaması, hatta yasaklanması, yasağın anlatıları *dogma* haline getirmesi, *yapay ve yabancılaşmış inançlar* ortaya çıkarması da doğaldır.

Tanrı'yı görmemiş, peygamberi görmemiş, peygamberi görenleri de görmemiş, bu konudaki anlatıları yazanları da aktaranları da görmemiş, elinde sadece yazılı anlatılar olan insanların Tanrı'ya, peygambere, peygambere tanıklık edenlere ve tanıklığı yazıya dökenlere inanmaları kadar, inanmaları da doğaldır.

Anlatıların öznesi olan kişinin yani peygamberin gerçekten yaşamış olması kadar gerçekte yaşamamış olması, mitolojik, hayal ürünü bir karakter olması da doğaldır.

Yaşayıp yaşamadığı tam olarak bilinemeyen bir kişinin öznesi olduğu anlatıya milyarlarca insanın inanması kadar annesinin, kardeşlerinin inanmaması da doğaldır.

Anlatının öznesinin yani peygamberin Tanrı olmak konusunda bir şey söylememiş, böyle bir şey istememiş olması kadar inananları tarafından Tanrı ilan edilmesi ve hatta bundan kuşku duyulmasının yasaklanması da doğaldır.

Kimi anlatıların sakıncalı oldukları gerekçesiyle *apokrif* kabul edilip *gnostik* ilan edilmesi kadar, aralarında ciddi ilişkiler olan kimi anlatıların *kanonik* ilan edilmesi de doğaldır.

Peygamberin yerde olduğuna inanılması kadar, gökte olduğuna inanılması da doğaldır.

Peygamberin yerde olduğu halde gökte olduğuna inanılması da doğaldır.

Bu durumda “yabancılaşmış din” anlamsız bir sıfat, anlamsız bir olgu mudur?

Elbette hayır!

Yabancılaşmış din, ilk ortaya çıktığı haliyle kalmamış, değişmiş, değiştirilmiş, tahrif edilmiş olan dindir.

Fakat bu da doğaldır.

Yabancı din ise; farklı olan, benzer olmayan, aynı türden, aynı çeşitten olmayan, farklı bir çevreden olan, tanınmayan, bilinmeyen, güvenilir, inanılır olup olmadığı bilinmeyen dindir.

Fakat kime göre yabancı?

Yanıt açık: “her dine göre!”

Çünkü her dine göre kendisinden farklı olan din yabancıdır.

Farklı iki din düşünün, her ikisine göre de diğeri yabancıdır. Çünkü “yabancı” *görelî bir sıfattır*. Durum böyle olunca,

“dindeki yabancılaşma” da görelî bir olgu olur.

Aksi halde, tüm dinler özde birdir.

Tüm dinler, aynı ağacın dallarıdır.

Tüm dinler, bilinemez olan Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal kurumlardır.

Tüm dinler, bilinemez olanlara yönelik inançları kuralları, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzenlerdir.

Aynı ağacın dalları, yaprakları birbirlerine ne kadar yabancı ise dinler de birbirlerine o kadar yabancıdır.

Aynı topraktan beslenen, aynı suyu tüketen, aynı havayı soluyan dallar, yapraklar gibi, dinler de insanların aynı duygularından, aynı düşüncelerinden beslenirler.

İlginç olan, kimi dinlerin birbirlerini beğenmemesi, küçümsemesi, reddetmesidir. Bu, aynı ağacın dallarının birbirlerini beğenmemesi, küçümsemesi, reddetmesi gibi bir şeydir.

Daha ilginç olan, aynı türden, aynı aileden olan kimi dinlerin birbirlerini beğenmemesi, küçümsemesi, reddetmesidir. Bu ise aynı ağacın, aynı dalında yetişen, yaprağın iki yüzüne yaslanmış olan meyvelerin birbirlerini beğenmemesi, küçümsemesi, reddetmesi gibi bir şeydir.

Nicholas Wade'e göre, “Bir bakıma, yalnızca tek bir din vardır. Ya da daha kesin olarak söylemek gerekirse, bütün dinler birbiriyle ilgilidir, çünkü hepsi aynı aileye aittir. Bu çok yaygın olarak kabul edilen bir bakış açısı değildir, çünkü insanlar kendi inançlarının belirli özelliklerine çok bağlıdırlar ve onun diğer inançlarla ortak yönlerinden çok, farklılıkları üzerinde durmaları daha muhtemeldir.”¹

Aynı aileden olan fakat aralarındaki farklılıklar yüzünden birbirlerini beğenmeyen, küçümseyen, reddeden dinler;

Sadece kendilerini *hak* (doğru, gerçek), diğerlerini *batıl* (gerçek olmayan, temelsiz, asılsız, geçersiz) sayarlar;

Sadece kendilerini *yabancılaşmamış*, diğerlerini *yabancılaşmış* görürler;

Sadece kendilerini *doğal*, diğerlerini *yapay* kabul ederler.

İbrahimi dinlerin¹ birbirlerini “tahrifat” (aşlını bozma, değiştirme) iddialarıyla suçlamaları gibi!

Kendilerinden önce ortaya çıkan dinleri kabul edip, kendilerinden sonra ortaya çıkan dinleri kabul etmemeleri, kendilerinin son din olduklarını iddia etmeleri gibi!

Oysa aynı kökten, aynı daldan, aynı türden, aynı aileden olan dinler;

Sadece birbirlerine göre *yabancıdırlar*; *gerçekte kardeş*.

Sadece *göreceli bir yabancılaşma yaşarlar*; *özde değil*.

Sadece *görünüşte karşıttırlar*; *özde bir*.

Hristiyanlık üzerinden yürüttüğüm soruşturmanın ve ortaya çıkan sonuçların, İslamiyet ve Yahudilik üzerinden yürütüldüğünde ortaya benzeri sonuçlar çıkacak olması, farklı bir sonuca ulaşamayacak olması da bundandır.

Çünkü bu dinler aynı ailenin farklı fertleridirler. Nitekim, “Pek çok Sami dininin arasından, Yahudilik kendine has hususiyetçiliği geliştirdi, Hristiyanlık Yahudilikten doğup gelişti, daha sonra İslam her ikisiyle de irtibat halinde gelişti.”²

Bir din *doğal* değilse, *yapaydır*! Bu gerçek.

Bir din *halis* değilse, *tahrif* edilmiştir! Bu da gerçek.

Fakat unutmayalım:

Bir dinin *yapay* olması da *tahrif* edilmesi de *doğaldır*!

1 İbrahim'in soyundan geldiğine inanılan peygamberlere sahip dinlere “İbrahimi dinler” denir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam tarafından en büyük ata ve temel referans noktası kabul edilen İbrahim'in (Abraham) oğullarından İshak'ın soyundan Hz. Musa'nın ve Hz. İsa'nın; İsmail'in soyundan ise Hz. Muhammed'in geldiğine inanılır.

2 Michael Peterson, William Hasker, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, 2009, s. 380.

İyi olan ister doğal ister yapay olsun, ister halis ister tah-rif edilmiş olsun bir dine neden inandığını ya da inanmadığını merak etmek ve anlamaya, öğrenmeye çalışmaktır.

İyi olan, bir dini tanıklara ve belgelere başvurarak, ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde soruşturabilmektir.

İyi olan, bir dine inanmak ya da inanmamak konusunda seçimi özgür iradeyle yapmak, hiçbir etki altında kalmadan yapmak, içten gelen sese kulak vermektir.

Kötü olan, bütün bunları aklından bile geçirmemiş, geçirmek istememiş ve başkalarının geçirmesini de istememiş olmaktır.

Fakat unutmayalım, iyilik de doğaldır kötülük de.

Eğer beni anlamışsanız, “doğal-yapay”, “yabancılaşmış-yabancılaşmamış,”, “iyi-kötü” ayrımı üzerinden basamak basamak yukarıya doğru tırmanır, sonunda bu ayrımların anlamsız olduklarını fark edersiniz (Söz gelimi, merdiveni tırmandıktan sonra itersiniz.). Bu ayrımları aşarsınız. O zaman dünyayı doğru görürsünüz.

Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, 2000.

Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*.

Aytunç Altındal, *Yoksul Tanrı Tyanalı Apollonius*, Alfa Yayınları, 2005.

Aristoteles, *Metafizik*, Çev. A. Arslan, Sosyal Yayınları, 1996.

Erdogan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk?*, Cumhuriyet Kitapları, 2007.

Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 17, s. 345-346, <http://www.islamansiklopedisi.info>.

Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, 2009.

John Cottingham, *Akılcılık*, çev. Bülent Gözkan, Doruk Yayıncılık, 2003.

Ruşen Çakır / İrfan Bozan, *Mahalle Baskısı Var mı Yok mu?*, Doğan Kitap, 2009.

Mustafa Çetin, "Dinde Zorlama", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı-11, s. 65-68.

Münir Dedeoğlu, "Epistemolojik Bağlamda Felsefe-Din İlişkinin Rasyonalitesi ve Felsefi Temelleri", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, No 1, s. 102-120.

Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, çev. Mesut Akın, Say Yayınları, 2004.

Rene Descartes, *Meditasyonlar*, çev. İsmail Birkan, BilgeSu Yayıncılık, 2007.

Rene Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşmalar*, çev. Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, 2009.

Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010

Eyüp Erdoğan, "Descartes'ın Tanrı Kanıtları Üzerine Bir Eleştiri", *Özne* dergisi, 2015.

Eyüp Erdoğan, *Aşk Ve Kaotik Özgürlük*, 2. baskı, Müptela Yayınları, 2014.

Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Özden Saatçi Karadan, İlyaz Yayınları, 2004.

Eric Fromm, *Sevme Sanatı*, çev. Yurdanur Salman, Payel Yayınları, 1995.

Eric Fromm, *Umut Devrimi*, çev. Şemsa Yeğin, Panel Yayınları, 1990.

Eric Fromm, *Psikanaliz Ve Din*, Çeviren ve Yayımlayan A.Arıtan, 1982.

George Wilhelm Friedrich Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 2. Baskı, 2004.

İlmihal I İman Ve İbadetler, Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyanet.gov.tr>.

William James, *Pragmatizm*, çev. Tahir Karakaş, İletişim Yayınları, 2015.

Hasan Kayıklık, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 46, sayı I, s. 133-155, 2005.

Mehmet Ali Kılıçbay, “Kur’an’a Göre İsa Peygamber”, *Geo*, Sayı 14, 2006.

Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, 2005.

Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi, 1997.

İlhami Kızıroğlu, *Yuva Ustası Kuşlar*, <http://yayin.ikiziroglu.com>.

Emre Kongar, “Mahalle baskısı nedir?”, www.kongar.org. 08.04.2010.

Emre Kongar, *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, 2011.

Alexandre Koyre, *Koyre'nin Bilimsel Düşünce Tarihi Üzerine Denemeleri*, derleyen Talip Kabadayı, BilgeSu Yayıncılık, 2013.

Kur'an Türkçe Çevirisi, çev. Hüseyin Atay, Yurt Bilimsel Araştırma ve Yayıncılık, 1998.

Pierre Mannoni, *Korku*, çev. Işın Gürbüz, İletişim Yayınları, 1992.

Karl Marx, *Felsefe Yazıları*, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, 2004.

Yasin Meral, "İbn Meymun'a Göre Yahudilik'te İman Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 52, Sayı 2, s. 243-266.

Şeref Mercan, *Gnostik İnciller*, Nokta Kitap, 2007.

Montaigne, *Denemeler*, çev. Kerim Çetinoglu, Kum Saati Yayınları, 2004.

İncil Müjde, Yeni Yaşam Yayınları, 1991.

Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Sedat Umran, Birey Yayıncılık, 2002.

Friedrich Nietzsche, *Tan Kızıllığı*, çev. Özden Saatçi, Say Yayınları, 2005.

Güçlü Özgan, – İncihan Oluç, "Da Vinci Şifresi'ne Kudüs'ten Mezar Desteği", *Tempo*, Sayı 1004, s. 11-16.

Yaşar Nuri Öztürk, *Allah İle Aldatmak*. Yeni Boyut Yayınları, 2008.

Michael Peterson, William Hasker, *Akıl ve İnanç, Din Felsefesi-ne Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, 2009.

Platon, *Lakhes*, çev. Nurettin Şazi Kösemihal, Milli Eğitim Basımevi, 1967.

Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. R. Nuri İleri, Say Yayınları, 2002.

Bertrand Russell, *Batı Felsefe Tarihi*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, 1983.

Bertrand Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, çev. Yunus Sağlamtürk, Say Yayınları, 2014.

Mehmet Sakioğlu, *İsa Haçta Öldü mü? İsa'nın Haçta Gerilişi, Haçta Ölümü, Üç Gün Sonra Dirilişi; Efsane mi - Gerçek mi?* Ozan Yayıncılık, 2004.

Arthur Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, çev. A. Aydoğan, Say Yayınları, 2012.

Arthur Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, çev. Veysel Atayman, Bordo Siyah Yayınları, 2004.

TDK Sözlük.

Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 28, Sayı 1, s. 213-267.

Nicholas Wade, *İnanç İçgüdüsü*, çev. Müge Sözen, 2012.

Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Yusuf Şevki Yavuz, “Amentü”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, s. 28-30 <http://www.islamansiklopedisi.info>.

cilt: 3, sayfa: 28-30.

<http://kurs.diyanet.gov.tr>

<http://www.islamansiklopedisi.info>

<http://www.sabah.com.tr.05.08.2014>

<http://www.suleyman-ates.com>

<http://www.turandursun.com>

İnanç uykusunda iseniz, akvaryum içindeki balık gibisiniz!

Balık akvaryum içinde olmayı ne kadar özgür iradesiyle seçtiyse, siz de uyumayı o kadar özgür iradenizle seçtiniz.

Balık akvaryum içinde olduğunun ne kadar farkındaysa, siz de uyuduğunuzun o kadar farkındasınız.

Fakat uyutum yoluyla uyuşturulmuş olarak uyunan inanç uykusunu, canlıların bir dinlenme biçimi olan, günlük işlevlerini gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları doğal uyku ile karıştırmayın.

Doğal uykudan kolaylıkla uyanabilmek ve uyandırılabilmek mümkün.

Fakat uyutum yoluyla uyuşturulmuş olarak uyunan inanç uykusu için aynı şey söz konusu değil.

Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi Eyüp Erdoğan'dan, inancın doğasına, niçin inandığımıza, inanç ve özgürlük ilişkisine dair ufuk açıcı, zevkle okunan bir çalışma...

www.ithaki.com.tr
facebook.com/ithakiyayin
twitter.com/ithakiyayinlari

14 TL

İnternet satış:
www.ilknokta.com

